

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

TOP 10 PROBLEME POLITICE ALE SOCIETĂȚII ÎN CONTEXTUL
PANDEMIEI DE CORONAVIRUS DE TIP NOU

TOP 10 PROBLEME POLITICE ALE SOCIETĂȚII ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI DE CORONAVIRUS DE TIP NOU

Chișinău • 2022

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**TOP 10 PROBLEME POLITICE
ALE SOCIETĂȚII ÎN CONTEXTUL
PANDEMIEI DE CORONAVIRUS
DE TIP NOU**

Chișinău • 2022

CZU [323/324+351.86](478):316.42(082)=135.1=161.1
T 76

**Culegerea de materiale este recomandată pentru publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Lucrarea este elaborată în cadrul proiectului (expresiei de interes)
20.70086.13/COV Atenuarea impactului negativ al pandemiei de COVID-19
asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova.

Lucrarea include articole științifice în care și-au găsit elucidare
aspecte ce țin de raporturile dintre guvernare și opoziția politică, evoluția
unor procese politice, funcționalitatea instituțiilor puterii de stat, relațiile
dintre Republica Moldova și Uniune Europeană, securitatea națională în
contextul reconfigurărilor din mediul european și securitatea umană în
condițiile pandemiei.

Coordonator: Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice*

Procesare computerizată: Elena Curmei
Copertă: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou / Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; coordonator: Victor Juc. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2022 (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). – 220 p.

Texte : lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 25 ex.

ISBN 978-5-88554-064-3.

[323/324+351.86](478):316.42(082)=135.1=161.1

T 76

ISBN 978-5-88554-064-3.

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2022

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	1
PARTEA I. RAPORTURILE DINTRE GUVERNARE ȘI OPOZIȚIA POLITICĂ ÎN CONDIȚIILE APLICABILITĂȚII MECANISMELOR DEMOCRAȚIEI ELECTORALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	7
1.1 Realitatea politică din Republica Moldova: postelectorala 2021 (Ion RUSANDU)	7
1.2 Puterea și opoziția politică în Republica Moldova: dimensiuni instituționale și funcționale (Ion RUSANDU) ...	23
1.3 Dimensiuni actuale ale relațiilor dintre opoziție și guvernare în Republica Moldova în condițiile pandemiei COVID-19 (Ion RUSANDU)	39
1.4 Realitățile politice și pandemia COVID-19: analiză și prognoze (Ion RUSANDU)	53
1.5 Democrația, alegerile prezidențiale din Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19: analiză și sinteză (Ion RUSANDU)	74
PARTEA II. PROCESE SOCIAL-POLITICE ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA	101
2.1 Republica Moldova: de la integrare europeană la apropiere europeană (Victor JUC)	101
2.2 Instituirea principiilor de bună guvernare în Republica Moldova în condițiile coronavirusului (Pantelimon VARZARI)	124
2.3 Субъективная составляющая развития политических процессов в Республике Молдова (Lilia BRAGA)	144

2.4 Consolidarea rezilienței securității naționale a Republicii Moldova în contextul pandemiei COVID-19 (Veaceslav UNGUREANU)	161
2.5 Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice (Serghei SPRINCEAN)	179

CUVÂNT ÎNAINTE

În Republica Moldova, tranziția se prelungește nespus de mult, soldându-se cu rezultate nefaste pentru cetățeni, societate și stat. Interesele naționale nu au fost formulate și asumate la nivel de stat, capacitatea de funcționalitate a instituțiilor de stat este redusă, bunele practici de guvernare sunt implementate inconsecvent, securitatea și apărarea națională se confruntă cu grave pericole reale și potențiale, societatea este profund stratificată, nivelul de trai și calitatea vieții oamenilor sunt precare și drept consecință, ei pleacă peste hotare, șubrezind sistemul social-economic și capitalul uman. Pandemia a agravat substanțial problemele endemice, situațiile de urgență au sistat provizoriu activitatea unor instituții de stat, dar, în același timp, a alimentat populismul politic speculativ.

Alternanța politică la putere prin mecanisme ale democrației electorale denotă în mod elocvent că cetățenii au dorit schimbarea în bine a lucrurilor, au acordat susținere unui proiect de reformă democratică structural-instituțională de sistem, fondat pe modelul anglo-saxon de separare și colaborare a puterilor în stat. În această ordine de idei, este necesar de a remarca relevanța factorului subiectiv în procesele politice, activitatea politică fiind personalizată și depinde într-o mare măsură de relațiile interpersonale, calitatea elitelor politice și a aparatului birocratic. Nu în ultimul rând vom specifica evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană prin alternarea perioadelor de apropiere și răcire, determinante fiind, cu predilecție, acțiunile autorităților moldovenești.

Republica Moldova se află în căutarea unor strategii și programe de modernizare prin dezvoltare, însă deciziile adoptate și implementarea lor nu întotdeauna sau chiar rareori se soldează cu rezultatele așteptate. Modernizarea prin democratizare și europenizare se dovedește a fi strategia sustenabilă și fezabilă pentru Republica Moldova, însă derapajele frecvente denotă slăbiciunea și lipsa de profesionalism a elitelor conducătoare, dată fiind continuitatea acestui fenomen. Procesul de reformă democratică sistemică trebuie fundamentat științific, dar și oamenii de știință au nevoie stringentă de susținere din partea statului, pentru Republica Moldova capitolul uman fiind determinant pentru edificarea statului de drept și a unei societăți normale.

Lucrarea este elaborată în cadrul proiectului (expresiei de interes) 20.70086.13/COV „Atenuarea impactului negativ al pandemiei de COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova.”

Culegerea este alcătuită din două părți: prima include elaborările științifice ale doctorului în filosofie I. Rusandu, imprimându-i-se, în asemenea manieră, un caracter special, iar cea de-a doua conține articole perfectate de cinci colegi cercetători științifici. Culegerea reprezintă, în ansamblu, o lucrare de sinteză și totalizare, pentru moment, a unor teme de cercetare științifică.

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice,
coordonator al ediției

Partea I. RAPORTURILE DINTRE GUVERNARE ȘI OPOZIȚIA POLITICĂ ÎN CONDIȚIILE APLICABILITĂȚII MECANISMELOR DEMOCRAȚIEI ELECTORALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

1.1. REALITATEA POLITICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA: POSTELECTORALA 2021

Republica Moldova, în decursul celor 30 de ani de la declararea independenței, a trecut prin varii situații social-politice, care au reprezentat urmarea unei balanțe deosebite de raporturi/ aranjamente ale forțelor politice. Dacă am pune între paranteze (conform metodei reduționiste a lui Edmund Husserl) cei doi ani de pandemie, vom constata totuși că omenirea în ultimii 30 de ani a avansat practic în toate domeniile, pe când Republica Moldova în cei 30 de ani de independență s-a trezit la limita existenței sale ca stat, dat fiind faptul trăgănării reformelor în domeniile: combaterea corupției, vulnerabilitatea sistemului bancar, situația demografică precară, nivelul însemnat al sărăciei. Toate acestea s-au întâmplat pe fundalul unor realizări indubitabile ce țin de acceptarea/ asimilarea valorilor democratice de către cetățenii țării. În același timp observăm lipsa unei economii fiabile care ar face față necesităților majorității populației. Întrebarea fundamentală se reduce la faptul cât timp își va onora PAS așteptările provocate de accederea sa la guvernare dacă nu se vor vedea realizări concrete în plan social-economic.

Republica Moldova se află permanent într-un cerc vicios pe care nu-l poate depăși: scăderea nivelului de trai, sărăcia amplificată de nivelul înalt al corupției, care accelerează migrația, în primul rând a celor tineri. Migrația masivă¹ duce la agravarea problemelor demografice, deci și cele economice, toate acestea la rândul lor direcționând țara spre o catastrofă existențială. Treptat Republica Moldova se transformă într-un stat al pensionarilor. Dacă în urmă cu trei decenii unui pensionar îi revenea trei angajați în domeniul economiei, în anul 2020 conform datelor statistice, numărul pensionarilor constituia 686,2 mii, inclusiv 522,8 mii după vârstă, iar celor angajați 834,2 mii. Ca urmare, dacă situația va rămâne neschimbată moldovenii ar putea rămâne fără pensii. În același timp avem de afaceri cu două procese diametral opuse: pe de o parte crește numărul milionarilor, iar pe de altă parte se amplifică sărăcia. Conform datelor Serviciului fiscal de stat, în 2020, numărul persoanelor care au obținut venituri de peste un milion de lei constituia 2962 de oameni, fiind în creștere cu 447 față de anul 2019.[1]

Conform datelor Biroului Național de Statistică tinerii în Republica Moldova alcătuiesc doar 26% din numărul total al populației. Pe parcursul ultimilor 4 ani numărul de tineri în vârstă de la 14 la 19 ani s-a micșorat cu 10%, iar cei cu vârsta cuprinsă între 20-24 de ani cu 31%. La fel se prezintă și situația la categoria de vârstă de la 25 la 29 de ani cu 24% și cea de la 30 la 34 de ani cu 6,7%.

Odată cu proclamarea independenței în Republica Moldova s-au produs schimbări radicale în ordinea socială și sistemul politic. În conștiința oamenilor au pătruns noi valori ce țin de democrație și economia de piață, s-a modificat modul de viață și

¹ Numai în prima jumătate a anului 2021 din țară au plecat circa 50 de mii de cetățeni.

structura socială a societății. În același timp sondajele sociologice au fixat permanent decepționarea cetățenilor privind situația din țară în plan economic, politic și social. Dacă ne exprimăm în categoriile Kantiene, societatea s-a ciocnit de prezența unei autonomii profunde: pe de o parte implementări/ realizări ale valorilor democratice, economiei de piață și realitatea social-economică pe de altă parte sub nivelul așteptărilor. Dinamismul proceselor socio-politice „apărute” odată cu proclamarea independenței nu au dus nemijlocit la schimbarea în ceea ce ține de nivelul de trai al populației.

În cele din urmă s-a ajuns la niște consecințe nefaste; vom numi doar două care au denaturat imaginea țării: furtul miliardului și transformarea statului în „stat capturat”. După cum menționează doctorul conferențiar Igor Munteanu, un stat capturat este rezultatul degradării unui regim politic în urma intervenției unei coaliții dominante formate între doi și mai mulți actori prădători, care își propun să mențină puterea prin recrutarea de voturi din partea unui electorat sărăcit și a unor mecanisme redistributive inechitabile, care le permit să monopolizeze resursele statului și informația în spațiul public.[2] Conform unor analize ale economistului Mihail Poisic, doar mărinnd numai cu 1% prețul la combustibil/ carburanți, anual se obține un venit de 10 mln de lei.[3]

Privită din perspectiva existenței de 30 de ani Republica Moldova poate fi asemănată unui șantier, care se construiește fără un plan aprobat, fără resurse materiale și umane. În cazul nostru este vorba de o idee națională și o strategie clară de dezvoltare, de o economie sustenabilă și un stat de drept și în cele din urmă o migrație masivă care pune sub semnul întrebării existența pe termen lung a țării. Întrebarea fundamentală după accederea PAS la guvernare (de unul singur formând majoritatea parlamentară și numindu-și o nouă componentă a Guvernului din membrii și

adeptii săi)² consta în faptul dacă noua realitate politică urmare a noii configurații politice va fi benefică în termeni mici și medii pentru populația țării.

În procesul descrierii realității politice din Republica Moldova am observat și constatăm că în prezent în literatura de specialitate din țară nu este cercetat/ reflectat un domeniu foarte important din cadrul științelor politice - ontologia politică, realitatea politică fiind una din noțiunile principale ale acestui domeniu. În opinia noastră realitatea politică se constituie/ cuprinde evenimentele de natură politică, urmându-l în acest aspect pe Lasswell Harold D., care examinează realitatea ca diversitatea evenimentelor,[4] având în vedere că evenimentele derulează într-un cadru instituțional dirijat de puterea politică și fiind, totodată, rezultatul activităților cetățenilor, al comportamentului lor politic. Realitatea politică poate fi definită ca manifestare a fenomenelor politice, care reflectă schimbarea stărilor/ evenimentelor și etapele dezvoltării lor. Realitatea politică cuprinde sistemul politic și elementele sale, relațiile, normele și regulile interacțiunilor politice. Realitatea politică, determinată de principalii actori politici (partide, blocuri, platforme, societatea civilă etc.) care reflectă doleanțele și aspirațiile cetățenilor, se constituie în cele din urmă, din evenimente și fapte, unele având un impact mai puternic, iar altele mai minor asupra societății per ansamblu.

În prezent noua realitate politică este în mare măsură rezultatul activității PAS convins că poate reuși să reseteze instituțiile statale, să reconstituie în realitate statul de drept, în conformitate

² În spațiul ex-sovietic nu este primul caz de astfel de concentrare a puterii în mâinile unui singur partid. O astfel de situație a avut loc în timpul regimului lui Saakashvili în Georgia, iar acum în Ucraina. Ulterior Saakashvili a fost nevoit să părăsească țara.

cu standardele europene, iar societatea în întregime este afectată de un șir de crize: economică, ecologică, demografică, politică ș.a. În termeni noi este vorba de o booster-izare a proceselor politice, economice și sociale care ar duce la schimbări strategice existențial durabile a țării. Trebuie să constatăm cu regret, că cei 30 de ani de constituire a statului Republica Moldova au fost benefici pentru un cerc restrâns de politicieni care s-au perpetuat la putere, pentru reprezentanții Justiției (procurori și judecători) sau a instituțiilor statale dotate cu diferite împuterniciri de control. Practic toate guvernările au reieșit dintr-un simplu dar efectiv principiu - controlul total asupra resurselor statale ceea ce le permite prelungirea guvernării lor.

În conformitate cu ideile lui Joel Hellman expuse într-un articol scris în 1998 și devenit celebru,[5] îi considerăm câștigătorii pereni ai perioadei tranziționale pe clasa politică și aliații săi, în mod consecvent au pledat pentru realizarea doar a reformelor parțiale pentru a-și consolida veniturile în lipsa unei economii concurențiale și a unei justiții nereformate, astfel frânând reformele în mod considerabil.

Considerăm că odată cu crearea PPDA s-au amplificat atitudinile antiguvernare ale cetățenilor care în cele din urmă au dus la apariția unei noi realități politice cu noi preferințe electorale, cu o puternică dorință de a produce o schimbare, o resetare a instituțiilor statului care au fost practic capturate de oligarhi, întruchiparea acestui fenomen fiind ex-liderul Partidului Democrat - Vlad Plahotniuc. În acest context menționăm totodată, că în literatura de specialitate nu prea se regăsește o dimensiune a comportamentului/ atitudinii cetățenilor față de corupție. Mai exact manifestarea cetățenilor față de tot ce se petrece în jurul lui Ilan Șor pe care îl putem numi „sindromul orheian”. Chiar dacă

populația condamnă participarea lui Ilan Șor la furtul miliardului, oamenii îi găsesc justificări: „... da a participat, dar se împarte cu noi...”. O cercetare științifică poate arăta cauzele unei astfel de justificări, care poate fi legată într-o anumită măsură de mentalitatea formată pe timpurile proprietății socialiste pe care nu prea era rușinos să o delapidezi, ori din sărăcia în care a ajuns populația lăsată în mare parte să se descurce singură în epoca tranzițională. În opinia noastră, noua guvernare ar trebui să renunțe la retorica cu privire la combaterea corupției și să elaboreze un plan național pe un termen de doi trei ani pentru eradicarea/ eliminarea acestui fenomen din societate.

Noua realitate politică parvenită în urma accederii la guvernare a PAS presupune reevaluarea valorilor și normelor, elaborarea unui nou curs de dezvoltare a Republicii Moldova, dar totodată, și un model cum ar trebui să fie o guvernare. Trei evenimente majore socio-politice care s-au desfășurat în perioada iunie 2019 - iulie 2021 au schimbat radical starea societății și au pus bazele unei noi realități politice în Republica Moldova:

- 1) Capitulara regimului Plahotniuc/ PDM - iunie 2019;
- 2) Alegerea noului președinte al țării Maia Sandu și respectiv înfrângerea lui Igor Dodon, PSRM - noiembrie 2020;
- 3) Instalarea la guvernare a unui partid de dreapta - PAS, ca urmare a alegerilor din 11 iulie 2021.

Totodată considerăm că apariția în spațiul politic a Platformei Demnitate și Adevăr, sesizând starea de spirit anti-oligarhică și anticorupționistă a cetățenilor a servit ca un impuls pentru formularea agendei pentru următorii pași ai opoziției non parlamentare de atunci. Am menționat anterior că anume valorile democratice prind rădăcini în societate ceea ce a permis ca în momentele foarte dificile cetățenii să se opună tentativelor de

instaurare a unui regim autoritar. În prezent nu ducem lipsă de cuvântul democrație, iar majoritatea cetățenilor pledează pentru standardele democratice europene, dar în același timp nu știu nici pe departe cum funcționează instituțiile statale întru implementarea democrației în practică.

Ultimele evenimente legate de factorul „procurorul general” trebuie privite și din punctul de vedere al echilibrelor și contra balanțelor dintre ramurile puterilor în stat. După cum afirmă Vasile Pleșca: „Ambiguitatea lingvistică și relativismul cultural nu au făcut decât să obnubileze discursul democratic ... și de aceea ... este greu, dacă nu chiar imposibil, de a găsi o realitate democratică care să corespundă teoriei democratice”.[6] În acest context vom menționa că Robert Dahl pentru a depăși „ruptura” dintre teoria și practica democrației, propune un nou termen - „Poliarhia”, care în viziunea autorului ar desemna democrațiile reale.[7] Acest moment este foarte important când acum pe agenda teoriei științelor politice se află analiza fenomenului regimurilor hibride. În oceanul de definiții a democrației trebuie să ne conducem de cele propuse de Joseph Schumpeter și Robert Dahl. Astfel Joseph Schumpeter definește democrația ca un sistem întru realizarea deciziilor în care indivizii obțin puterea prin intermediul luptei de concurență pentru voturile Poporului,[8] iar Robert Dahl înțelege prin democrație nu numai o concurență politică largă și participare, dar și nivelul înalt al libertății și pluralismului, care permit oamenilor să elaboreze și să exprime preferințele lor politice în mod semnificativ.[7]

Conform unui studiu realizat de Nicolay Kapitonenko, Republica Moldova alături de Armenia, Georgia și Ucraina sunt țări cu regimuri hibride, care în virtutea sărăciei, corupției, lipsei reformelor, le vine greu să fortifice democratic instituțiile statale,[9] ocupând în conformitate cu Democracy index 2020 următoarele locuri în

ierarhia democrațiilor cu defecte: Ucraina - 79, Republica Moldova - 80, Armenia - 89 și Georgia - 91. Democrația în Republica Moldova (dar și în Georgia și Ucraina) poate fi caracterizată prin termenul „democrație defectuoasă”, democrație de natură electorală în cadrul căreia cetățeanul se bucură de posibilitatea libertății de exprimare, alegeri libere și corecte etc., dar cu mari restanțe, de exemplu, la independența justiției sau eficiența instituțiilor statale.

În acest context definim eforturile noii guvernări cu privire la resetarea instituțiilor statale pe făgașul democrației, transparenței și eficienței ca fiind „revenirea la tranziția democratică”. Rămâne de văzut dacă în acel summit de Președintele SUA Joe Biden pentru luna decembrie 2021 cu privire la starea democrației în competiția globală cu regimurile autoritare va fi un suflu nou pentru a înțelege noile particularități ale democrației secolului 21. Considerăm că rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 în urma cărora Partidul Pro prezidențial PAS a obținut majoritatea mandatelor de deputat va avea un impact asupra regimului politic din Republica Moldova. În acest context suntem de acord cu opinia politologului român Cristian Preda care consideră că Republica Moldova se transformă de facto într-o republică semiprezidențială, bine conturată.[10] Dacă urmărim niște analogii, atunci am avea aproximativ aceeași situație precum cea din perioada anilor 2001-2009 când PCRM avea majoritatea parlamentară, iar președintele țării era exponentul său.

Pe timpurile guvernării PDM în frunte cu liderul său Vlad Plahotniuc, Republica Moldova s-a transformat într-o o firmă particulară în care erau „angajați” funcționarii din sistemul judiciar, în care nu putea fi vorba despre separarea puterilor în stat. Vom menționa că odată cu accederea PAS de unul singur la guvernare apare o întrebare importantă din perspectiva principiului constituțional

al separării puterilor în stat, dat fiind faptul că în mâinile unui singur partid s-ar afla controlul asupra Președinției, Guvernului și Parlamentului. Într-un context mai larg guvernarea PAS trebuie să revină la întrebarea fundamentală ce fel de stat am devenit după 30 de ani de independență și care sunt perspectivele sale dacă nu vor fi resetate în totalitate instituțiile statului, iar aceste resetări se vor regăsi pe fundalul confruntărilor dintre guvernare și instituțiile statale autonome, precum de exemplu, este procuratura generală.

Cea mai importantă problemă în prezent este problema resurselor umane pentru administrarea eficientă. După o probabilă curățenie în toate instituțiile statale va apărea problema înlocuirii cadrelor ajunse în fotolii pe filiera PDM, apoi cea a PSRM. Alegerile după cum e bine cunoscut sunt prin sine un element primordial al democrației reprezentative, iar organizarea lor se află permanent în centrul politicului, dat fiind faptul că alegerile prin esența lor legitimează puterea în stat. În alegerile prezidențiale din noiembrie 2020 putem constata o prevalare a dimensiunii protestatare împotriva unui exponent/ urmaș al sistemului din trecut (PCRM, PDM), care s-a amplificat în alegerile parlamentare anticipate din iulie 2021, totodată adăugându-se conștientizarea necesității de reformare a întregului sistem politic și social-economic din țară, combaterea corupției ca flagel/ barieră în dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova.

Din cele 20 de partide politice și două blocuri electorale înscrise în cursa pentru alegerile parlamentare anticipate fără „șifonări” a ieșit doar PAS, iar 18 dintre ele au înregistrat un scor sub 2%, inclusiv și două partide mai mari prezente în Parlamentul anterior - PDM și PPDA. Vom menționa că PAS a beneficiat pe deplin de transferul imaginii integraționiste de care a dat dovadă, în mare măsură, până în prezent doamna Maia Sandu, președintele țării.

Astfel, alegerile anticipate s-au soldat cu o victorie majoră a dreptei în Republica Moldova, constituind astfel o nouă realitate politică în care ideea dominantă ține de doleanța cetățenilor pentru schimbări radicale în toate domeniile vieții prin intermediul reformelor promovate în mod special în domeniul justiției și asigurând un suport real pentru ameliorarea vieții populației în întregime în conformitate cu spiritul apropierei țării de Uniunea Europeană. Liderii mai multor partide - PDM, PPDA, PN ș.a. erau absolut convinși (și încercau să convingă electoratul prin încrederea lor) că fac neapărat parte prin deputații lor din viitorul parlament. De exemplu, Renato Usatîi pronostica în viitorul Parlament accederea blocului electoral condus de el alături de blocul electoral PCRM-PSRM, PAS și Partidul „Șor”.[11]

În acest context dorim să menționăm că pronosticurile experților cât și cele ale caselor de sondaje au fost în mare parte departe de rezultatele alegerilor parlamentare. Astfel, Alexandru Tănase declara pe 7 iulie 2021 că: „...va trece data de 11 iulie și ne vom convinge că în Parlament vor fi exact aceleași persoane...”. Însă conform rezultatului scrutinului parlamentar 62 de deputați din parlamentul anterior nu au acces în noul legislativ. Alexei Turbure, cu vreo lună înaintea scrutinului prognoza că se pregătește o alianță Usatîi-PAS și care va avea o denumire - „Majoritatea Anticorupție”. Igor Dodon era încrezut că după alegeri PSRM și PAS vor dialoga, căuta compromisuri, altfel pot fi noi alegeri anticipate. Ian Lisnevschi la rândul său menționa că dacă un singur partid va avea o majoritate, acesta se va ciocni cu mai multe probleme, precum formarea unui guvern, iar acest lucru ar putea să dureze și o jumătate de an. Anastasia Uspenscaia într-un studiu pentru BBC din 15.05.2021, cu privire la alegerile parlamentare se referea la opinia politologului Alexandr Kornienko, care anticipează rezulta-

tele scrutinului parlamentar afirmând că în acest moment nu sunt perspective clare ce fel de coaliții vor fi sau cel puțin posibilitatea unei majorități durabile.

În opinia noastră este foarte dificil de a prognoza comportamentul alegătorilor în vederea anticipării rezultatelor, dar considerăm că multe astfel de pronosticuri au și o mică parte de manipulare a opiniei publice. Una dintre consecințele alegerilor anticipate care privește starea de spirit a populației constă în faptul că acestea au dus la depășirea „egalității”/ „parității” ireversibile opțiunilor geopolitice ale cetățenilor, balanța fiind înclinată spre apropierea de Uniunea Europeană. Referitor la acest fapt, în mass media se încearcă minimalizarea esenței rezultatelor alegerilor prin promovarea ideii că s-a votat preponderent pur și simplu împotriva lui Igor Dodon, ceea ce denaturează faptul că există o dorință a cetățenilor pentru schimbare, pentru implementarea reformelor în justiție, pentru combaterea corupției și ca o urmare, apropierea durabilă de Uniunea Europeană. Aici vom menționa încă un mit prezent în mass media afiliată PSRM, că PAS ar fi obținut o majoritate parlamentară datorită votului diasporei. Însă rezultatele alegerilor arată că PAS a acumulat mai multe voturi chiar și în interiorul țării. Astfel, PAS a obținut 47,9%, BECS - 30,6%, iar Partidul „Șor” - 6,6% din numărul votanților.

O concluzie ce ține de partidele extraparlamentare care au participat la alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 este că aceste alegeri au arătat că partidele mici nu au șanse să crească în fața alegătorilor. Alegătorii încă o dată au arătat că nu doresc să diversifice spațiul preferințelor politice, orientându-se după principiul înrădăcinat - votul util. În opinia noastră, este probabil ca votul util să fi fost infiltrat printre alegători și prin intermediul multiplelor sondaje. În acest context vom menționa că nici apariția noilor

partide nu corespunde necesităților și intereselor oamenilor de rând, ele rămânând cunoscute doar analiștilor politici și unui grup limitat de susținători. În același timp Veaceslav Valico, după scorul obținut la alegerile parlamentare anticipate (2541 voturi), scor ce i-a permis să devanseze nouă concurenți electorali, a decis să creze un nou partid - „Partidul politic frontul popular de rezistență”.

„Micii participanți” au dus prin prezența lor la scrutin la o erodare a unor partide relativ mari - PDM, PPDA, PN. În fața partidelor care au pierdut cel mai mult în cadrul alegerilor - PDM, PPDA, PN stau sarcini considerabil de dificile:

- reconstrucția din temelie a structurii organizaționale și evaluarea capacităților de formare a unui nou contingent de susținători/ alegători;
- fortificarea dimensiunii financiare pentru susținerea organizațiilor teritoriale primare.

Pentru revenirea în topul preferințelor aceste partide au un termen de 2 ani până la alegerile locale ordinare care vor fi un test doar atât pentru aceste partide, dar nu și în ultimul rând pentru o poziție (BECS), dar mai cu seamă pentru noua guvernare (PAS).

Nu există domeniu în care nu s-ar cere intervenții profunde și esențiale din partea noii guvernări începând cu justiția, agricultura, ecologia până la educație, cultură și cercetare. Totodată sunt necesare acțiuni pentru atragerea investițiilor străine, interconectarea energetică și nu în ultimul rând adaptarea la schimbările climatice. Conform datelor recente, de exemplu, fondul de rezervă este gol, la fel stau lucrurile cu fondul național pentru dezvoltarea agriculturii, unde rămăseseră vreo 10 milioane de lei, dar cererile pentru subvenții vor depăși în următoarea perioadă un miliard de lei. În opinia noastră, noua guvernare are la dispoziție nu mai mult de un an pentru a-și demonstra capacitatea de soluționare a pro-

blemelor ce țin de domeniul social-economic. Aici vom menționa că societatea nu va taxa noua guvernare pentru faptul neadoptării unor legi, ci pentru faptul că nu vor simți o ameliorare în ceea ce privește nivelul de trai. Astfel spus, noua realitate politică cu PAS la guvernare prinde contururi clare și este acceptată în prezent de majoritatea cetățenilor, iar în fața noii opoziții (BECS, Partidul „Șor”) stau probleme de adaptare la această nouă realitate politică.

Rămâne deschisă întrebarea dacă sunt ireversibile schimbările inițiate de noua guvernare. Răspunsul va dura în opinia noastră, cel mult un an, în cazul în care societatea nu își va epuiza speranțele în posibilitatea schimbărilor. Pericolul major pentru noua guvernare este să nu cadă în mrejele populismului, ieșind totodată din campania electorală. În decursul unei perioade foarte scurte (noiembrie 2020 - iulie 2021) Partidul Socialiștilor și liderul său Igor Dodon au suferit două înfrângeri consecutive atât la alegerile prezidențiale cât și la cele parlamentare anticipate. Cauzele acestor înfrângeri pot fi regăsite în tactica și strategia socialiștilor în campaniile electorale, însă, în opinia noastră, decisivă a fost dorința și entuziasmul cetățenilor de a schimba hotărâtor situația politică și social-economică din țară. Cea parlamentară, constituită în prezent din fracțiunea BECS și PP „Șor”, nu este în prezent relevantă dat fiind faptul că elanul populist al său va eșua datorită noii mașinării de vot care va implementa consecvent programele electorale ale președintelui țării, opoziția actuală nefiind în stare să producă alte idei/ proiecte încă o bună bucată de timp. În același timp majoritatea parlamentară nu ar trebui să ignore vocea opoziției parlamentare și extraparlamentare precum au procedat majoritățile parlamentare din legislativele anterioare, optimal fiind susținerea unui dialog în cadrul activităților parlamentare. Lipsa unei comunicări constructive dintre majoritatea parlamentară

și opoziția nou constituită nu va aduce plus valoare la imaginea unui partid care se proclamă proeuropean, dar și noii guvernări per ansamblu.

Una dintre activitățile și strategiile opoziției politice, mai cu seamă cea parlamentară va reprezenta „monitorul opoziționist” asupra intențiilor și realizărilor noii guvernări. La ora actuală conform unui studiu publicat pe portalul tribuna.md, guvernarea a generat deja 10 scandaluri.[12] Desigur PSRM plus PCRM vor încerca să își sporească încrederea în fața electoratului său, pentru aceasta dorindu-și cel puțin rezultate bune în alegerile din septembrie 2021 din Găgăuzia și ulterior câștigarea primăriei Bălți, după demisia recentă a primarului Renato Usatîi. Totodată va încerca să consolideze pe platforma PSRM-PCRM toate partidele de stânga pentru a relansa lupta pentru putere. Concomitent va monitoriza foarte atent orice acțiune a noii guvernări. Dacă pentru PAS în alegerile din Găgăuzia nu prea se văd oportunități de a-și fortifica încrederea în fața electoratului din regiune, atunci în cazul Bălții miza este mult mai mare. Pe de o parte se va dori câștigarea primăriei, iar pe de altă parte nu și-ar dori consolidarea blocului comuniștilor și socialiștilor în capitala de nord a țării.

Despre forța și capacitatea opoziției la momentul actual ne vorbesc și declarațiile absolut neacoperite ale lui Igor Dodon când acesta anunța că vor fi organizate proteste masive contra acțiunilor celor de dreapta în ceea ce privește atitudinea lor față de alegătorii din regiunea transnistreană. Practic partidele care au participat la scrutinul din 11 iulie 2021 au plecat „în vacanță” și deci, cu excepția celor de la PPDA, nu vedem manifestări/ critici la adresa noii guvernări, ceea ce ne permite să afirmăm că până la moment nu avem parte de un activism al opoziției extraparlamentare. Totodată societatea civilă s-a arătat îngrijorată de felul

cum noua guvernare promovează diferite proiecte de legi fără a consulta opinia societății civile. Recent organizațiile societății civile au adresat un apel către Parlamentul țării prin care cer să fie respectate transparență decizională și să fie evitată examinarea proiectelor de legi în regim de urgență fără o justificare plauzibilă.

Noua guvernare are în prezent, judecând după evenimentele ce se petrec în societate, oponenții din diferite structuri/instituții statale. Despre aceasta ne vorbește reacția procuraturii la proiectul de lege cu privire la procuratură, promovarea de către CSP a reprezentantului său în Consiliul de Integritate în ANI, în pofida protestului noului Ministru al Justiției, refuzul procurorului general de a se prezenta la ședința Parlamentului. În opinia noastră, noua guvernare trebuie să demonstreze nu numai susținătorilor săi, dar și oponenților săi din BECS și Partidul „Șor” că poate gestiona/soluționa acele probleme pe care nu le-a putut soluționa fosta guvernare (PSRM, PDM) începând cu gestionarea pandemiei COVID-19 și desigur, sporirea nivelului de trai al populației.

Referințe bibliografice:

1. „Avem cazuri când copiii mănâncă doar la școală pentru că acasă nu au nimic...” [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://mol-dova.europalibera.org/a/saracie-scoala-copii/31395620.html>
2. Igor Munteanu//Cai mai iuți ori democrație mai durabilă, sau ce fel de guvernare ne dorim? [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://cotidianul.md/2018/09/27/igor-munteanu-cai-mai-iuti-ori-democratie-mai-durabila-sau-ce-fel-de-guvernare-ne-dorim/>
3. Поиск: Всего 1 % дополнительно накрученной цены даёт доход в размере \$10 млн в год [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://point.md/ru/novosti/politika/poisk-vsego-1-dopolnitel-no-nakruchennoi-tseny-daiot-dokhod-v-razmere-10-mln-v-god/>

4. Лассуэлл Гарольд Д. Психопатология и политика. М.: Издательство РАГС, 2005-352с. ISBN 5-77-29-0163-X
5. Hellman, J. *Winners take all: the politics of partial reform in post communist transitions*. În: World Politics Nr.50(2), 1998, pp. 203-234
6. Pleșca, V. *Liberalismul și democrația în dezbateri contemporane*. Iași, Institutul European, 2011, pp.123-124 ISBN 978-973-611-789-3
7. Dahl, R. A. *Poliarhiile. Participare și opoziție*. Iași, Institutul European, 2000. ISBN 973-611-071-0
8. Шумпетер, И. А. Капитализм, социализм и демократия. М. Экономика, 1995 ISBN 5-282-01415-7
9. Eastern Europe's déjà vu [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/eastern-europes-deja-vu-5354/>
10. Cristian Preda (București): „ Poarta către Occident este deschisă”, trebuie „coerență politică” [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/31355831.html>
11. Renato Usatîi: Dacă PAS ia majoritatea, în 8 luni vom avea anticipate [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://www.deschide.md/ro/stiri/politic/87990/Renato-Usat%C3%AEi-Dac%C4%83-PAS-ia-majoritatea-%C3%AE-n-8-luni-vom-avea-anticipate.htm>
12. TOP-10 SCANDALURI GENERATE DE NOUA GUVERNARE [online]. [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://tribuna.md/2021/09/05/top-10-scandaluri-generate-de-noua-guvernare/>

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

1.2. PUTEREA ȘI OPOZIȚIA POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIMENSIUNI INSTITUȚIONALE ȘI FUNCȚIONALE

Opoziția politică este unul dintre importante fenomene care au apărut în procesul politic moldovenesc la sfârșitul sec. XX odată cu prăbușirea/destrămarea URSS. Începând cu anul 1991, în Republica Moldova se constituie noi interacțiuni între stat, societate și individ în cadrul sistemului politic, care sunt orientate spre valorile democratice. Un element esențial al acestui proces de interacțiune sociopolitică îl constituie formarea și funcționarea opoziției politice.

Actualmente, necesitatea cercetării fenomenului opoziția politică este determinată de derularea evenimentelor care au loc în procesul politic actual și care confirmă faptul că opoziția politică, fiind un institut arhinecesar democrației, prezintă prin sine o întreagă entitate complexă, contradictorie, devenind forța motrice alături de putere pentru modernizarea țării.

În termeni kanto-hegelieni, opoziția politică este exprimarea „spiritului critic” în politică. Opoziția poate fi percepută ca reacție la procesele reale sociale, ca împotrivire, care nu este una dominantă în realitățile din societate, dar, în anumite condiții, poate deveni una dominantă.

Deși noțiunea „opoziția politică” se află în rândul acelor noțiuni care au devenit atât de uzuale încât conținutul și sensul lor în discursul și textele științifice sunt percepute ca ceva de la sine înțeles, în literatura de specialitate lipsește însă un consens în ceea ce privește o definiție comună a „opoziției politice”.

Un aport major cu privire la analiza fenomenului opoziția politică și raportului ei cu puterea l-au adus cunoscuții politologi M.Duverger, R.Dahl, G.Sartori, D.Easton, G.Almond, S.Verba ș.a. În

literatura contemporană de specialitate autohtonă, fenomenului opoziția politică i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Din autorii autohtoni îi vom menționa pe C.Solomon, V. Moșneaga, I.Nicolaev, I. Bucătaru ș.a. [1].

Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mulți sub diferite aspecte și probleme personale), ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume lupta pentru acapararea puterii.

Puterea și opoziția sunt părțile unui conflict politic, fiecare dintre care pretinde la dreptul de a reprezenta interesele majorității și să formuleze noțiunea de binele comun prin utilizarea statusului public înalt de guvernanță. Opoziția se tratează, de obicei, în sens restrâns și în sens larg. În sens larg, noțiunea în cauză se referă la aproape toate manifestările directe și indirecte de disidență și a nemulțumirilor față de regimul existent. În sens restrâns, sub opoziție se subînțelege un partid sau o coaliție de partide care speră să câștige la următoarele alegeri generale [2]. La modul general, noțiunea opoziție definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica opunerii, contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea intransigentă principială a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, iar în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotația la putere a partidelor la guver-

nare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este accederea la putere, la guvernare. Când este vorba despre mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este cea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este cea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

Conform accepțiunii pe care o dă Gh. Ionescu noțiunii de „opoziție”, aceasta acoperă întreaga gamă de motive și manifestări ale conflictului politic în orice societate, ce se regăsesc „fie sub forma conflictului de interese care își are originea în fricțiunea și rivalitatea dintre grupuri în cadrul unei comunități (aceste activități se află la originea conceptului de checks and balance - Montesquieu le-a denumit *contre-pouvoirs*), folosite în cadrul unui regim politic democratic de opoziție împotriva partidului/alianței de partide aflate la guvernare, fie sub forma conflictului de valori”, definit de autor ca „dezacordul care își are originea logică în incompatibilitatea de opinii, viziune și credințe împărtășite de oamenii care trăiesc împreună în aceeași comunitate”[3].

Reputatul politolog definește, în continuare, și opoziția politică, drept instituție și parte a unei proceduri politice co-instituționale. Opoziția politică înseamnă, în accepțiunea sa, „un partid sau mai multe, sau o coaliție de partide politice, care pe baza unui set de valori proclamate public se prezintă în fața alegătorilor drept competitor ai puterii executive stabilite și care nu reușesc să adune destule voturi în cadrul unei consultări instituționalizate care să-i îndreptățească să solicite voința poporului suveran” [3].

În ceea ce ne privește, considerăm că explicarea noțiunii „opoziție politică” urmează să întrunească următoarele elemente definitorii:

- constă din totalitatea persoanelor, partidelor, organizațiilor social-politice și fracțiunilor care se opun majorității de guvernare constituite la nivel de stat, unitate teritorial-administrativă, sat sau comună;

- activitatea acestora implică critica, controlul și alternativa guvernării;
- are, de regulă, ca scop substituirea guvernării.

Opoziția reprezintă unul sau mai multe grupuri politice organizate care se opun guvernării la nivel central sau local, activitatea cărora implică critica, controlul și alternativa guvernării, având, de regulă, ca scop, substituirea acesteia. Deci, opoziția politică ia naștere atunci când ea și puterea se confruntă în atingerea scopurilor sale majore: prima să obțină puterea politică, iar a doua să o mențină cât mai mult posibil. Delegarea posibilității pentru opoziția politică de a-și expune punctul de vedere, diferit de cel al puterii, de a concura cu guvernarea ca părți egale în procesul politic – pentru voturile alegătorilor, pentru reprezentarea opoziției în organele legislative ale puterii ș.a., după cum arată experiența democrațiilor consolidate, constituie un factor de stabilitate pentru întregul sistem politic.

De aici și funcțiile opoziției politice, care sunt:

- analiza și critica puterii guvernării întru schimbarea cursului dezvoltării politice, economice și sociale a țării;
- elaborarea și promovarea programelor de alternativă ale dezvoltării societății și ale parcursului ei internațional;
- asigurarea schimbării elitei politice și a promovării noilor lideri politici.

Condițiile și factorii care determină esența și caracteristicile opoziției politice sunt particularitățile regimurilor politice și ale instituțiilor politice dominante, maturitatea elitelor politice și cultura politică a populației/ electoratului. Toate acestea determină

diversitatea tipurilor de opoziție politică. Cunoaștem că statul Republica Moldova este definit în diferite moduri – stat eşuat, stat captiv etc., care evidențiază diferite aspecte cu privire la imposibilitatea dezvoltării economice, sociale, democratice ș.a.m.d. În opinia noastră, avem de aface cu un fenomen care poate fi numit „stat hibrid”, dat fiind faptul că pe lângă toate atribuțiile/instituțiile statale cu tentă democratică persistă și alte elemente care compromit esența dezvoltării democratice a statului, elementele sale instituționale aflându-se sub autoritarism amplificat de o oligarhizare crasă.

În acest context, Blocul Electoral ACUM, unul dintre componentele Parlamentului nou ales în urma alegerilor din 24 februarie 2019, și-a programat activitatea post-electorală pentru lichidarea autoritarismului și a oligarhiei înrădăcinate în toate domeniile economiei țării.

Unul dintre documentele/realizările importante ale coaliției dualiste (Blocul ACUM - PSRM) este Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 8 iunie 2019 cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

Menționăm că formele de asociere opoziționistă pot fi diferite, însă printre cele mai răspândite/ tipice sunt partidele politice. Partidele apar în cadrul unui proces de autorealizare a indivizilor, devenind în condițiile actuale institut eficient în lupta pentru putere. Partidele politice sunt cel mai eficient instrument democratic al forțelor opoziționiste, prin intermediul cărora ele își rezolvă problemele lor. Vom menționa că și circa 70% din populația țării, potrivit unui sondaj realizat de Date Inteligente, consideră că trăiesc într-un stat captiv. [4]

În viziunea constituționalistului V. Popa, în competiția pentru cucerirea puterii de stat „partidele politice sunt autorii principali,

deoarece această intenție a partidului l-a și adus de fapt pe scena politică, justificându-i apariția” [5]. Acest adevăr a fost remarcat în studiile constituționale încă în anii '30 ai sec. XX, deoarece candidații la funcția de deputați „sunt înglobați în partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg ajungând să fi e cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară la guvern și în opoziție s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele”[6]. Conceptul enunțat își regăsește confirmarea și în literatura contemporană. Spre exemplu, I. Muraru menționează, candidații la funcția de deputați „fiind propuși de partidele politice reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare” [7]. În acest sens, poporul, în viziunea lui I. Deleanu, reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni și, prin aceasta - aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Partidelor politice le revin, în opinia aceluiași autor, opinie pe care o împărtășim, următoarele funcții: „a) Constituind un corp intermediar între popor și putere ele contribuie la cristalizarea voinței generale și la valorizarea acesteia ca impuls față de putere; b) Ele tind la realizarea funcției de conducere a societății prin cucerirea puterii și transformarea programelor politice în programe de guvernământ; c) Partidele contribuie la informarea și educarea politică a cetățenilor și la formarea exigențelor și aprecierilor acestora față de putere”[8]. Așadar, exprimarea voinței naționale aparține poporului, și nu partidelor politice. Problema care se pune este aceea de a identifica formele și metodele adecvate pentru o veritabilă legitimitate a acestui proces. Totodată, este foarte important faptul că alegătorii/ poporul își aleg acei candidați/ elită în care ei se recunosc pe sine. Conform doctrinei constituționale franceze, „poporul nu are ce face cu o elită

în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege” [7]. Mai mult ca atât, deciziile în Parlament se adoptă cu majoritatea voturilor pentru care se poartă răspundere, inclusiv politică. În afară de partidele existente mai sunt și alte forme de asociere prin care opoziția își promovează ideile și activitățile sale: blocurile politice/platformele fracțiunii, diferite organizații ale societății civile etc.

În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrate 46 de partide, dintre care: 5 parlamentare, 20 extraparlamentare și 21 inactive. Din punct de vedere organizațional și a participării permanente în viața politică a societății, putem constata o degradare a sistemului de partide, dat fiind faptul că majoritatea partidelor nu exprimă interesele societății și a cetățenilor. Excepție fac partidele unioniste. La cele 8 partide cu tentă unionistă li s-au adăugat în ultimul timp încă trei: Partidul Unității Naționale (președinte Anatol Șalaru), Partidul Popular Românesc (Președinte Vlad Țurcanu) și Partidul Uniunea Salvați Basarabia (Președinte Valeriu Munteanu) fondat în august 2019.

Comisia Electorală Centrală a constatat recent că președinții a 25 de partide au mandatele expirate și doar 32 de partide au prezentat în termenele stabilite rapoartele financiare și ca rezultat 13 partide au fost amendate pentru nedepunerea rapoartelor respective. Cel mai firesc și esențial moment în care se reflectă cu plenitudine esența, scopul și formele opoziției politice sunt alegerile, dat fiind faptul că procesul electoral din „oficiu” este un proces concurențial, adică presupune lupta între actori politici pentru o influență efectivă asupra cetățenilor și a diferitor grupuri sociale. Menținerea la guvernare sau accederea la guvernare nu este cu puțință fără a atrage electoratul după sine fără a-i schimba convingerile și opinia. Anume prin aceste elemente se manifestă participarea/activitatea opoziției politice în procesul electoral.

Un moment crucial în mobilizarea propriilor forțe pentru opoziție sunt alegerile. Opinăm că alegerile sunt prin sine un element primordial al democrației reprezentative, iar organizarea lor permanent se află în centrul politicului, dat fiind faptul că alegerile prin esența lor legitimează puterea în stat.

Analiza Declarației Universale a Drepturilor Omului (decembrie 1948), Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice (decembrie 1966), Declarația despre criteriile alegerilor libere și oneste (martie 1994) constată că alegerile trebuie să se bazeze pe astfel de principii cum ar fi alegerile generale, egale, directe și prin vot secret.

Anume atunci când sunt asigurate alegeri libere și corecte, se poate afirma că voința poporului ca unic izvor al puterii și rezultatele scrutinului electoral coincid în totalmente.

Patrick Merloe pe bună dreptate subliniază că alegerile nu sunt un simplu exercițiu, ci una din componentele principale ale procesului care în linii mari este prin esență politic și încrederea societății în procesul electoral este o condiție sine qua non a alegerilor libere și corecte.[9]

Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt, care în opinia legiuitorului precedent (PDM) trebuia să ducă la o schimbare radicală a sistemului politic și a structurii noului Parlament. Rezultatele alegerilor însă nu au schimbat esențial raportul de forțe politice în noul Parlament, deoarece nici un partid nu a acumulat majoritatea mandatelor, ceea ce a adus la o dificultate în ceea ce privește începutul activității noului Parlament. Astfel, conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, în Parlamentul de legislatură a X-a au acces 3 partide politice, un bloc electoral și 3 candidați independenți. În urma acestor alegeri, PSRM a obținut 35 mandate,

PDM – 30 mandate, Blocul Electoral ACUM – 26 și Partidul ȘOR – 7 mandate. În perioada post-electorală, februarie-iunie 2019, partidele politice care au acces în noul Parlament au demarat discuțiile privind formarea majorității parlamentare. Vom menționa că prin intern nu s-au găsit soluții cu privire la viitoarele componente ale majorității parlamentare și decisiv, în opinia noastră, au fost factorii externi (UE, SUA și Rusia), care au forțat formarea unei coaliții „anormale” între PSRM și Blocul Electoral ACUM, ambele entități ferindu-se de o alianță cu PDM, care anterior a supus captivității întregul sistem statal.

Ca urmare a negocierilor s-a ajuns la constituirea unui consens politic situativ cu privire la primii pași electorali: abolirea regimului autoritar al PDM, lupta cu corupția, întoarcerea miliardului furat, ș.a.m.d.

În acest context, în opinia noastră, este necesar de a elabora un program realist care nu ar dezamăgi așteptările/ speranțele alegătorilor, populației în întregime. Pentru opoziția de dreapta sunt două priorități: a) deromantizarea vectorului proestic (citește nostalgia după regimul sovietic); b) promovarea integrării europene (în linii mari prin/ cu România).

O consecință a alegerilor din ultimii ani (2010-2019) îl constituie faptul că PDM lipsește totalmente din arealul politic al municipiului Chișinău. Astfel, din cele 11 mandate puse „în joc” în cadrul scrutinului din 24 februarie din municipiul Chișinău – au revenit blocului electoral ACUM și partidului Socialiștilor, deci PDM rămânând fără niciun deputat ales în circumscripțiile uninominale din cadrul municipiului Chișinău.

În pofida faptului că partidele politice au venit în fața alegătorilor cu mesaje electorale pe placul alegătorilor cu tente social-economice, cu o luptă fără compromis în fața corupției cu demolarea

regimului autoritar etc., dar majoritatea cetățenilor iarăși a ignorat alegerile. Totodată vom menționa că unicul electorat atașat participării la alegeri îl constituie cel din Gagauz Eri. Astfel, în „bunele” tradiții sovietice Bașcanul a acumulat peste 91% dintre voturi.

Acest fenomen al absenteismului are la bază repere economice: veniturile populației scad, sărăcia nu scade, reforma pensiei nu a sporit bunăstarea celor pensionați. Aici vom menționa că decizia cu privire la alocațiile de 600 de lei pensionarilor cu ocazia sărbătorilor de Paști vor fi un as în mână PDM-iștilor la alegerile locale din 20 octombrie 2019.

În urma alegerilor menționate, după două scrutine anterioare (2010, 2014) s-au produs, în opinia noastră, schimbări esențiale în câmpul politic din Republica Moldova. La guvernare au acces 2 entități politice din cadrul opoziției față de guvernarea precedentă, autoritară a PDM-ului. Avem în vedere partidul socialiștilor din Republica Moldova, care în mare parte a fost o opoziție parlamentară loială regimului autoritar condus de liderul Partidului Democrat, Vladimir Plahotniuc. Exemplu elocvent în acest aspect îl constituie adoptarea sistemului electoral mixt votat de PDM cu concursul PSRM-ului. Alt învingător al scrutinului din 24 februarie 2019 a devenit Blocul Electoral ACUM, alcătuit din 2 partide de opoziție populară, fiind totodată orientat pro-occidental. Aici vom menționa că o altă realizare politică a coaliției actuale la solicitarea Blocului Electoral ACUM îl constituie anularea sistemului electoral mixt și revenirea la sistemul proporțional pe liste de partid. Modificările legislative în acest aspect vizează îmbunătățirea sistemului electoral proporțional care a existat până în 2017, transparența finanțării partidelor și a campaniei electorale etc. Totodată au fost excluse certificatele de integritate, exclusă și prevederea cu privire la agitația electorală, avându-se în vedere neadmiterea agitației electorale în ziua alegerilor și în cea precedentă a alegerilor.

Componentele constituante ale majorității parlamentare situate au, în opinia noastră, diferite scopuri în ceea ce privește redresarea situației politice din țară. În timp ce Blocul ACUM încearcă să curățe sistemul politic de captivitate, demarând totodată și procesul de deoligarhizare, Partidul Socialiștilor și în speță Președintele Igor Dodon își întăresc pozițiile pentru a intra în alegerile prezidențiale din 2020 și posibil cele parlamentare anticipate pentru a obține majoritatea confortabilă pentru guvernarea ulterioară. Tot aici vom menționa și acele tendințe care se manifestă în activitatea Președintelui Igor Dodon, care, având un anumit și concret set de prerogative/împuterniciri, se comportă de parcă ar fi șef de țară într-o republică prezidențială. Vom remarca faptul că astfel de libertate Președintele Igor Dodon nu a avut-o pe timpul când PD se afla la guvernare. Menționăm că interesul/scopul personal pe care și l-a propus Președintele Igor Dodon de a avea sub „oblăduirea” sa instituțiile statale de forță a fost atins cu sprijinul Blocului ACUM, căruia îi revine responsabilitatea (cea mai vulnerabilă) cu privire la problemele sociale. Astfel, următorul scop major îl constituie pentru sine realegerea în funcția de președinte al țării.

O consecință politică majoră cu privire la rezultatele alegerilor îl constituie factorul ce invocă faptul în mâinile cărui partid se află factorul administrativ. Anume perspectiva obținerii victoriei/puterii de către PSRM în viitoarele alegeri prezidențiale probabil și cele parlamentare vor diminua vectorul prointegrare europeană și stimularea vectorului proestic.

În ajunul alegerilor locale se va intensifica „turismul” politic al liderilor locali cu apartenența anterioară la PDM. În opinia noastră, vor profita de acest fenomen socialiștii, dat fiind faptul că Blocul ACUM a declarat că nu-i va ancora în rândurile sale pe transfugii politici, având în vedere plecarea primarilor din raionul Dondușeni

aleși pe listele PDM. În acest context, problema unui nou acord între Blocul ACUM și PSRM devine subiect de discuție după cele 3 luni de la încheierea primului acord și experiența care nu dă rezultate vizibile pentru societate și cetățeni, ci duce la favorizarea creșterii ratingului PSRM și în mod special al Președintelui Igor Dodon. Dacă va fi semnat, el va avea o altă structură a părților implicate și va viza nu atât partidele din coaliție, ci instituțiile statale pe care le reprezintă. Procesul actual de guvernare este bivectorial: pe de o parte se impune deoligarhizarea statului, stoparea înstrăinării bunurilor publice, iar pe de altă parte se impune consolidarea democratică a instituțiilor statului și reîntoarcerea încrederii cetățenilor față de ele.

Constatăm că scena politică a Republicii Moldova a fost bulversată profund în urma unor evenimente majore. În primul rând, este vorba despre cedarea pașnică (impusă din interiorul și exteriorul țării) și în al doilea rând, de forma duală a guvernării alcătuită din 2 componente opoziționiste atât față de guvernarea PDM-istă, cât și dintre ele: Blocul ACUM cu orientarea sa proeuropeană și PSRM cu vectorul său prorus.

În ceea ce privește opoziția parlamentară actuală alcătuită din fracțiunile PDM și a Partidului „ȘOR”, se poate deduce din analiza experienței activității lor că acele intervenții/demersuri întrunesc în sine acuzații similare pe care le înainta opoziția parlamentară precedentă (PLDM și în ultimele luni PL) față de guvernarea PDM-istă, conform căreia le sunt ignorate drepturile prin activitatea lor în cadrul Parlamentului.

Analiza experienței participării la guvernare în decurs de câteva luni a Blocului ACUM, soldată, în opinia noastră, cu rezultate pe departe aspirate de cetățeni, a dus la faptul că PD își revine după șocul parvenit în urma trecerii de la dominarea absolută pe toate

domeniile sociale, economice, instituționale etc. în opoziție față de noua guvernare a Blocului ACUM și PSRM. Această constatare are la bază și faptul atacului masiv al mass-mediei PD-istă asupra guvernării actuale și, în mod special, asupra liderilor Blocului ACUM – Maia Sandu și Andrei Năstase.

În opinia noastră, lipsa unei opoziții veritabile se răsfrânge negativ asupra bunei funcționări a sistemului politic. Opoziția nesisemică, reprezentată de partide extraparlamentare, nici pe departe nu își are cuvântul nici în perioada postelectorală, nici în perioada alegerilor, fiind mai degrabă un suport pentru a deveni niște spoileri politici, pentru a diminua mai degrabă partidele politice de dreapta, sau a servi ca un fel de paravan fumigen având și un scop de a imita concurența electorală sporită.

Reieșind din cele expuse, într-o democrație fragilă, guvernarea autoritară, în lipsa unei opoziții politice susținute de cetățeni, utilizează sistemul politic pentru a obține profituri prin sustragerea bunurilor țării prin diferite scheme criminale, soldată în ultima instanță cu furtul miliardului. În acest context, vom menționa că deoligarhizarea și decriminalizarea sunt procese diferite și necesită abordări diferite în vederea ritmului și procedeele de implementare a deșrădăcinării acestor procese.

Concluzii

1. În opinia noastră, alegerile locale din 20 octombrie 2019 vor fi o hârtie de turnesol vizând viabilitatea coaliției PSRM cu Blocul ACUM.

2. O altă concluzie care reiese din analiza relațiilor dintre putere și opoziția politică ține de faptul că partidul de guvernământ/ majoritatea parlamentară nu și-a format o strategie „civilizațională” democratică cu privire la opoziția politică din

țară, care ar atrage opoziția politică pe orbita conlucrării pentru realizarea reformelor atât de necesare țării în toate domeniile, dar, mai cu seamă, în justiție.

3. În același timp și opoziția ar trebui să-și formeze noi abordări față de putere, nu neapărat pedalând numai pe critică și nu arareori pe populism. Până în prezent opoziția politică din Republica Moldova nu a devenit încă un mediator între societate și putere, ce ar contribui la realizarea intereselor majore comune ale cetățenilor. Populația țării nu prea are încredere în partidele politice, lucru demonstrat de alegerile parlamentare din 2014, dovadă fiind rata mare de absenteiști.

Constatăm că relațiile dintre putere și opoziție nu au devenit până la ora actuală stabile și clare. Anume această instabilitate duce mereu la creșterea dispoziției de protest în țară. Considerăm oportun de a instituționaliza juridic opoziția (parlamentară și extraparlamentară), adică de a elabora și adopta o lege specială care ar confirma statutul său legitim - lege în care vor fi definite esența și rolul opoziției și garanțiile legale ce vor asigura activitatea ei.

Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/partidelor de guvernământ. Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragurile înalte de accedere în parlament, de exemplu, a partidelor politice, nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul jocului impus de partidul/partidele de guvernământ. Vom menționa că opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politico-juridic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic. Opoziția parlamentară își are legitimitatea în votul exprimat de cetățeni, în condiții absolut legale cu care a fost investită și majoritatea parlamentară. Or opoziția

parlamentară este parte integrantă a Parlamentului în calitate de organ reprezentativ suprem al poporului, rezultat din voința liber exprimată.

În opinia noastră, factorii principali care au un impact nefavorabil asupra instituției opoziției politice în condițiile tranziției spre o democrație durabilă sunt următorii:

- legătura insuficientă și slabă dintre partide și societate, dintre opoziție și societate, care denotă neconcordanța intereselor acestor binomuri;
- nivelul scăzut al culturii politice a populației;
- lipsa liderilor marcanți în rândurile opoziționarilor.

Considerăm că Legea nr.154 care a introdus „votul mixt” și „votul uninominal pe circumscripții” este neadecvat pentru Republica Moldova, deoarece încalcă în mod direct principiul onestității, precum și principiile universalității votului, votului egal, direct, secret și liber exprimat. În aceste circumstanțe este imposibil de a constitui un stat de drept și democratic în care drepturile omului, libera dezvoltare a personalității umane ca valori supreme și garantate adoptând legi cu care tocmai contravin acestui deziderat, și subminează legitimitatea puterii de stat.

Rezultatele alegerilor parlamentare au dus la o „rocadă” politică în ceea ce privește majoritatea parlamentară, care în prezent este alcătuită dintre PSRM și Blocul ACUM. Totodată rezultatele alegerilor locale și disensiunile apărute între componentele noii guvernări cu privire la reformarea justiției poate duce la crearea unei noi coaliții situative între PSRM și PDM.

Referințe bibliografice:

1. Solomon Constantin, Enea Viorel. Vezi: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6. Puterea si opozitia in alegerile parlamentare din Republica Moldova si din Romania.pdf Mosneaga V.,

- Nicolaev I., Bucataru I: Interacțiunea dintre puterea politică și opoziția în contextul transformărilor democratice: dimensiuni teoretico-metodologice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2013, nr.2(LXI), p.139-147.
2. Бромхед П. Эволюция британской конституции. Москва: Юридическая литература, 1978.332 с.
 3. Popa I., Ionescu Gh. Deschizător de drumuri în teoria politică a opoziției. Vezi: <http://www.punctulcritic.ro/ilie-popa-ghita-ionescu-deschizator-de-drumuri-in-teoria-politica-a-opozitiei.html>
 4. point.md/ru/novosti/obcstvo/opros-pochti-70-grazhdan-schitaiut-cto-zhivut-v-zachvachennom-gosudarstve (vizitat: 03.09.2019)
 5. Popa V. Drept public. Chișinău:AAP,1998, p.144.
 6. Negulescu Piere P. Partidele politice. București: Garamond, 1924, p.46.
 7. Aubert J-F. Traité de droit constitutionnel Suisse. Ides et Calendes. Neuchâtel, 1967, p.430.
 8. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.206, 208-209.
 9. https://www.civisbook.ru/files/file/1995_4_Merlo.pdf (vizitat: 03.09.2019).

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

1.3. DIMENSIUNI ACTUALE ALE RELAȚIILOR DINTRE OPOZIȚIE ȘI GUVERNARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE PANDEMIEI COVID-19

Pandemia COVID-19 a devenit cel mai mediatizat eveniment din ultimele decenii, atât la nivel internațional cât și local astfel, devenind tema numărul unu a tuturor mijloacelor Mass-Media, oamenii fiind permanent „bombardați” cu diverse informații în acest sens. COVID-19 este considerat la momentul actual ca fiind cea mai mare provocare pentru umanitate, dat fiind impactul său multidimensional asupra societății, institutelor statale și a oamenilor în speță.

Esența impactului coronavirusului asupra oamenilor nu este numai una biologică. Prin necesitatea autoizolării se atentează și la natura socială a omului: viața unui om în prezent, este practic redusă la starea lui biologică. Desigur realitatea socială a suferit transformări esențiale, lumea înconjurătoare a devenit mai străină și mai agresivă, iar frica ce s-a cuibărit în multă lume va rămâne acolo pe termen lung. Criza pandemică indică și faptul că oamenii ar trebui să își schimbe comportamentul de la cel anterior crizei când pe primul plan era consumul, la o schimbare radicală a vectorului de dezvoltare.

Epidemia COVID-19 a resetat una dintre marile probleme filosofice despre valoarea ființei umane, care de mult timp era în vizerul discuțiilor doar în contextul valorilor democratice și drepturilor omului. În prezent observăm că în primul plan apare abordarea privind viața și securitatea omului.

Este absolut evident că impactul aceleiași pandemii Covid-19 asupra fiecărei țări va fi diferit indiferent de regimul politic atât după nivel cât și de profunzimea consecințelor. Pentru Republica Moldova pandemia Covid-19 va adânci inegalitatea socială, va crește sărăcia și ca urmare va duce la o destabilizare politică și

socială spre deosebire de țările cu economii mai puternice, dat fiind faptul că posibilitățile guvernării de a susține păturile sociale largi sunt foarte limitate.

Vom menționa că în prezent există încercări de a explica eșecurile guvernării socialiste pe seama pandemiei COVID-19, constatare care numai parțial poate fi acceptată. Astfel, economistul dr. Mihail Poisic, într-un studiu de-al său cu privire la problemele economice ale țării, constată că elementarele costuri de existență în Republica Moldova s-au majorat în ultimii ani cu 1,8 ori pe fondul creșterii prețurilor, în special celor ale produselor agroalimentare. Totodată, expertul menționează că pe parcursul ultimilor zece ani prețurile au avut și au tendința de a crește fără ca țara să fie afectată de cataclisme. [1] În acest context este necesar de a elabora măsuri concrete cu privire la diminuarea stării de neliniște a cetățenilor, care la rândul ei este amplificată de creșterea sărăciei. În unele țări, de exemplu SUA, sunt alocate resurse financiare speciale pentru lupta cu deznădejdea oamenilor și concomitent pentru a insufla speranță în legătură cu pandemia coronavirusului. Vom remarca un moment important care se referă la rolul statelor naționale. Dacă nu demult, până la pandemia COVID-2019, se vehicula intens ideea că odată cu fortificarea globalizării statele naționale vor dispărea sau își pierd semnificația, observăm că anume criza pandemică a evidențiat rolul statului național și a instituțiilor sale în gestionarea situației create. În aceste condiții menționăm artificialitatea și ineficiența uniunilor integraționiste din spațiul postsovietic.

Democrația în condițiile în care este supusă sub amenințare viața cetățenilor este nevoie să-și ajusteze resursele instituționale întru asigurarea supraviețuirii atât pentru întreg sistem socio-politic cât și pentru contracararea efectelor negative privind sănătatea

populației. Problema majoră în acest caz se reduce la înțelegerea, când încălcarea normelor democratice de dirijare a proceselor sociale direcționate spre asigurarea existenței vieții sociale pun în pericol viabilitatea principiilor democratice și când se trece de „liniile roșii” ale însăși existenței democrației. Această problemă devine esențială mai cu seamă în cazul declarării stării de urgență.

Criza coronavirus cu certitudine nu cunoaște limite în impactul său atât la nivel mondial, regional și desigur local. Se creează impresia că pandemia COVID-19 își impune agenda sa și nu autoritățile publice centrale sau locale. Planurile cotidiene ale politicienilor sau ale oamenilor simpli au fost date peste cap pretutindeni de la țări cu o democrație dezvoltată până la cele cu tentă de autoritarism. Experții în domeniul politicii, economiei, relațiilor sociale au identificat coronavirusul ca fiind „Lebăda neagră”. Termenul „Lebăda neagră” a intrat în discursurile specialiștilor pe problemele dirijării riscurilor în anul 2007 odată cu apariția cărții lui Nassim Taleb, cu aceeași denumire „Lebăda neagră”.[2] Criza coronavirusului ridică întrebări nu doar în domeniul sănătății publice, ci ține și de capacitatea tuturor instituțiilor statului de a dirija/ rezolva crizele cu efect plurivectorial. În pofida acestui fapt, Nassim Taleb nu identifica coronavirusul cu „Lebăda neagră”. Conform lui Nassim Taleb, cele mai mari riscuri pentru omenire se prezintă nu atât în formă de războaie, nici mari crize economico-financiare, ci în primul rând epidemiile, care nu arareori apar ca niște „lebede negre”.

Pandemia coronavirusului a scos în evidență teme generale cu un trecut filosofic bogat. Ne referim aici la eterna întrebare cu privire la raportul dintre stat și individ sub aspectul nou parvenit: până la care linie roșie poate interveni statul în viața cetățenilor. Într-o lumină nouă trebuie analizată teoria liberală cu principiul său de bază care accentuează dreptul persoanei la libertate ca va-

loare supremă. În cazul pandemiei însă, oamenii au nevoie de mai multă ocrotire decât anterior. Totodată în acest context se prefigurează problema cu privire la întâietatea celui mai eficient model, cel democratic sau autoritar, criteriul aprecierii fiind capacitatea de a rezolva problemele și consecințele pandepidemiei.

Francis Fukuyama a scris pentru revista „Foreign Affairs” un articol cu denumirea „Pandemia și ordinea politică”. Una din ideile principale se rezumă la afirmația că succesul în lupta cu coronavirusul (COVID-19) nu va depinde de regimul politic al unei sau al altei țări. Autorul menționează că unele societăți democratice au obținut rezultate bune iar altele nu. Această afirmație este valabilă și pentru regimurile autocratice.[3]

Desigur, într-o măsură oarecare criza pandemică are un impact sensibil asupra principiilor democrației. Aici avem în vedere că odată cu protejarea vieților umane, guvernarea/ puterea este împinsă să limiteze unele drepturi și libertatea cetățenilor, mai cu seamă atunci când declară stare de urgență sau situație excepțională, care la rândul lor atentează la principiul separării puterilor în stat. Această disbalanță a fost sesizată de o adresare a unor deputați la Curtea Constituțională, care la rândul său a formulat o hotărâre care accentuează unele limite ale ramurilor puterilor de stat. Astfel, pe 23 iunie 2020 Curtea Constituțională a examinat constituționalitatea unor prevederi din legea nr. 212 din 24 iunie 2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război și a unor prevederi din Hotărârea Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență. Înalta curte a decis că majoritatea prevederilor conținute în legea 212 sunt constituționale atât timp cât autoritățile responsabile de gestionarea stării de urgență au doar atribuții sau acțiuni necesare pentru scopul care a stat la baza declarării stării de urgență: atribuțiile,

măsurile sau acțiunile necesare nu depășesc sfera de competență a puterii executive. Parlamentul poate exercita un control efectiv al măsurilor în discuție. În același timp, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional articolul 225, alineatul 3 din Codul Administrativ în partea în care limitează competența instanțelor de judecată de a efectua controlul proporționalității măsurilor dispuse de către autoritatea publică.[4]

Dintre consecințele/ impactul directe ale coronavirusului menționăm amânarea alegerilor. Astfel s-a procedat în Franța unde alegerile din turul doi au fost amânate pentru o altă perioadă. Serbia la fel și-a amânat alegerile parlamentare până la ridicarea stării de urgență, sau în România, unde alegerile municipale de asemenea au fost amânate. În Republica Moldova, discuții aprinse în contradictoriu s-au dus în jurul alegerilor din circumscripția uninominală nr. 38, Hîncești, care s-au desfășurat pe 15 martie 2020. Menționăm că starea de urgență în legătură cu situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19 a fost declarată de către Parlament pe 17 martie 2020 pentru perioada 17.03-15.05.2020. Opoziția nu a solicitat amânarea alegerilor de la Hîncești în pofida faptului că erau deja confirmate cazuri de coronavirus în localitățile din raion (s. Bălceana). În acest context experiența defectuoasă/ păgubășă a opoziției în urma participării la alegerile din raionul Hîncești trebuie iradiată în cazul alegerilor prezidențiale din 1 noiembrie 2020 dacă vom avea al doilea sau al treilea val al epidemiei coronavirusului.

Ca rezultat, pandemia coronavirusului a condus la anularea sau transferarea pentru alte perioade a alegerilor și a referendumurilor constituționale în circa 20 de state ale lumii.

Chiar luând în calcul faptul că țara niciodată nu s-a confruntat cu o astfel de epidemie, iar guvernarea nu a fost pregătită pentru a stopa răspândirea coronavirusului, măsurile întreprinse de gu-

vernul actual nu au fost suficiente și adecvate situației, astfel încât Republica Moldova a fost plasată în zona roșie de majoritatea statelor lumii din cauza unei din cele mai ridicate rate de răspândire a molimei. În opinia noastră, această situație va fi fără nicio îndoială folosită de actorii politici sub diverse forme: de la apeluri de a boicota alegerile prezidențiale (PCRM) până la tatonarea terenului pentru tentative de anulare a acestor alegeri (majoritatea parlamentară: PSRM-PDM).

În urma restricțiilor și sancțiunilor expuse de către guvernare în cadrul stării de urgență, legată de criza epidemiologică în contextul COVID-19 se inițiază formarea unei stări ce ține de forma regimului de guvernământ care va avea atât caracteristici instituționale democratice cât și autocratice. Acest regim politic poate fi considerat ca regim anocratic.[5]

Este vorba despre hibridizarea autoritarismului și democrației. În literatura de specialitate acest fenomen politic poartă denumirea de democrație neliberală.

Această situație cu coronavirusul a ridicat noi întrebări cu privire la relațiile dintre guvernare și opoziție. Astfel, în afară de criticile aduse guvernării, axate concret pe activitatea guvernării privitor la modul de depășire a crizei epidemiologice, apar întrebări pur politice: se va menține societatea pe făgașul firav al democrației sau ne vom trezi cu un nou autoritarism, de astă dată nu oligarhic cum a fost cel al lui Plahotniuc, ci cu o combinație dintre oligarhie și ideologie postsovietică, care va stopa de facto vectorul european.

În pofida situației foarte stresante pentru populație în legătură cu coronavirusul puterea și opoziția politică își continuau la maximă turanție discuțiile cu privire nu numai la starea epidemiologică, dar și la un șir de probleme mai vechi și mai noi din domeniul politicului și nu numai.

Actualitatea și importanța raportului dintre putere și opoziție din Republica Moldova este determinată din importanța modernizării sistemului politic și a societății în întregime, elucidării posibilităților contradicții majore în relațiile dintre acestea și identificarea căilor de acțiune și colaborare în vederea atingerii binelui comun în favoarea cetățenilor țării și a democratizării societății. În acest context, implementarea mecanismelor consolidării societății rămâne un deziderat major al elitelor politice aflate pe diferite baricade.

Una din consecințele politice ale stării de urgență în contextul pandemiei coronavirusului este faptul că puterea executivă (guvernul) tinde să iasă de sub controlul organelor reprezentative ale puterii (parlamentul). Este semnificativ în acest sens decizia Guvernului Chicu de a-și asuma răspunderea pentru 4 proiecte referitoare la un șir de modificări: în legile bugetare anuale, decizia care ridică semne de întrebare dat fiind faptul că legislativul era/ este funcțional la ora asumării răspunderii. Când am scris funcțional, am avut în vedere nu eficacitatea sa și a fiecărui deputat în parte, ci faptul că este deliberativ pentru a lua deciziile corespunzătoare. În ceea ce privește eficiența activității legislative, recent a fost publicat un studiu în care a fost analizată participarea deputaților în ceea ce privește elaborarea proiectelor de legi s-a constatat că 3 deputați nu au fost autorii niciunei legi, iar 20 dintre ei au fost autorii a maxim 5 legi într-un an și jumătate, dintre care aproape niciuna cu statut „Adoptare” sau „Adoptat”. În topul celor mai „leneși” deputați se regăsesc practic din toate fracțiunile parlamentare.[6]

Scena politică din Republica Moldova a suferit, deci, schimbări în urma scindării PDM și ulterioara sa descompunere legată de părăsirea rândurilor sale a mai multor adepți și deputați. Se poate spune că politica din Republica Moldova se va afla într-o suspendare până nu se va stabili centrul său.

Până în iunie 2019 în Republica Moldova exista de facto două sisteme politice: pe de o parte partidul puterii PDM, reprezentantul oligarhiei cu toate instituțiile statului captive, iar pe de altă parte opoziția în persoana Blocului ACUM. Această situație a durat până la demiterea Guvernului Sandu. În prezent avem o criză a întregului sistem politic alimentată și de criza epidemică și care se caracterizează ca fiind o paralizie a guvernării și este acoperită cu retorică optimistă din partea acesteia.

Totodată dacă în iunie 2019 a fost formată o coaliție situativă (PSRM+Blocul ACUM), urmată de o altă coaliție conjuncturală (PSRM+PDM), în prezent se preconizează o coaliție anti guvernare care poate fi numită universală sau sumară dat fiind faptul că întrunește în sine diferite fracțiuni (partide) precum PAS, PPDA, Partidul „Șor” și fracțiunea Pro-Moldova în care se regăsesc foștii deputați ai PDM.

În prezent în sistemul politic din Republica Moldova s-a format o stare pluripolară de actori politici fără ca cineva dintre ei să poată deține un control asupra situației create totodată, vom menționa că, în prezent, în Republica Moldova nu se regăsesc lideri spirituali la nivel național, care ar consolida societatea.

În ultimul timp în fostul bloc electoral ACUM au apărut divergențe cu privire la un șir de probleme ce țin de alegerile prezidențiale, formarea noului guvern (în cazul realizării unui scenariu verosimil) ș.a. Recent liderii ambelor componente ale blocului dat s-au pronunțat diferit și opus asupra desfășurării unor alegeri parlamentare anticipate. Astfel, liderul PPDA, Andrei Năstase consideră alegerile parlamentare anticipate ca fiind inoportune, iar liderul PAS, Maia Sandu le consideră unica soluție pentru depășirea situației create în societate în diverse domenii, plus că actualul Parlament nu mai este ales în urma regulilor promovate de Vlad Plahotniuc, fostul lider al PDM.

Vom constata că odată cu constituirea noii formațiuni politice Pro-Moldova care a întrunit în sine deputații transfugi de la PDM, tot sistemul politic a fost supus unei turbulențe majore. În primul rând, traseismul politic a contribuit la dispariția majorității parlamentare. În al doilea rând, a fost afectată ponderea fiecărui partid parlamentar. În prezent nici un partid parlamentar nu este în stare să facă o alianță durabilă cu alt/ alte partide.

Trebuie de menționat aici că declarația privind condamnarea traseismului politic rămâne numai o doleanță a liderilor de partide ai căror deputați transfug în timpul deținerii mandatului de ales al poporului. Rămâne o doleanță dat fiind faptul că rămâne neschimbat statutul de mandat imperativ. Ultimele plecări din PDM demonstrează această idee, când numai la câteva zile de la declarația privind traseismul politic de putere deputata Efrosinia Grețu a părăsit rândurile PDM și a aderat la grupul Pro Moldova.

Elita politică din Republica Moldova permanent, de-a lungul evoluției sale, a fost „antrenată” în diferite situații departe de a fi legale și moral-etice. Însă, în opinia noastră, după cazul din Pădurea Domnească (23 decembrie 2012), furtul miliardului, „domnia” lui Vlad Plahotniuc și PDM, „kuliokul” lui Igor Dodon, luxul în care trăiesc aleșii poporului, această elită, clasă politică și-a pierdut autoritatea morală. Ca urmare a acestui fapt, avem un Parlament despre care se poate spune că își pierde autoritatea. Despre aceasta ne vorbesc sondajele experților care arată inevitabilitatea alegerilor parlamentare anticipate.

Diferența dintre comportamentul guvernării anterioare (PDM) și guvernării actuale (PSRM-PDM), discursul anunțat cetățenilor, atitudinea față de opoziție nu este atât de relevantă, iar dacă să folosim expresia teoreticianului politic francez Chantal Mouffe, putem afirma că este tot atâta diferență ca între pepsi-cola și coca-cola.

Problema constă în faptul că orice propunere fie ea arhijudicioasă, dar dacă vine din partea opoziției se respinge din oficiu. Reformele nu vor fi implementate atâta timp cât abordările vor fi filtrate prin prisma identității partinice. Se creează situația când identitatea partinică duce la stigmatizarea propunerilor opoziției ca fiind neadecvate sau, în linii mari, practic ilegale. În acest context orice guvernare trebuie să înțeleagă că reprezentanții opoziției aleși la diferite niveluri (consilieri, primari, deputați) nu au fost votați doar de marginali. Anume scandalurile de corupție, furtul miliardului au adus voturi noi opoziției.

Vom menționa că antagonismul evident dintre guvernare și opoziția politică nu le-a permis opoziților/actorilor politici de pe scena politică să se consolideze/colaboreze în baza unei platforme ce ar viza dirijarea crizei epidemiologice. Este evident că dacă nu s-au găsit până acum (din martie 2020) tangențe pentru colaborare dintre guvernare și opoziție, cu atât mai mult va lipsi dorința de a face aceste colaborări în perioada următoare – perioada electorală privind alegerea Președintelui țării, chiar dacă una dintre componentele guvernării (PSRM-PDM) a lansat propunerea unei întâlniri pe platforma parlamentară dintre PDM, PSRM, PAS și Platforma Da (excluzând Partidul „Șor” și Partidul PRO Moldova).[7]

În același timp temele promise spre discuție: criza din agricultură, asigurarea alegerilor prezidențiale libere, situația privind pandemia Covid-19 nu pot fi ignorate din oficiu de opoziția parlamentară (PAS, PPDA) fiindcă ele sunt permanent în agenda opoziției politice.

Pentru Republica Moldova este valabilă constatarea teoretică pe care a enunțat-o Joseph Schumpeter precum că trebuie să considerăm democrația situația în care elitele conduc, iar masele își pot exercita influența doar votând pentru reprezentanții elitelor, iar elitele luptă între ele pentru a fi alese de mase. Astfel, după

Joseph Schumpeter „metoda democratică este sistemul instituțional care ajunge la decizii politice, în care indivizii capătă puterea de a statua în legătură cu aceste decizii la sfârșitul unei lupte concurențiale vizând voturile poporului.[8]

Ar fi de dorit ca organele statale să accepte opoziția ca fiind *amicus curiae* (prietenii ai judecății). *Amicus curiae* este un termen care își are începuturile în dreptul roman și avea ca scop să sporească calitatea și legitimitatea procesului judiciar, fiind vorba despre oameni care nu sunt parte a examinării unei sau altei cauze, ci sunt cointeresați (opoziția) să-și exprime opinia ca experți. Epopeea cu asumarea răspunderii de către Guvernul Chicu cu privire la cele 4 proiecte ce țin de rectificarea bugetului, majorarea salariilor pentru medici ș.a. este foarte elocvent în acest aspect.

În urma „mutărilor” pe tabla de șah a eșichierului politic din Republica Moldova, odată cu scindarea PDM, apariției Partidului Pro Moldova, vidul de putere/ disbalanța între puterile de stat apărută în urma dispariției majorității parlamentare, se profilează următoarea întrebare: oare din logica dezvoltării sistemului politic au reieșit schimbările formei de guvernământ precum urmează: prezidențial (03.09.1990-27.08.1994); semiprezidențial (27.08.1994-05.07.2000); parlamentar (05.07.2000-prezent). Totodată, în aceeași cheie, ce vom avea dacă nu mint sondajele după alegerile posibile anticipate din 2021, când socialiștii vor lua mult peste majoritatea parlamentară.

În același timp Președintele Igor Dodon își propune ca obiectiv/ dorința de a schimba actualul regim parlamentar cu cel prezidențial, având dreptul să se implice în puterea judecătorească, executivă și legislativă. Astfel, Igor Dodon își expune viziunea cu privire la regimul prezidențial în felul următor: „Ce este statul prezidențial? Ai dat cu pumnul în masă și l-ai pus la punct și pe procuror și pe judecător și pe deputat și pe prim-ministru. De exemplu în SUA e

stat prezidențial. În Belarus e stat prezidențial. De aceea acolo a spus președintele și s-au terminat discuțiile. La noi cu regret, nu e stat prezidențial. Eu în genere pledez pentru un stat prezidențial, am spus nu o dată”[9]. Această declarație arată că președintele Igor Dodon confundă regimul prezidențial cu cel dictatorial. Într-un nou recent discurs (09.07.2020) Igor Dodon și-a reiterat obiectivul său de a trece Republica Moldova la modelul prezidențial de guvernare a țării. De altfel alegerile prezidențiale din Belarus (9 august 2020) au arătat cât de libere și corecte au fost aceste alegeri.

Totodată sunt necesare estimările ce țin de creșterea tensiunilor sociale, estimări care trebuie să evalueze impactul acestor tensiuni asupra eventualelor acțiuni ale statului și ale politicului. În același context pot apărea întrebări cu privire la „dorința” statului de a continua într-o altă desigur manieră, de a controla societatea și indivizii, având deja implementate instrumentele de supraveghere a populației în timpul epidemiei/ stării de urgență.

Pandemia coronavirusului care a atins un nivel global, se află încă departe de a fi iradiată. Însă, o concluzie generală practic unanimă constă în faptul că această pandemie are repercusiuni/ consecințe socio-culturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. La o simplă privire una dintre consecințe se referă la un nou raport/ relație dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea/ comunicarea cu cetățenii și nivelul participării cetățenilor în gestionarea treburilor societății. La mod general este vorba de o testare a capacităților instituțiilor statale pe timpuri de multiple riscuri pentru stat, societate și cetățean.

Dacă analizăm evoluția statului Republica Moldova în acești aproape 30 de ani de existență a sa, vom observa că, la mod general, noi nu am avut o dezvoltare ascendentă, ci mai degrabă am mers cu fluxul. Această modalitate de abordare a vectorului de dezvoltare a țării se reflectă mai cu seamă în cazul în care guvernarea

se orientează în mod special către populația de vârstă a treia prin inițiative populiste, de obicei în preajma alegerilor, dar nu către tânăra generație, care continuă să părăsească țara în căutarea unei vieți mai bune.

În mod permanent, chiar zilnic, populația țării se confruntă cu nivelul calității guvernării, care în ultimă instanță se răsfrânge asupra calității vieții cetățenilor. Ca urmare a acestui nivel se prezintă izolarea țării într-o măsură oarecare pe plan internațional, în mod special de comunitatea europeană.

În acest context, se impun pe agenda politicului autohton cel puțin două probleme majore: 1) elaborarea unui studiu cu privire la fezabilitatea economică și socială per ansamblu a țării; 2) elaborarea și implementarea strategiilor realiste privind fiabilitatea durabilă a țării.

Autosugestiile parvenite în urma unor decizii situative, de exemplu, cu indexarea pensiilor de două ori pe an nu sunt o pistă / platformă de repornire a dezvoltării economice a țării, a stopării cu adevărat a sărăciei masive.

Orice guvernare care vine la cârma țării în urma alegerilor libere și transparente, trebuie să fie o guvernare orientată spre dezvoltarea durabilă a țării, dar nu ultima care să promoveze în ultima instanță interesele personale.

În plan politic pandemia coronavirusului va avea rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea/ apropierea alegerilor anticipate ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc.

Concluzia care reiese din istoria epidemiilor cu care s-a ciocnit omenirea se rezumă la constatarea vulnerabilității statelor care sunt cel mai puțin eficiente în plan economic și social.

Criza pandemică legată de răspândirea coronavirusului e pe departe de a se încheia, în același timp, unii încearcă să elaboreze

proгноze futurologice cu privire la evoluția societății în perioada postcovid, alții se reîntorc la textele romanelor în care sunt descrise diferite pandemii cu care s-a confruntat omenirea anterior.

În încheiere vom menționa că dezvoltarea Republicii Moldova în postpandemia COVID-19 va fi foarte dificilă și va afecta în mod direct majoritatea populației.

Referințe bibliografice:

1. Михаил Пойсик. Беспредельные цены. Аргументы и факты, № 236, сентябрь 2020.
2. proiect-syndicate.org/commentary/covid19-could-save-us from-climate-change-by-mark-lynas-2020-06/russian (vizitat, 10 august 2020)
3. Nassim Nicholas Taleb, Lebăda neagră. Ediția a III-a revizuită. București. Curtea Veche, 2018. ISBN 9786064400550
4. Cantemir Dmitrie. Descrierea Moldovei. Ch.: Litera; București: Litera Int., 2001 (Combinatul poligrafic) – 256 [p]. p16. ISBN 9975743676 ISBN 9738358200 82113513
5. Curtea Constituțională a admis parțial sesizările cu privire la legea 7967. Disponibil: i.ipn.md/ro/cc-a-admis-partial-sesizarile-cu-privire-la-legea-7967_1074376.html (vizitat, 10 august 2020)
6. Définition de anocratie. Disponibil: <https://motsavec.fr/definition/anocratie>;
7. Topul celor mai leneși deputați din Moldova. Disponibil: noi.md/md/politica/topul-celor-mai-lenesi-deputati-creat-de-doi-tineri-din-moldova
8. știri.md/article/filip-propune-o-întâlnire-în-formatul-PDM-PSRM-PAS-Platforma-Da. (vizitat, 10 august 2020)
9. Последствия пандемии vs ценности: кто кого? Disponibil: polit.ru/article/2020/06/24/newideaspandemic/ (vizitat, 10 august 2020)

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

1.4. REALITĂȚILE POLITICE ȘI PANDEMIA COVID-19: ANALIZĂ ȘI PROGNOZE

Pandemia COVID-19, impactul său asupra societății și relațiilor internaționale, a demonstrat cu prisosință faptul că totul în această lume se află într-o interdependență permanentă, fragilă, care poate să se dezechilibreze într-o perioadă scurtă, iar pentru recuperarea pierderilor de ordin social, economic, politic vor fi necesare decenii. Una dintre consecințele majore pentru toți și fiecare persoană în parte a devenit teama privind viitorul, pătrunsă de indeterminismul existențial. În acest context ne reamintim despre analiza fenomenului Angoasei efectuată de către filozofii existențialiști, mai cu seamă de către Martin Heidegger. [1]

Republica Moldova nu a fost ocolită de pandemia COVID-19 fiind afectată în aceeași măsură ca și restul țărilor mici și sărace. Situația reală din țară a economiei însoțită de criza politico-instituțională și-a pus amprenta pe ceea ce privește cum a fost gestionată criza sanitară de către guvernare în primele luni ale răspândirii coronavirusului, fapt grăitor fiind numărul de persoane infectate de molimă și decesele survenite în urma ei. Gestionarea, fiind pe departe de a fi înalt apreciată, ceea ce a evocat critici dure din partea opoziției politice.

Vom menționa că în anul 2020, în condițiile crizei sanitare s-au desfășurat alegerile prezidențiale, iar în iulie 2021 scrutinel prezidențial va fi urmat de alegerile parlamentare anticipate. Într-un studiu recent, analistul politic Igor Boțan a analizat faptul cum s-au desfășurat alegerile prezidențiale din 2020 în condițiile pandemiei COVID-19 și care este prognoza pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. [2] Noi, la rândul nostru, am menționat anterior că alegerile desfășurate în circumscripția nr. 38, or. Hîncești, s-a desfășurat cu participarea tuturor partidelor principale în condițiile pandemiei COVID-19, care ar fi trebuit evitate.

La ziua de astăzi putem constata că în lunile aprilie – mai 2021 s-a constatat o scădere a contaminărilor cu virusul SARS-CoV-2. Astfel, după efectuarea a 4575 de teste au fost confirmate doar 27 de cazuri de COVID-19. La data de 27 mai 2021, conform datelor oficiale, 247135 de persoane au fost tratate de COVID-19, în spitale fiind internați 581 de pacienți, dintre care 98 erau în stare extrem de gravă, iar 17 intubați. Alte 1140 de persoane se tratau la domiciliu.

Trebuie de menționat că începutul crizei sanitare a luat prin surprindere autoritățile statale. Din această cauză, depășirea crizei epidemiologice s-a efectuat în opinia noastră, prin metoda cea mai costisitoare – metoda încercărilor și erorilor, care în ultimă instanță a dus la irosirea timpului, ca urmare fiind puse în pericol viețile cetățenilor.

În unele țări, de exemplu Taiwan, statul a folosit tehnologiile avansate pentru a depista și monitoriza cetățenii infectați cu coronavirus, pentru a-i testa și ulterior a-i izola, inclusiv și pe toți cei cu care au contactat anterior, iar cei neinfecțați și-au continuat activitățile în mod obișnuit. Ca urmare a măsurilor întreprinse în Taiwan, unde populația este de 24 de milioane, au fost înregistrate doar 7 decese.

După demisia Guvernului Chicu în decembrie 2020, a urmat un șir de evenimente care arată o disfuncționalitate a instituțiilor statale. este vorba despre majorarea prețurilor la pâine, carburanți, probleme legate de exportul grâului ș.a. Putem constata că în toate cazurile guvernarea a reacționat nu atât de prompt cum impunea situația, ci destul de tardiv, invocând explicații departe de a fi plauzibile. În acest sens este semnificativă reacția Ministrului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Ion Perju, care s-a limitat doar la o constatare a scumpirilor operate de unii producători de produse de panificație. [3]

Privite în ansamblu, realitățile din țară, gestionarea produselor de ordin economic, social, sanitar, denotă de fapt nivelul capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat și a autorităților administrației publice locale. În literatura de specialitate există mai multe abordări privind descrierea fenomenului instabilității politice. Într-un caz, descrierea instabilității politice este legată de posibilele căderi de guverne, prăbușirea instituțiilor politice ș.a., iar alte abordări se axează pe aspectul violenței politice, care include răzcoale, revoluții, violențe stradale masive etc. Istoricului britanic, Sir John Harold Plumb, definea instabilitatea politică ca fiind un fenomen ce include conspirații, comploturi, revoluții și războaie civile, care au marcat istoria majorității societăților din Europa de Vest în perioada modernă.[4] Instabilitatea politică cuprinde în conținutul său astfel de momente critice pentru sistemul politic precum crize politice instituționale, în cazul Republicii Moldova – dizolvarea Parlamentului și de asemenea proteste masive ale cetățenilor. În ambele cazuri evenimentele sunt îndreptate fără îndoială împotriva guvernării.

Considerăm că schimbarea elitelor, îndeosebi acelor despre care, dacă folosim o sintagmă deja proverbială, putem spune că asupra lor planează o bănuială rezonabilă, cel puțin în cazul furtului miliardului, ar duce la un progres în depășirea crizelor permanente și la consolidarea societății. Această schimbare se poate realiza în mod democratic prin intermediul alegerilor libere și transparente. În acest context crește considerabil rolul alegerilor parlamentare anticipate, precedate de cele prezidențiale din 2020, care au arătat clar că cetățenii doresc schimbări în domeniile sensibile precum lupta împotriva corupției, creșterea nivelului de trai, diminuarea sărăciei ș.a.

Analizând evenimentele politice care se desfășoară în fostele republici sovietice, putem constata că realitățile politice

din Republica Moldova sunt similare celor din Armenia, Georgia, Kârgâzstan în ceea ce privește confruntarea lor cu crize identice de ordin politico-constituțional. Ca exemplu elocvent vom menționa faptul că Nicola Pașinean nu a fost ales în calitate de prim-ministru al Armeniei nici din cea de-a doua votare din 10 mai 2021 în cadrul Parlamentului, astfel, stabilindu-se data alegerilor parlamentare pe 20 iunie 2021. Aici vom remarca următorul moment: este vorba despre timpul politic. Prin comparație putem observa marea deosebire dintre atitudinea clasei politice din Armenia cu acelei din Republica Moldova, unde timpul pentru declanșarea alegerilor este mult mai mare, ceea ce duce în ultimă instanță la tăgădarea rezolvării situațiilor curente. În această ordine de idei vom menționa rolul catalizator al crizelor date în discreditația sistemului politic, decelerarea dezvoltării durabile a societății, ruina sistemului socio-economic și deci compromiterea posibilităților statului în asigurarea unei vieți decente în viitorul apropiat.

Teoretic vorbind, în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 pot participa 53 de partide și organizații social-politice. Există un fenomen în spațiul politic ce ține de partidele existente în Republica Moldova, care prezintă interes – pe când o bună parte dintre formațiuni politice sunt inactive și nu participă ani la rând la alegeri, fiind doar înregistrate la Agenția Servicii Publice, în același timp apar noi partide, iar unele din ele sunt înscrise și în cursa electorală din 11 iulie 2021. Astfel, în ultimul timp s-au constituit: Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei (președinte – Ion Chicu), Partidul Puterea Poporului (președinte – Ruslan Codreanu), Partidul Schimbării (președinte – Ștefan Gligor) ș.a.

Odată cu dizolvarea Parlamentului, opoziția politică și guvernarea și-au schimbat spațiul de confruntare. În acest moment

confruntarea lor a căpătat conotații electorale, ținta finală fiind obținerea numărului de mandate pentru a fi în stare să formeze o majoritate parlamentară în viitorul Parlament. Conform unui studiu recent, realizat de către expertul Veaceslav Ioniță, la urne se vor prezenta 1590 mii de alegători care vor constitui mai mult de 67% din numărul total de alegători. Conform expertului, 88 de mandate din cele 101 vor fi decise de alegătorii din țară, 11 mandate vor avea suportul votanților din diasporă, iar 2 mandate vor avea suportul celor din regiunea transnistreană. Rezumând cele expuse în studiul său, expertul concludă: „În 2021, pentru prima dată în istoria alegerilor din Moldova, cum va arăta majoritatea de la guvernare va fi decisă de alegătorii aflați peste hotarele țării.” [5]

Una dintre marile surprize ale alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 îl constituie faptul creării Blocului Electoral PCRM-PSRM, care poate produce anumite consecințe care vor avea un impact major în cazul în care acest bloc va reuși să obțină un număr mai mare de 40% din voturile alegătorilor prezenți la alegeri și cu o posibilă alianță pentru crearea majorității parlamentare împreună cu partidul politic „Șor”. De ce s-a constituit foarte rapid Blocul electoral PCRM-PSRM? În afară de scopul țintă al ambelor partide de stânga de a accede în Parlament în urma scrutinului, adică interesul politic comun, trebuie de menționat că între aceste părți există tot atâtea deosebiri ca și deosebirea dintre tulburelul din „zaibăr” la doi vecini din sudul Moldovei. PCRM și PSRM au aceleași viziuni despre limbă și istoria neamului, față de NATO și Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană și orientarea comună spre Uniunea Euroasiatică etc.

Constituirea Blocului Electoral PCRM-PSRM are conotații atât pe plan intern cât și pe cel extern. Astfel, este un semnal pentru electoratul din stânga al eșichierului politic, care anunță reveni-

rea lui Vladimir Voronin, căruia în ultima perioadă i se făcuse o reclamă ca fiind cel mai bun președinte, care ar fi avut cele mai bune performanțe și deci, va reuși iarăși să facă „ordine” în țară, totodată distrăgând atenția de la imaginea negativă pe care au lăsat-o socialiștii în percepția alegătorilor și în primul rând, liderul lor, Igor Dodon.

Pe plan extern, Rusia, în opinia noastră, ar fi acceptat revenirea „fiului rătăcitor” Vladimir Voronin, dat fiind faptul că Președintele Rusiei, Vladimir Putin l-a felicitat pe ex-Președintele Vladimir Voronin cu ocazia zilei de naștere, dând astfel, un semnal alegătorilor proruși că Blocul Electoral PCRM-PSRM este preferatul Kremlinului, care pare îngrijorat de faptul că PAS, practic în toate sondajele, este peste PSRM. În opinia noastră, scoaterea în evidență a ex-Președintelui comunist Vladimir Voronin în cadrul Blocului Electoral PCRM-PSRM se datorează faptului că popularitatea actualului Președinte Maia Sandu este mai mare decât cea a ex-Președintelui socialist Igor Dodon, realitate care nici pe departe nu contribuie la o imagine atractivă pentru alegători. Astfel, conform sondajului realizat de Institutul Republican Internațional din 21 aprilie 2021, Maia Sandu se bucură de sprijinul a 41% din populație, pe când Igor Dodon are doar 19%.

În pofida faptului declarării inoportunității abordării în perioada electorală a temelor cu tentă geopolitică, partidele și formațiunile politice nu vor evita în discursurile lor această temă, fiindcă în societate există pe de o parte o orientare a populației orientată către Rusia, motivată etnic și nostalgic, iar pe de altă parte există partide și formațiuni politice care promovează deschis ideea colaborării strategice cu Rusia fără de care nu ar fi posibilă dezvoltarea țării, datorită faptului că în Rusia există o piață de desfacere foarte largă pentru produsele și mărfurile moldovenești.

Aici vom menționa doar că în prezent conform datelor statistice oficiale, 67% din producția anului 2020 a fost îndreptată spre Uniunea Europeană.

Agenda electorală a Blocului PCRM-PSRM este axată pe critica exclusivă a PAS, fără mari „înțepături” împotriva celor de pe eșichierul centru-stânga, cum ar fi Blocul Electoral al lui Renato Usatîi. În afară de scopul firesc al Blocului Electoral PCRM-PSRM, de a obține cât mai multe mandate de deputat, criticând PAS și totodată forțele proeuropene și unioniste, blocul comuniștilor și socialiștilor punând în prim plan aspectul extern prorus și antieuropean, distrag astfel atenția cetățenilor de la problemele reale ale țării – corupția și sărăcia. Igor Dodon, liderul PSRM consideră de exemplu, că semnarea recentă a Memorandumului privind cooperarea în domeniul integrării europene între Republica Moldova, Georgia și Ucraina, s-a făcut în detrimentul Rusiei fără a estima avantajele de care beneficiază țara în urma semnării acestui document. În pofida faptului că mesajul Blocului Electoral PCRM-PSRM este destul de simplist – „Să ne apărăm Patria”, acesta va avea priză la o mare parte a electoratului nostalgic după vremurile din trecut, orientat spre integrarea în Uniunea Euroasiatică și în primul rând către Rusia.

În opinia noastră, mesajul sociocomuniștilor privind pericolul pierderii suveranității și independenței nu este atât de palpabil în percepția majorității cetățenilor, care conform tuturor sondajelor atestă mai degrabă o neîncredere în capacitățile statului de a deveni un sprijin și un protector al drepturilor oamenilor la un trai decent, ce denotă că până în prezent nu s-a cristalizat în înțelesul elementar adecvat esența a ceea ce politologii și juriștii numesc statalitate.

Analizând opinia liderilor de partide și formațiuni politice și datele nenumăratelor sondaje sociologice cu privire la modelele

de dezvoltare economică, democratică și socială reprezentate de țările din UE pe de o parte și de Rusia pe de altă parte, nu poate fi ocolită următoarea întrebare: De ce practic o jumătate din populație continuă să prefere modelul de dezvoltare al Rusiei ignorând datele și realitatea din țările UE? În ceea ce privește nivelul de trai, speranța de viață a populației din Occident sunt net superioare celor din Rusia. Astfel, speranța de viață în UE depășește vârsta de 81 de ani, pe când în Rusia aceasta este de 72 de ani. Chiar și în România aceasta constituie 75 de ani pe când în Moldova în prezent speranța de viață constituie 70 de ani. Aceeași situație avem și în cazul mărimii pensiei unde există un mare decalaj. De exemplu, pensia medie în Rusia este de 196 de dolari SUA (aprox. 15 000 de ruble), în Republica Moldova aceasta este echivalentă cu 106 dolari SUA (1842 MDL), pe când în România pensia medie este de 348 dolari SUA (1436 RON).

Problema majoră despre care vorbește și fenomenul migrației masive a cetățenilor și în primul rând al tinerilor, constă în faptul că oamenii nu vor să mai trăiască în realitatea moldovenească de astăzi. Gravitatea situației în care se află Republica Moldova prezintă prin sine un cerc vicios – o problemă aduce după sine o altă problemă majoră ș.a.m.d. Depășirea situațiilor de criză în care se află Republica Moldova ține de mai mulți factori, însă esențiali în opinia noastră, ar fi combaterea sărăciei prin dezvoltare economică durabilă, în primul rând renașterea localităților rurale, reforma justiției și combaterea corupției, crearea facilităților pentru revenirea în țară a diasporei ș.a.

Datele sondajelor de opinie ne arată că rata absenței la alegeri va fi considerabilă. Absenteismul alegătorilor arată că practic jumătate din cei înscriși pe liste nu ies la votare fie aceasta locală, parlamentară sau prezidențială. În opinia noastră, în afară de

carențele obiective ce reies din migrația fluctuantă și permanentă, absenteismul arată că o parte a populației speră la un viitor satisfăcător al țării, cealaltă parte fiind dezamăgită neimaginându-și un viitor în țară, dat fiind faptul că nu crede în capacitatea guvernării de a asigura un trai decent, în pas cu cel pe care îl au cetățenii din UE. Putem afirma că sărăcia ce se lasă asupra populației alimentează creșterea și cruzimea diferitelor crime ce au loc în localitățile țării. Absenteismul este și o reflecție a nivelului de dezvoltare a capitalului uman.

Analizând discursurile analiștilor politici și interpretările datelor sondajelor de opinie privind orientările și aspirațiile populației țării cu privire la perceperea viitorului Republicii Moldova, considerăm că nu este corectă în opinia noastră, utilizarea sintagmelor „orientare geopolitică”, „vector geopolitic” când este vorba despre faptul că oamenii își doresc un trai decent fără a fi preocupați de probleme geopolitice. Geopolitica reprezintă studiul influenței geografiei Globului asupra politicii și relațiilor internaționale ale unui stat. Jurnalistul român Adrian Sereș consideră că: „Geopolitica nu are nimic în comun cu politica națiunii și afacerile domestice, precum se crede adesea în presă sau emisiuni talk-show”. [6] Zbigniew Brzezinski afirma clar că geopolitica este o teorie a jocurilor de poziție pe tabla de șah a lumii. [7] Abordarea actuală a temelor de studiu/ cercetare a geopoliticii contemporane este legată de problemele ce se referă la structura politică existentă a lumii, globalizarea și asigurarea menținerii unei parități în plan militar, economic și politic între supraputerile lumii. Prin urmare, geopolitica este un studiu al problemelor teoretice și practice ale politicii mondiale, legităților și tendințelor dezvoltării durabile ale lumii contemporane prin prisma acțiunii/ interacțiunii politicii externe ale statelor lumii.

În contextul celor expuse, considerăm că nu este științific corect să vorbim despre aspirațiile geopolitice ale cetățenilor, temă care este extrem de vehiculată mai cu seamă în perioada electorală, ci este vorba despre aspirațiile existențiale ale populației pentru un trai decent și deci avem în față aspirațiile cetățenilor pentru un model de dezvoltare civilizațional reflectat în posibilitatea asigurării proprii și a propriei familii.

Tema prognozelor cu privire la viitoarea structură/ componență a Parlamentului în urma scrutinului parlamentar din 11 iulie 2021 după dizolvarea sa prin semnarea decretului de către Președintele țării Maia Sandu, a devenit tema zilei atât a analiștilor politici, caselor de sondaje, dar și a întregii societăți având în vedere importanța sa pentru viitorul destin al țării. Deci, dacă ar fi să facem o clasificare a subiecților de pronosticuri electorale, vom evidenția 4 grupuri de astfel de actori: 1) casele de sondaje, 2) analiștii politici, jurnaliștii experți în domeniu, 3) partidele politice prin liderii săi și sondajele interne, 4) voxpopuli. Casele de sondaje diferă în sondajele sale prin numărul de partide și formațiuni care vor accede în viitorul Parlament. Astfel, Asociația Sociologilor și Demografilor, în ultimul său sondaj din mai 2021, arată că în noul Parlament vor accede 2 partide – PAS și ȘOR, precum și Blocul Electoral PCRM-PSRM. În opinia noastră, acest sondaj repetă soarta sondajelor anterioare ale asociației prin faptul pronosticurilor greșite.

În ceea ce privește prognozele cu privire la câte mandate pot obține partidele/ formațiunile politice antrenate în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, putem afirma că ele pot fi atât optimiste cât și pesimiste, dat fiind faptul numărului mare de indeciși, rămânând necunoscut numărul participanților diasporei la votare. [5] Nu există unanimitate nici în rândurile experților

și jurnaliștilor mai cu seamă în ceea ce privește numărul (%) de mandate de deputați care va fi obținut de către concurenții electorali. Experții prognozează viitoarea componență în raport cu perspectiva formării unei majorități parlamentare sau a unor alianțe în dependență de faptul care partide și de care orientare (proeuropeană sau prorusă) vor accede în mod cert în viitorul Parlament. Conform opiniilor experților, cele mai bune șanse de a accede în Parlament după PAS și PCRM-PSRM le au Partidul Politic „ȘOR”, Blocul Electoral Renato Usatîi la limită aflându-se PPDA. O surpriză în opinia unor analiști politici poate veni din partea unioniștilor și în primul rând de la „Alianța pentru Unirea Românilor”, iar Partidului Unității Naționale i se prognozează șanse minime. În ceea ce privește liderii partidelor politice nu putem vorbi despre o prognoză adecvată, dat fiind faptul că pronosticurile lor poartă amprenta propagandistică și manipulative, ca de altfel și sondajele nu arareori sunt supuse acelorași metehne. În orice caz, liderii campaniei electorale – PAS și PCRM-PSRM conving alegătorii prin mesajele lor că vor lua fiecare în parte majoritatea mandatelor de deputat. Revenind la experți, analiști politici și jurnaliști din contextul anterior, vom aduce aleatoriu niște pronosticuri care într-o mare măsură contrazic mesajele liderilor de partide. Astfel, jurnalistul Dumitru Ciubașenco consideră că Blocul Electoral PCRM-PSRM poate obține maxim 30 de mandate de deputați, iar o prognoză reală arată că sociocomuniștii pot avea doar 20-25 de mandate.[8] Iar Vitalie Andrievschii în pronosticul său arată că PCRM-PSRM va avea susținerea a 30-40% dintre alegători. Analistul politic Corneliu Ciurea nu aduce cifre concrete, dar menționează că „e vorba de un caz în care legile aritmeticii vor fi sfidate, iar efectul cumulativ va fi mai mare decât simpla însumare a voturilor acestor partide (PCRM, PSRM) de la alte alegeri

sau sondaje.”[9] Dacă vom face un mic calcul bazat pe datele ultimelor scrutine, atunci acest bloc electoral va acumula circa 35% din numărul votanților (PSRM $\approx$ 30%, PCRM $\approx$ 4-5%). Jurnalistul Alex Cozer se arată mai pesimist privitor la optimismul celor care speră PAS va acumula 57% din numărul votanților. Conform calculelor sale, PAS va acumula circa 37%. [10] Președintele partidului schimbării, Ștefan Gligor, este mult mai categoric, afirmând că „alegerile anticipate vor fi pierdute în favoarea PSRM și Partidului Politic „Șor””. [11]

În afară de sondajele publice, partidele își „croiesc” propriile sondaje. Astfel, conform unui sondaj intern, în viitorul Parlament vor accede următoarele partide și formațiuni politice: PAS – 31%, PCRM-PSRM – 24%, Platforma DA – 7%, Renato Usatîi – 6%, Partidul Politic „Șor” – 5%. De menționat că sondajul realizat de IRI cu puțin timp mai înainte, de asemenea arată că în Parlament vor trece tot aceste 4 formațiuni, doar că în acel sondaj PSRM figura de unul singur până la constituirea Blocului Electoral. [12] Totodată vom sublinia că și celelalte „mari” partide sunt optimiste privitor la accederea lor în Parlament. Astfel, Pavel Filip, președintele PDM, afirma recent că democrații au măsurările lor „interne și acestea ne oferă convingerea că vom fi în Parlament”. [13] Unii analiști, de exemplu Viorel Cibotaru, consideră că viitorul Parlament va fi cu totul diferit de ceea ce am avut până acum. [14] Prin urmare, considerăm că în noul Parlament maxim va accede Blocul Electoral „Renato Usatîi” și posibil un bloc reprezentat de unioniști, precum și revenirea PCRM după o pauză de 4 ani.

În ceea ce privește accederea partidelor/ formațiunilor unioniste, majoritatea sondajelor din țară nu le dau șanse mari. În același timp, reprezentanții Alianței pentru Unirea Românilor se arată destul de optimiști. Astfel, Marius Lulea, vicepreședintele

AUR România, vorbește de două rezultate posibile, cel pesimist arată că vor avea sprijinul a 10% dintre votanți, iar cel optimist – 20%. [15] Un sondaj realizat recent în România arată că pentru AUR vor vota 65%, iar pentru PAS – 24% dintre moldovenii stabiliți în România. Cel mai recent sondaj dat publicității pe 01.06.2021, realizat de iData, arată că 33% din moldoveni au o părere pozitivă despre participarea AUR la alegerile parlamentare, această formațiune urmând să acumuleze 4,8% din numărul alegătorilor veniți la vot. Pentru celelalte partide iData acordă următoarele pronosticuri: PAS – 39%, BE PCRM-PSRM – 33,4%, PP „Șor” – 10%, BE Renato Usatii – 4,9%, PPDA – 3,5%, PDM – 1,2%.

În prezent asistăm la o competiție a caselor de sondaje, a analiștilor politici care încearcă să anticipeze prin prognoze rezultatele scrutinului parlamentar anticipat. Vom menționa că e mai mare probabilitatea de a câștiga la loterie decât să prevezi deciziile/ hotărârile pe care le iau liderii politici. Ne vom referi doar la două cazuri în acest sens. Primul este legat de investirea Guvernului Igor Grosu. Practic toți analiștii politici afirmă că acest guvern va fi investit și de către parlamentari socialiști pentru a evita alegerile parlamentare anticipate. Însă, cunoaștem deja că Guvernul Igor Grosu nu a fost investit, ceea ce a însemnat o deschidere spre alegerile parlamentare anticipate. Al doilea caz ține de analizele făcute de către analiștii politici până în luna mai 2021 referitoare la numărul de voturi pe care le va lua PSRM și cât va acumula PCRM la alegerile parlamentare anticipate. Surpriza de pe data de 14 mai 2021 pe arena politică din țară a fost constituirea Blocului Electoral PCRM-PSRM. Anterior, cu ocazia alegerilor prezidențiale, Sergiu Mocanu afirma în iulie 2020 că Maia Sandu este conștientă că nu va câștiga alegerile prezidențiale. Urmărind rezultatele sondajelor a mai multor case de sondaje din ultimul timp, putem con-

stata că doar PAS va trece pragul electoral cu certitudine, celelalte partide proeuropene și unioniste cu greu putând spera la faptul accederii în viitorul Parlament, trei dintre ele având mai multe șanse – PPDA, PDM și AUR.

Concluzii

Deși a trecut mai mult de un an și jumătate de la primele atestări ale contaminării cu COVID-19, omenirea încă nu cunoaște multe despre acest virus, inclusiv originea sa nu a fost stabilită cu certitudine astfel, ca în luna mai 2021 să apară știri cu privire la faptul că acest virus este o făcătură de laborator, după cum declară SUA și Marea Britanie. Totodată nu este clar când se va încheia această pandemie, dat fiind faptul că în unele țări există progrese reale în depășirea crizei epidemiologice, iar în alte colțuri ale lumii se întetesc focarele epidemice, exemplu sonor fiind actualmente India. În acest context este foarte interesantă propunerea Organizației Mondiale a Sănătății de a nu utiliza în continuare noțiunea de „val” în redarea răspândirii coronavirusului.

Recent, la mijlocul lunii aprilie, în „The Lancet” – una din cele mai prestigioase publicații în domeniul științifico-medicinal, a fost publicat un articol despre virusul COVID-19, care schimbă multe dintre aspectele deja cunoscute. În acest articol se explică de ce nu au fost eficiente carantinările, purtarea măștilor și mănușilor ș.a. În opinia autorilor oamenii se îmbolnăvesc nu atât de la tuse sau strănuturi, ci prin faptul că principala modalitate de contaminare este cea aeriană, acest virus fiind un aerosol pe când oamenii respiră permanent. [16]

Demisia în decembrie 2021 a Guvernului Chicu a confirmat încă o dată faptul că demisia oricărui guvern, fie cauzată de circumstanțe sociale, economice, politice sau de altă natură, mai

cu seamă în perioada preelectorală (cazul Republicii Moldova), produce o creștere a instabilității politice ca urmare fiind pierderi de ordin economic și social. Totodată demisia guvernului Chicu a redeschis calea spre alegerile parlamentare anticipate, care a reprezentat și unul dintre punctele forte ale programului electoral al Maiei Sandu, alegeri care vor aduce schimbări în spațiul politic și totodată vor pune punct blocajului existent dintre Parlament și Președinție.

Situația politică din Republica Moldova la ora actuală arată că din toți actorii politico-decizionali funcțiile depline sunt deținute doar de către Președintele țării Maia Sandu. În țară s-a creat o situație inedită neprevăzută în Constituție, atunci când Parlamentul este dizolvat, iar Guvernul este interimar. Evoluția din ultimii ani a procesului politic din Republica Moldova scoate în discuție o problemă importantă atât în plan teoretic juridico-politologic cât și în plan practic. Această problemă ține de timpul/ forma regimului politic, care, în opinia noastră, are un rol important în ceea ce numim stabilitate/ instabilitate politică.

Electorala 2021 este marcată de unele semne distincte față de toate alegerile care au avut loc în Republica Moldova. Astfel, pentru prima dată unioniștii vor participa oficial în alegerile parlamentare. Participarea acestora, chiar și cu disensiunile existente între ei va reduce optimismul/ elanul PAS de a obține majoritatea mandatelor în viitorul Parlament. Un alt moment constă în faptul că alegerile influențare ca și anterior, de alegerea între Vest și Est, va fi decisă de diaspora moldavă, care a ales valorile europene ca fiind vitale pentru țară. Atât PAS cât și unioniștii au inclus în listele sale persoane din diaspora, fapt ce subliniază că voturile acestora se vor diviza într-o măsură oarecare. Spre deosebire de alegerile parlamentare ordinare din 2019 în urma cărora a fost

înlăturat de la guvernare PDM și s-a produs, datorită „revoluției ambasadurilor, o schimbare controlabilă a guvernării/ puterii, alegerile parlamentare anticipate din 2021 vor fixa doar raportul de forțe dintre proeuropeni și prorusi, care este prezent la această oră în țară, totodată fiind testată atitudinea populației față de apelul unionismului promovat de către PUN și AUR. Atât PAS cât și BE PCRM-PSRM declară/ speră că vor obține circa până la 50 de mandate în urma alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Experții consideră că viitoarea componență a Parlamentului se va înnoi de la 30% până la 50%. În cazul când ipotetic admitând că în parlament vor accede PAS, PCRM-PSRM, PPDA, PDM, practic nu se vor produce mari schimbări, dat fiind faptul că în primele locuri ale acestor partide sunt puțini dintre acei care nu au fost anterior deputați. Dacă sociocomuniștii accedând în Parlament vor avea posibilitatea de sine stătătoare de a forma o majoritate capabilă să investească un guvern propriu, atunci, în opinia noastră, vor urma unele consecințe departe de a fi benefice țării și populației. Astfel, în plan intern vor fi doar mimate reformele în domeniile cheie: justiție, economie, sistem educațional, guvernarea servind intereselor persoanelor din anturajul lui Igor Dodon și Vladimir Voronin. Opoziția politică va fi marginalizată în continuare, limitându-i accesul la o participare adecvată valorilor democratice, astfel, fiind limitată transparența deciziilor luate de guvernanți.

Pe plan extern vor prevala relațiile cu Federația Rusă fortificând astfel aspirațiile geopolitice ale acestei țări atât în Republica Moldova cât și în regiune. Totodată Republica Moldova va avea soarta unei noi izolări internaționale mai drastică decât cea de pe timpul guvernării PDM, ceea ce va însemna lipsa unor finanțări din partea UE și a investițiilor străine. Urmare a acestei posibile guvernări PCRM-PSRM va fi o mare frustrare națională ca

efect al unui decalaj dintre așteptările enorme ale susținătorilor sociocomuniștilor și nivelul de trai real al populației.

Viitorul politic, economic și social al țării va depinde în mare măsură de alianțe/ coalitii din Parlamentul Republicii Moldova din 2021. Alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 spre deosebire de alegerile parlamentare ordinare din 2016 vor avea loc în forma tradițională ca și până acum – sistem electoral proporțional în baza listelor de partid. Revenirea la sistemul proporțional va aduce în Parlament cel puțin un nou jucător politic – Partidul Politic „Partidul Nostru” (lider Renato Usatîi) și posibil nu vor accede PDM și PPDA. Nu este exclusă nici apariția unei fracțiuni unioniste. În orice caz există cel puțin 2 scenarii: 1) vom avea un Președinte proeuropean și un Parlament (majoritate parlamentară) proestică cu un guvern sociocomunist, 2) Vom avea atât un Președinte proeuropean și o majoritate instabilă la fel proeuropeană.

Este foarte important felul în care va fi valorificată experiența acumulată de către instituțiile statului, ce programe și strategii vor fi elaborate și implementate întru prevenirea unor asemenea catastrofe ca cea generată de COVID-19. Conform unor experți străini, în cazul subestimării problemelor legate de coronavirus, în mod special originea sa, omenirea poate să se înfrunte cu noi probleme legate de apariția unor alte forme COVID-26 și COVID-32. [17]

Rolul statului ar trebui să crească acolo unde sunt vizați cetățenii, populația în întregime, despre ce vorbesc prețurile în creștere, de exemplu la carburanți sau cele din construcțiile locative. Doar despre faptul că statul nu dorește, sau nu poate, sau cei de la guvernare au interese să facă investigații și să vadă care sunt cheltuielile reale pentru importatorul carburanților în țară și cu cât le vinde consumatorilor.

Reieșind din experiența soluționării crizelor politice, economice și sanitare este necesar în opinia noastră ca guvernarea să întreprindă măsuri pentru a:

- generaliza experiența din anii pandemici COVID-19, fortificând întreg sistemul medico-sanitar.
- efectua unui studiu de fezabilitate a situației reale în economie și sfera socială în scopul unei dezvoltări durabile a societății.

Totodată sunt necesare estimările ce țin de creșterea tensiunilor sociale, estimări care trebuie să evalueze impactul acestor tensiuni asupra eventualelor acțiuni ale statului și ale politicului. În același context pot apărea întrebări cu privire la „dorința” statului de a continua într-o altă desigur manieră, de a controla societatea și indivizii, având deja implementate instrumentele de supraveghere a populației în timpul epidemiei/ stării de urgență.

Pandemia coronavirusului care a atins un nivel global, se află încă departe de a fi iradiată. Însă, o concluzie generală practic unanimă constă în faptul că această pandemie are repercusiuni/ consecințe socio-culturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. La o simplă privire una dintre consecințe se referă la un nou raport/ relație dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea/ comunicarea cu cetățenii și nivelul participării cetățenilor în gestionarea treburilor societății. La mod general este vorba de o testare a capacităților instituțiilor statale pe timpuri de multiple riscuri pentru stat, societate și cetățean.

În mod permanent, chiar zilnic, populația țării se confruntă cu nivelul calității guvernării, care în ultimă instanță se răsfrânge asupra calității vieții cetățenilor. Ca urmare a acestui nivel se prezintă izolarea țării într-o măsură oarecare pe plan internațional, în mod special de comunitatea europeană.

Autosugestiile parvenite în urma unor decizii situative, de exemplu, cu indexarea pensiilor de două ori pe an nu sunt o pistă / platformă de repornire a dezvoltării economice a țării, a stopării cu adevărat a sărăciei masive.

Orice guvernare care vine la cârma țării în urma alegerilor libere și transparente, trebuie să fie o guvernare orientată spre dezvoltarea durabilă a țării, dar nu ultima care să promoveze în ultima instanță interesele personale.

În plan politic pandemia coronavirusului va avea rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea/ apropierea alegerilor anticipate ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc.

Concluzia care reiese din istoria epidemiilor cu care s-a ciocnit omenirea se rezumă la constatarea vulnerabilității statelor care sunt cel mai puțin eficiente în plan economic și social.

Criza pandemică legată de răspândirea coronavirusului e pe departe de a se încheia, în același timp, unii încearcă să elaboreze prognoze futurologice cu privire la evoluția societății în perioada postcovid, alții se reîntorc la textele romanelor în care sunt descrise diferite pandemii cu care s-a confruntat omenirea anterior.

În încheiere vom menționa că dezvoltarea Republicii Moldova în postpandemia COVID-19 va fi foarte dificilă și va afecta în mod direct majoritatea populației.

Referințe bibliografice:

1. HEIDEGGER, M. *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2012, 676 p. ISBN 978 9735034597
2. BOȚAN, I. *Impactul COVID-19 asupra alegerilor parlamentare anticipate*. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: https://www.ipn.md/ro/impactul-covid-19-asupra-alegerilor-parlamentare-anticipate-analiza-de-7978_1081975.html

3. VIDEO/ Ministrul Agriculturii, Ion Perju, despre majorarea prețurilor la produsele de panificație: „Ministerul consideră nejustificate scumpirile operate de unii producători”. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/video-ministrul-agriculturii-ion-perju-despre-majorarea-preturilor-la-produsele-de-panificatie-ministerul-considera-nejustificate-scumpirile-operate-de-unii-producatori/>
4. PLUMB, J. H. *Growth of Political Stability in England 1675-1725*. London: Palgrave Macmillan, 1967, 224 p., pp. xvi. ISBN 978 0333230619
5. IONIȚĂ, V. *Alegătorii de peste hotare vor veni la vot în proporție de circa 20%. La scrutinul parlamentar, diaspora ar decide soarta a 11 mandate de deputat*. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://agora.md/stiri/88274/veaceslav-ionita-alegatorii-de-pestehotare-vor-veni-la-vot-in-proportie-de-circa-20-la-scrutinul-parlamentar-diaspora-ar-decide-soarta-a-11-mandate-de-deputat>
6. SEREȘ, A. *Ce este geopolitica?* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: curierdeopiniidiplomatice.wordpress.com/2015/09/18/ce-este-geopolitica/
7. BRZEZINSKI, Z. *Marea tablă de șah*. București: Univers enciclopedic, 2000, 238 p. ISBN 973 9436242
8. Șansele PCRM-PSRM. Expert: Voronin va aduce fiecare al patrulea deputat. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://stiri.md/article/politica/sansele-pcrm-psrm-expert-voronin-va-aduce-fiecare-al-patrulea-deputat>
9. *Proiectul politic PCRM-PSRM are ambiția să reediteze rezultatele de invidiat ale comuniștilor din acea perioadă*. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://breakingnews.md/proiectul-politic-pcrm-psrm-are-ambitia-sa-reediteze-rezultatele-de-invidiat-ale-comunistilor-din-aceaperioada/>
10. *Jurnalist: PAS-ul face 37% în cel mai OPTIMIST scenariu*. [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/jurnalist-pas-ul-face-37-in-cel-mai-optimist-scenariu-164233.html>

11. VIDEO// Ștefan Gligor: „Alegerile anticipate vor fi pierdute în favoarea PSRM și Partidul Șor” [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://sinteza.org/2021/02/10/video-stefan-gligor-alegerile-anticipate-vor-fi-pierdute-in-favoarea-psrm-si-partidul-sor/>
12. *Sondaj intern: Patru partide și un bloc în viitorul Parlament.* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <http://curentul.md/stiri/sondaj-intern-patru-partide-si-un-bloc-in-viitorul-parlament.html>
13. *Liderul PDM, la CEC: Avem măsurătorile noastre interne și acestea ne oferă convingerea că vom fi în Parlament.* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <http://curentul.md/stiri/liderul-pdm-la-cec-avem-masuratorile-noastre-interne-si-acestea-ne-ofera-convingerea-ca-vom-fi-in-parlament.html>
14. *Analist PAS despre venirea lui Voronin și Usatii în parlament: „Vine valul schimbării, Parlamentul va fi de o factură nouă”.* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/analist-pas-despre-venirea-lui-voronin-i-usatii-in-parlament-vine-valul-schimbării-parlamentul-va-fi-de-o-factura-noua-164286.html>
15. *Marius Lulea, vicepreședinte AUR România: pesimist luăm 10%, optimist 20%. Anatomia Puterii cu Nicolae Negru (VIDEO).* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/marius-lulea-vicepreședinte-aur-romania-pesimist-luam-10-optimist-20--anatomia-puterii-cu-niscoale-negru-%28video%29-164252.html>
16. *Ten scientific reasons in support of airborne transmission of SARS-CoV-2.* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)00869-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)00869-2/fulltext)
17. *Американский ученный предупредил об угрозе COVID-26 и COVID-32.* [online]. [citat 01.06.2021]. Disponibil: <https://ria.ru/20210531/koronavirus-1734857809.html>

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

1.5. DEMOCRAȚIA, ALEGERILE PREZIDENȚIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19: ANALIZĂ ȘI SINTEZĂ

Odată cu proclamarea independenței, în Republica Moldova a demarat și procesul de democratizare a societății, debarasându-se în același timp de consecințele sistemului / regimului totalitar. Democrația în comparație cu sistemul / regimul precedent proclamării independenței țării oferă cetățenilor posibilități reale de participare la guvernarea problemelor sale întru asigurarea dezvoltării continue a calității vieții lor.

La mod general, democrația fiind un regim politic / formă de guvernământ, creează condiții favorabile cetățenilor ca aceștia să participe direct sau prin intermediul reprezentanților aleși la rezolvarea problemelor publice.

Democrația, altfel spus, este forma organizării politice, care reflectă alegerea liberă a poporului pentru una sau altă alternativă de dezvoltare a omului și societății.

Despre esența democrației s-au dus discuții de-a lungul anilor, însă până în prezent nu vom găsi o definiție exhaustivă atotcuprinzătoare a ei. Probabil aceasta se datorează și faptului că democrația este într-o permanentă dezvoltare și transformare. În același timp vom constata existența unui șir de indici / proprietăți care sunt inseparabile democrației. Printre acestea vom menționa în primul rând următoarele: egalitatea tuturor oamenilor în drepturi, libertatea de opinii, libertatea presei, libertatea de exprimare și neapărat organizarea alegerilor libere.

Din momentul apariției sale și până în zilele noastre democrația a cunoscut diferite modele de guvernare, dar pentru a înțelege esența acesteia, este mai facil de a arăta ce nu reprezintă democrația. În acest caz, democrația nu este autocrație sau dictatură când o singură persoană conduce cu toate treburile statului,

nu este nici oligarhie când țara este condusă de o mică parte a societății. Democrația, teoretic vorbind, este guvernarea în numele poporului și intereselor sale. Totodată vom menționa că în lume nu există sisteme democratice „gemene”, particularitățile lor fiind diferite de la o țară la alta.

Vorbind despre esența democrației în comparație cu ceea ce ea nu este – autocrația, tirania, oligarhia etc., vom menționa cu părere de rău, că Republica Moldova în cei 30 de ani de existență a cunoscut unele dintre elementele nedemocratice legate de oligarhie, capturarea statului ș.a. În acest context vom remarca faptul că orice insucces al guvernanților este asociat cu perceperea negativă a democrației ca sistem politic ce nu poate rezolva problemele reale ale oamenilor.

Astfel, vom afirma că alegerile reprezintă prin sine un element primordial al democrației reprezentative, iar organizarea lor se află permanent în centrul politicului, dat fiind faptul că alegerile prin însăși esența lor legitimează puterea în stat.

Patrick Merloe pe bună dreptate subliniază că alegerile nu sunt un simplu exercițiu, ci una din componentele principale ale procesului care în linii mari este prin esență politic, iar încrederea societății în procesul electoral este o condiție sine qua non a alegerilor libere și corecte. [1]

Alegerile au ca scop formarea organelor puterii, alegerea vectorului politic al dezvoltării societății, țării, reînnoirea elitelor politice, aprecierea activității statului și a instituțiilor sale și ce este mai important, fiecare cetățean are posibilitatea de a participa la procesul guvernării statului, alegând acele persoane / candidați care prezintă cea mai mare eficiență și responsabilitate în viziunea acestuia.

Totodată, după cum afirmă corect profesorul de drept Richard K. Sherwin, democrațiile „ar trebui să fie capabile să se apere de cuvintele și imaginile care sunt utilizate în mod conștient și care seamănă neîncredere, pentru a termina discuțiile publice la aceas-

tă temă”.[2] Această afirmație este foarte sugestivă pentru Republica Moldova unde democrația încă nu a prins rădăcini trainice și avem un nivel scăzut al culturii politice.

Pe tot parcursul său istoric – de la apariția sa în Grecia Antică până în prezent, democrația permanent a fost supusă unor presiuni, provocări, care în majoritatea cazurilor provin din spațiul social, economic, politic, psihologic, etc. În altă ordine de idei vom evidenția în acest context: sărăcia, flagelul corupției, lipsa unei echități sociale adecvate, nivelul scăzut al culturii politice al populației și, nu în ultimul rând, imposibilitatea cetățenilor de a influența guvernarea în perioada dintre alegeri. Însă azi, în topul factorilor cu impact asupra dezvoltării democrației a apărut inopinat și accidental (?) unul nou cu repercusiuni greu de urmărit. Este vorba de coronavirusul Covid-19 și pandemia provocată de această molimă.

Anul 2020 a intrat în istoria omenirii ca fiind anul pandemiei coronavirusului. Această criză mondială în domeniul sănătății a cauzat închiderea granițelor între state, a intervenit în viața personală a oamenilor, a limitat libertatea lor, a stopat activitatea întreprinderilor și companiilor. Totodată oamenii sunt nevoiți să-și analizeze viața prin prisma efectelor acestei pandemii: cum a fost până la răspândirea coronavirusului și după.

Fenomenul autoizolării este, în opinia noastră, un nou domeniu de cercetare pentru psihologi și filosofi, având în vedere un nou aspect al singurătății și anume sporirea rolului rețelelor de socializare.

Vom remarca aici că această pandemie a dus și la faptul că în circuit au fost lansate noi cuvinte / termeni, care până la declanșarea pandemiei păreau fără sens. Este vorba de așa noțiuni precum: doomscrolling, covidwars, zoombombing, quaranteam, covidivorce și abreviatura WFH (work from home).

Criza epidemiologică a amplificat starea de neliniște practic a întregii populații. Dacă neliniștea pentru om – segment al vieții, de

exemplu, scăderea nivelului de trai, era compensată de speranța de a găsi posibilități în scopul redresării situației, acum neliniștea ține de viitorul personal nedeterminat atât pe plan profesional, cât și cel legat de starea sănătății cu consecințele respective.

Criza legată de coronavirus pune în evidență necesitatea „reevaluării valorilor” (după Friedrich Nietzsche) a statului și a instituțiilor sale, a societății civile, a partidelor politice și a opoziției. Acești actori ai scenei sociale și politice din Republica Moldova trebuie să-și revadă scopurile și să înțeleagă că numai în unitate și coordonare se pot obține rezultate sustenabile.

În clipe de mari încercări, dileme sociale, apar fisuri în idealuri și valori, care stau la baza vieții cotidiene, ceea ce duce la rândul său la identificarea noilor repere pentru a conștientiza locul nostru în societate și noile relații cu statul.

Epidemia COVID-19 a resetat una dintre marile probleme filosofice despre valoarea ființei umane, care de mult timp era în vizerul discuțiilor doar în contextul valorilor democratice și drepturilor omului. În prezent observăm că în primul plan apare abordarea privind viața și securitatea omului.

În acest context vom remarca o „recitare” a romanelor cu subiecte referitoare la pandemii și democrație. Astfel, analiștii, dar și cititorul de rând fac trimiteri la romanele celebre precum „Ciuma” (Albert Camus), „1984” (George Orwell), „Minunata lume nouă” (Aldous Huxley), „Noi” (Evheny Zamyatin), „451 Farenheit” (Ray Bradbury), dar și la cele mai puțin cunoscute publicului larg: „Jurnal din anul ciumei” (Daniel Defoe), „Logodnicul” (Alessandro Manzoni) ș.a.

Esența impactului coronavirusului asupra oamenilor nu este numai una biologică. Prin necesitatea autoizolării se atentează și la natura socială a omului: viața unui om în prezent, este practic redusă la starea lui biologică. Desigur realitatea socială a suferit transformări esențiale, lumea înconjurătoare a devenit mai străină

și mai agresivă, iar frica ce s-a cuibărit în multă lume va rămâne acolo pe termen lung. Criza pandemică indică și faptul că oamenii ar trebui să își schimbe comportamentul de la cel anterior crizei când pe primul plan era consumul, la o schimbare radicală a vectorului de dezvoltare.

Este absolut evident că impactul aceleiași pandemii Covid-19 asupra fiecărei țări va fi diferit indiferent de regimul politic atât după nivel cât și de profunzimea consecințelor. Pentru Republica Moldova pandemia Covid-19 va adânci inegalitatea socială, va crește sărăcia și ca urmare va duce la o destabilizare politică și socială spre deosebire de țările cu economii mai puternice, dat fiind faptul că posibilitățile guvernării de a susține păturile sociale largi sunt foarte limitate.

Democrația în condițiile în care este supusă sub amenințare viața cetățenilor este nevoie să-și ajusteze resursele instituționale întru asigurarea supraviețuirii atât pentru întreg sistem socio-politic cât și pentru contracararea efectelor negative privind sănătatea populației. Problema majoră în acest caz se reduce la înțelegerea, când încălcarea normelor democratice de dirijare a proceselor sociale direcționate spre asigurarea existenței vieții sociale pun în pericol viabilitatea principiilor democratice și când se trece de „liniile roșii” ale însăși existenței democrației. Această problemă devine esențială mai cu seamă în cazul declarării stării de urgență.

Vom menționa că epidemia COVID-19 a reanimat trăsăturile represive ale statului. În această situație acesta poate dispune de soarta și comportamentul oamenilor datorită fricii infernale care a cuprins societatea și fiecare om în parte.

Parlamentul Ungariei pe data de 30 martie 2020 a confirmat largile împuterniciri ale prim-ministrului Viktor Orban pe o perioadă indeterminată în legătură cu pandemia Covid-19. Sunt prevăzute restricții cu privire la imposibilitatea declanșării alegerilor

anticipate și, totodată guvernarea are dreptul să stopeze acțiunile unor legi.

În legătură cu coronavirusul Covid-19 unii observatori/analști aduc argumente palpabile cu privire la efectul nu neapărat negativ pe care îl aduce coronavirusul. Astfel Mark Lynas remarcă faptul că criza epidemiologică Covid-19 are un impact pozitiv asupra ecologiei dat fiind faptul că industriile țărilor lumii și-au încetinit activitățile și în urma acestei situații emisiile de carbon s-au micșorat cu 7%. Însă autorul menționează că această situație benefică prin intermediul carantinei (și în domeniul economiei) nu poate duce la nesfârșit, va avea loc relansarea economiei care necesită investiții financiare enorme. Mark Lynas propune, în pofida faptului că se vor auzi voci critice guvernele trebuie să i-a bani în credit, care vor fi reîntoarse de către copii și nepoți în viitor.[3]

Vom remarca că declarația Ambasadei SUA în Republica Moldova din 18 iunie 2020, relatează plastic oportunitatea susținerii democrației pe timp de pandemie. Astfel, în declarație se menționează: „Însă chiar și în lupta cu această pandemie, trebuie să fim atenți și la sănătatea democrației Republicii Moldova”.

Într-un studiu recent, elaborat de către Veaceslav Ioniță și Diana Enachi, cu privire la starea democrației în Republica Moldova se afirmă că în urma fraudei bancare, a corupției și a guvernării ineficiente, democrația în Republica Moldova a degradat în ultimii 5 ani (2015-2020).

Deci, în plan politologic pandemia a evidențiat vechile dihotomii (Stat-individ; democrație-autoritarism; libertate-siguranță etc.)

Aplicarea restricțiilor pe timpul pandemiei COVID-19 a dus la declanșarea multiplelor proteste în mai multe țări din lume. Oamenii nu sunt de acord cu regimul de măști, anularea manifestărilor, închiderea localurilor etc. În opinia protestatarilor aceste restricții limitează drepturile și libertățile omului. Restricțiile, ca urmare, se

răsfrâng asupra relațiilor dintre putere și cetățeni, care își doresc ca atare, revenirea la modul de viață anterior pandemiei COVID-19. Întrebarea principală care reiese din aceste proteste se reduce la termenul când se va termina această molimă. În același timp este evident faptul că anume statul cu instituțiile sale joacă un rol primordial în combaterea pandemiei COVID-19 și pe parcurs acest rol va crește. Vom remarca faptul că în acest context că oamenii (avizați) vrând-nevrând își amintesc de romanele celebre, care reflectă starea societății, oamenilor în situații similare.

Consecințele crizei epidemice, care sunt majore pentru țară și populație, sunt deja comparate ca gravitate cu criza financiară din 2008, sau cu altele de acest gen cu care s-a confruntat omenirea în secolele XX-XXI. Unii analiști o identifică cum ca fiind cel de-al treilea război mondial.

Criza coronavirus cu certitudine nu cunoaște limite în impactul său atât la nivel mondial, regional și desigur local. Se creează impresia că pandemia COVID-19 își impune agenda sa și nu autoritățile publice centrale sau locale. Planurile cotidiene ale politicienilor sau ale oamenilor simpli au fost date peste cap pretutindeni de la țări cu o democrație dezvoltată până la cele cu tentă de autoritarism. Experții în domeniul politicii, economiei, relațiilor sociale au identificat coronavirusul ca fiind „Lebăda neagră”. Termenul „Lebăda neagră” a intrat în discursurile specialiștilor pe problemele dirijării riscurilor în anul 2007 odată cu apariția cărții lui Nassim Taleb, cu aceeași denumire „Lebăda neagră”.[4] Criza coronavirusului ridică întrebări nu doar în domeniul sănătății publice, ci ține și de capacitatea tuturor instituțiilor statului de a dirija/ rezolva crizele cu efect plurivectorial.

În pofida acestui fapt, Nassim Taleb nu identifica coronavirusul cu „Lebăda neagră”. Conform lui Nassim Taleb, cele mai mari riscuri pentru omenire se prezintă nu atât în formă de războaie, nici mari

crize economico-financiare, ci în primul rând epidemiile, care nu arareori apar ca niște „lebede negre”.

Pandemia coronavirusului a scos în evidență teme generale cu un trecut filosofic bogat. Ne referim aici la eterna întrebare cu privire la raportul dintre stat și individ sub aspectul nou parvenit: până la care linie roșie poate interveni statul în viața cetățenilor. Într-o lumină nouă trebuie analizată teoria liberală cu principiul său de bază care accentuează dreptul persoanei la libertate ca valoare supremă. În cazul pandemiei însă, oamenii au nevoie de mai multă ocrotire decât anterior. Totodată în acest context se prefigurează problema cu privire la întâietatea celui mai eficient model, cel democratic sau autoritar, criteriul aprecierii fiind capacitatea de a rezolva problemele și consecințele pandepidemiei.

Francis Fukuyama a scris pentru revista „Foreign Affairs” un articol cu denumirea „Pandemia și ordinea politică”. Una din ideile principale se rezumă la afirmația că succesul în lupta cu coronavirusul (COVID-19) nu va depinde de regimul politic al unei sau al altei țări. Autorul menționează că unele societăți democratice au obținut rezultate bune iar altele nu. Această afirmație este valabilă și pentru regimurile autocratice.[5]

Odată cu apariția și răspândirea coronavirusului, mulți analiști/experti și-au expus opiniile cu privire la viitorul lumii. Unii afirmă că această pandemie va duce la distrugerea globalizării, pe când alții consideră că globalizarea se va accelera sub impactul amenințărilor parvenite din exterior.

Filosoful român Emil Cioran atenționa încă în a doua jumătate a secolului XX că „fiecare zi sporește primejdiile ce pândesc omenirea” și „ea va plăti scump progresul pe care îl înregistrează neîncetat”.[6]

Vom constata un fapt interesant: alături de filosofi, un aport în acest context l-au adus și savanții din alte domenii. Astfel, fizicianul David Deutsch atenționa la rândul său despre pericolul unor epidemii globale.[7]

Într-un articol de sinteză publicat de sindicatul ziaristic Project Syndicate se arată că serviciile secrete avertizau din timp apariția și riscurile legate de răspândirea COVID-19, care în ultimă instanță au fost ignorate.[8]

Cunoscutul istoric Yuval Noah Harari, autorul cărților de succes internațional: „Sapiens. Scurtă istorie a omenirii”, „Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului” și „21 de lecții pentru secolul XXI”, consideră că această criză legată de pandemia coronavirusului conduce către următoarele două alegeri esențiale pentru omenire și cetățeni. Prima opțiune se referă la alegerea dintre o supraveghere totalitară și susținerea și informarea cetățenilor. A doua se referă la alegerea dintre o izolare naționalistă și solidaritate internațională.[9]

Pentru a face față pandemiei COVID-19, conform lui Carlo Ratti, profesor la Institutul tehnologic din Massachusetts, printr-o reșetare a colaborării internaționale este necesar de a demola 3 mituri: 1) COVID-19 ar fi „Lebăda neagră”, eveniment apariția căruia nu fusese anticipată. În realitate, savanții epidemiologi avertizau de ani buni despre riscurile sistemice care pot apărea din cauza coronavirusului și a gripei, iar în prezent COVID-19 este ca o repetiție costumată care ne paște în urma încălzirii globale.

2) COVID-19 a discreditat fenomenul globalizării. Globalizarea, menționează autorul, rămâne acel suport care ne asigură informație, medicamente, tehnologii etc. 3) Instrumentele politice și mecanismele instituționale ne ajută să trecem peste această criză pandemică. Însă, ne spune în continuare autorul, organizațiile internaționale doar într-o mică măsură au reușit să mobilizeze resursele existente pentru a învinge molima și a depăși consecințele economice.[10]

Pentru Republica Moldova pandemia coronavirusului a devenit trigger pentru declanșarea sau aprofundarea crizelor care au cuprins practic toate domeniile vieții.

În istoria Moldovei au avut loc deja diferite epidemii descrise în letopisețe și nu numai. Astfel, Dmitrie Cantemir, în capitolul al doilea din lucrarea „Descrierea Moldovei” scria: „Cu toate acestea, față de alte țări mai călduroase, nu se prea cunosc molime în Moldova. Din când în când, arareori însă, izbucnesc ciuma și frigurile rele”.[11]

Eforturile guvernării în perioada declanșării stării de urgență, se reduc, la mod general, la menținerea sub control a situației, reieșind din resursele foarte limitate, pentru a asigura supraviețuire populației în lipsa unei economii reale, cauzată de închiderea întreprinderilor, firmelor ș.a. Miza în plan extern este legată de susținerea partenerilor externi, speranța de a obține noi credite, inclusiv și din partea Rusiei. Indirect, faptul cum va reuși guvernul să gestioneze criza epidemiologică suprapusă cu criza economică, toate acestea vor avea un impact major în perioada electorală pentru alegerea Președintelui țării.

În acest context, considerăm că este necesar de a elabora planul ieșirii din crizele care însoțesc pandemia Covid-19, care ar prevedea relansarea economiei, ecologiei, sistemului educațional în noile condiții de existență a țării, Totodată, dacă se va ajunge la modificarea Constituției, sau elaborarea unei noi, considerăm că principiile statutului de drept ale democrației trebuie consfințite în continuare, împotriva dovezii unora de a conduce țara cu o „mână de fier”.

Desigur, într-o măsură oarecare criza pandemică are un impact sensibil asupra principiilor democrației. Aici avem în vedere că odată cu protejarea vieților umane, guvernarea/ puterea este împinsă să limiteze unele drepturi și libertatea cetățenilor, mai cu seamă atunci când declară stare de urgență sau situație excepțională, care la rândul lor atentează la principiul separării puterilor în stat. Această disbalanță a fost sesizată de o adresare a unor deputați la Curtea Constituțională, care la rândul său a formulat o hotărâre care accentuează unele limite ale ramurilor puterilor de stat. Astfel, pe 23

iunie 2020 Curtea Constituțională a examinat constituționalitatea unor prevederi din legea nr. 212 din 24 iunie 2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război și a unor prevederi din Hotărârea Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență. Înalta curte a decis că majoritatea prevederilor conținute în legea 212 sunt constituționale atât timp cât autoritățile responsabile de gestionarea stării de urgență au doar atribuții sau acțiuni necesare pentru scopul care a stat la baza declarării stării de urgență: atribuțiile, măsurile sau acțiunile necesare nu depășesc sfera de competență a puterii executive. Parlamentul poate exercita un control efectiv al măsurilor în discuție. În același timp, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional articolul 225, alineatul 3 din Codul Administrativ în partea în care limitează competența instanțelor de judecată de a efectua controlul proporționalității măsurilor dispuse de către autoritatea publică.[12]

Dintre consecințele/impactul direct ale coronavirusului menționăm amânarea alegerilor. Astfel s-a procedat în Franța unde alegerile din turul doi au fost amânate pentru o altă perioadă. Serbia la fel și-a amânat alegerile parlamentare până la ridicarea stării de urgență, sau în România, unde alegerile municipale de asemenea au fost amânate. În Republica Moldova, discuții aprinse în contradictoriu s-au dus în jurul alegerilor din circumscripția uninominală nr. 38, Hîncești, care s-au desfășurat pe 15 martie 2020. Menționăm că starea de urgență în legătură cu situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19 a fost declarată de către Parlament pe 17 martie 2020 pentru perioada 17.03-15.05.2020. Opoziția nu a solicitat amânarea alegerilor de la Hîncești în pofda faptului că erau deja confirmate cazuri de coronavirus în localitățile din raion (s. Bălceana). În acest context experiența defectuoasă/ păgubașă a opoziției în urma participării la alegerile din raionul Hîncești trebuie iradiată în cazul alegerilor prezidențiale din 1 noiembrie 2020 dacă vom avea al doilea sau al treilea val al epidemiei coronavirusului.

Ca rezultat, pandemia coronavirusului a condus la anularea sau transferarea pentru alte perioade a alegerilor și a referendumurilor constituționale în circa 20 de state ale lumii.

În urma restricțiilor și sancțiunilor expuse de către guvernare în cadrul stării de urgență, legată de criza epidemiologică în contextul COVID-19 se inițiază formarea unei stări ce ține de forma regimului de guvernământ care va avea atât caracteristici instituționale democratice cât și autocratice. Acest regim politic poate fi considerat ca regim anocratic.[13]

În acest context vom menționa că Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a elaborat la 4 noiembrie 2020 „Propuneri de Rezoluție” referitoare la măsurile contra COVID-19 asupra democrației, statului de drept și drepturilor fundamentale.[14]

Este vorba despre hibridizarea autoritarismului și democrației. În literatura de specialitate acest fenomen politic poartă denumirea de democrație neliberală.

Această situație cu coronavirusul a ridicat noi întrebări cu privire la relațiile dintre guvernare și opoziție. Astfel, înafară de criticile aduse guvernării, axate concret pe activitatea guvernării privitor la modul de depășire a crizei epidemiologice, apar întrebări pur politice: se va menține societatea pe făgașul firav al democrației sau ne vom trezi cu un nou autoritarism, de astă dată nu oligarhic cum a fost cel al lui Plahotniuc, ci cu o combinație dintre oligarhie și ideologie postsovietică, care va stopa de facto vectorul european.

În pofida situației foarte stresante pentru populație în legătură cu coronavirusul puterea și opoziția politică își continuau la maximă turație discuțiile cu privire nu numai la starea epidemiologică, dar și la un șir de probleme mai vechi și mai noi din domeniul politicului și nu numai. Astfel, opoziția politică insistă pe demisia actualului guvern și a Președintelui țării, ca mijloc pentru desfășurarea alegerilor parlamentare anticipate. Totodată, în acest

context, părțile s-au lansat în discuții aprinse referitor la adoptarea legii cu privire la organizațiile nonguvernamentale.

Opoziția a insistat pentru adoptarea acestei legi din considerente atât financiare (tranchia de 20 milioane euro din partea UE este o condiție pentru această lege), cât și din cele etico-politice. Practica ultimelor alegeri, nivel republican sau local, arată că fundațiile de pe lângă partide masiv au susținut candidații și partidele sub tutela cărora activează. Opoziția consideră că adoptarea acestei legi va aduce mai multă transparență în activitatea diferitor fonduri totodată fiind expres reglementată imposibilitatea susținerii partidelor sau a candidaților în timpul campaniei electorale.

Una din consecințele politice ale stării de urgență în contextul pandemiei coronavirusului este faptul că puterea executivă (guvernul) tinde să iasă de sub controlul organelor reprezentative ale puterii (parlamentul). Este semnificativ în acest sens decizia Guvernului Chicu de a-și asuma răspunderea pentru 4 proiecte referitoare la un șir de modificări: în legile bugetare anuale, decizia care ridică semne de întrebare dat fiind faptul că legislativul era/ este funcțional la ora asumării răspunderii. Când am scris funcțional, am avut în vedere nu eficacitatea sa și a fiecărui deputat în parte, ci faptul că este deliberativ pentru a lua deciziile corespunzătoare. În ceea ce privește eficiența activității legislative, recent a fost publicat un studiu în care a fost analizată participarea deputaților în ceea ce privește elaborarea proiectelor de legi s-a constatat că 3 deputați nu au fost autorii niciunei legi, iar 20 dintre ei au fost autorii a maxim 5 legi într-un an și jumătate, dintre care aproape niciuna cu statut „Adoptare” sau „Adoptat”. În topul celor mai „leneși” deputați se regăsesc practic din toate fracțiunile parlamentare.[15]

Se observă o tensiune între centru și regiuni, mai cu seamă în acele localități (mari) unde sunt la putere (primari) reprezentanții ai opoziției politice. Astfel, am putut observa cum era folosită

situația cu deschiderea pieței în Bălți unde primar este liderul „Partidului Nostru”, Renato Usatîi. Aceeași situație s-a creat în Orhei cu privire la decizia autorităților de la Chișinău de a stopa activitatea Orheilandului.

Reprezentanții partidului „Șor” (partid dominant la nivelul raionului și orașului Orhei) au învinuit Guvernul și pe Președintele Igor Dodon în parte de duble standarde și stoparea activității Orheilandului din considerente politice. În plan teoretico-politologic, în opinia noastră, este vorba despre drepturile și competențele organelor centrale și locale, care în ultimă instanță duc la creșterea conflictelor și sporesc tensiunile atrăgând în aceste dispute cetățenii. Aceste stări conflictuale trebuie să fie obiectul discuțiilor dintre centru și regiuni (localități) pentru a diminua focarele tensiunii și a canaliza eforturile spre o coeziune socială eficientă în condițiile stării de urgență.

Apropo, nu este exclusă nici varianta cu viitorul partidelor de la guvernare: există o tendință care denotă faptul că practic toate partidele care s-au perindat la guvernare sfârșesc precum elementele radioactive (dispariție sau semidispariție: partidul agrar „Alianța Moldova Noastră”, PCRM, PL, acum PDM etc.)

Până în iunie 2019 în Republica Moldova exista de facto două sisteme politice: pe de o parte partidul puterii PDM, reprezentantul oligarhiei cu toate instituțiile statului captive, iar pe de altă parte opoziția în persoana Blocului ACUM. Această situație a durat până la demiterea Guvernului Sandu. În prezent avem o criză a întregului sistem politic alimentată și de criza epidemică și care se caracterizează ca fiind o paralizie a guvernării și este acoperită cu retorică optimistă din partea acesteia.

Totodată dacă în iunie 2019 a fost formată o coaliție situativă (PSRM+Blocul ACUM), urmată de o altă coaliție conjuncturală (PSRM+PDM), în prezent se preconizează o coaliție anti guvernare care poate fi numită universală sau sumară dat fiind faptul că

întrunește în sine diferite fracțiuni (partide) precum PAS, PPDA și grupul parlamentar Pentru Moldova în care se regăsesc foștii deputați ai PDM.

Scena politică din Republica Moldova a suferit, deci, schimbări în urma scindării PDM și ulterioara sa descompunere legată de părăsirea rândurilor sale a mai multor adepți și deputați. Se poate spune că politica din Republica Moldova se va afla într-o suspendare până nu se va stabili centrul său.

În prezent în sistemul politic din Republica Moldova s-a format o stare pluripolară de actori politici fără ca cineva dintre ei să poată deține un control asupra situației create totodată, vom menționa că, în prezent, în Republica Moldova nu se regăsesc lideri spirituali la nivel național, care ar consolida societatea.

S-ar părea că democrația care a „venit” în Republica Moldova odată cu declararea independenței ar trebui să contribuie la o selecție a celor care acced în piramida puterii / guvernării, însă în realitate ne trezim cu faptul că ajung la putere nu cei mai buni. Ar fi bine să se realizeze măcar o parte din teza lui Karl Popper, că democrația ar trebui să-i elimine pe cei mai răi și neprofesioniști.

În acest context vom menționa abordarea metodologică a rolului democrației în cadrul alegerilor propusă de filosoful englez Karl Popper. Reieșind din ideea că activitatea umană presupune mai întâi de toate rezolvarea problemelor cu care se confruntă oamenii. În acest sens, democrația ca formă de organizare politică, împreună cu instituțiile sale are menirea de a tria soluțiile problemelor în curs de rezolvare. În viziunea lui Karl Popper este mult mai important cum se efectuează o conducere decât cine efectuează această conducere. Astfel, Karl Popper în lucrarea sa „În căutarea unei lumi mai bune”, [16] afirmă că problema majoră în cadrul democrației nu se reduce la întrebarea „Cine să dețină puterea?” precum considerau anterior Platon, Hegel, Marx, ci „Cum putem să

structurăm instituțiile noastre politice astfel, încât nici cărmuitorii incompetenți sau necinstiți să nu poată provoca mari prejudicii?”. Democrația în conceptul popperian trebuie să asigure inaccederea la putere a celui mai rău, ca el să nu poată dăuna considerabil pe parcursul deținerii puterii. Anume acest moment este important pentru societatea noastră care se află în punctul bifurcației: alegerea vectorului de dezvoltare europeană sau eurasiatică.

În ultimul timp în fostul bloc electoral ACUM au apărut divergențe cu privire la un șir de probleme ce țin de alegerile prezidențiale, formarea noului guvern (în cazul realizării unui scenariu verosimil) ș.a. Recent liderii ambelor componente ale blocului dat s-au pronunțat diferit și opus asupra desfășurării unor alegeri parlamentare anticipate. Astfel, liderul PPDA, Andrei Năstase consideră alegerile parlamentare anticipate ca fiind inoportune, iar liderul PAS, Maia Sandu le consideră unica soluție pentru depășirea situației create în societate în diverse domenii, plus că actualul Parlament nu mai este ales în urma regulilor promovate de Vlad Plahotniuc, fostul lider al PDM.

Vom constata că odată cu constituirea noii formațiuni politice Pro-Moldova care a întrunit în sine deputații transfugi de la PDM, tot sistemul politic a fost supus unei turbulențe majore. În primul rând, traseismul politic a contribuit la dispariția majorității parlamentare. În al doilea rând, a fost afectată ponderea fiecărui partid parlamentar. În prezent nici un partid parlamentar nu este în stare să facă o alianță durabilă cu alt/ alte partide.

Această situație ne amintește de acea problemă logică atunci când țăranul trebuie să treacă un râu cu lupul, capra și varza. În barcă nu încap toți, așa că va trebui să îi ia pe rând. Dar cum? Obiectivul este să treacă lupul, capra și cu varza pe celălalt mal. Nu poți trece decât unul singur cu barca. Nu trebuie să lași lupul cu capra sau capra cu varza. PPDA declară că nu va face alianțe cu

Partidul „Șor”, nici PAS nu dorește coaliție cu acest partid dar și nici cu PDM până acesta nu se va „curăța” de trecutul său, PSRM la fel nu-și dorește coaliție cu Partidul „Șor”, dar totodată ignoră și Partidul Pro Moldova.

În linii mari se conturează un vid al puterii legislative cu performanțiuni fundamentale pe fundalul crizelor epidemice și economice. În al treilea rând, procesele politice din ultimul timp denotă clar faptul cât de autonome sunt fracțiunile față de alegătorii lor.

Trebuie de menționat aici că declarația privind condamnarea traseismului politic rămâne numai o doleanță a liderilor de partide ai căror deputați transfug în timpul deținerii mandatului de ales al poporului. Rămâne o doleanță dat fiind faptul că rămâne neschimbat statutul de mandat imperativ. Ultimele plecări din PDM demonstrează această idee, când numai la câteva zile de la declarația privind traseismul politic de putere deputata Efrosinia Grețu a părăsit rândurile PDM și a aderat la grupul Pro Moldova.

Scandalul farsă cu deputatul Ștefan Gațcan care în decurs de o zi a reușit să părăsească rândurile fracțiunii PSRM aderând la Partidul Pro Moldova, apoi sechestrarea/ bruscarea sa de către foștii colegi socialiști și depunerea cererii pentru a părăsi rândurile parlamentarilor. Plângerea cu privire la abuzarea/ maltratarea sa depusă la Procuratura Generală denotă faptul că PSRM este în linii mari un partid autoritar, iar aceasta ne face la rândul său să constatăm că încă nu suntem un stat de drept.

Diferența dintre comportamentul guvernării anterioare (PDM) și guvernării actuale (PSRM-PDM), discursul anunțat cetățenilor, atitudinea față de opoziție nu este atât de relevantă, iar dacă să folosim expresia teoreticianului politic francez Chantal Mouffe, putem afirma că este tot atâta diferență ca între pepsi-cola și coca-cola.

Problema constă în faptul că orice propunere fie ea arhijudicioasă, dar dacă vine din partea opoziției se respinge din oficiu. Refor-

mele nu vor fi implementate atâta timp cât abordările vor fi filtrate prin prisma identității partinice. Se creează situația când identitatea partinică duce la stigmatizarea propunerilor opoziției ca fiind neadecvate sau, în linii mari, practic ilegale. În acest context orice guvernare trebuie să înțeleagă că reprezentanții opoziției aleși la diferite niveluri (consilieri, primari, deputați) nu au fost votați doar de marginali. Anume scandalurile de corupție, furtul miliardului au adus voturi noi opoziției.

Vom menționa că antagonismul evident dintre guvernare și opoziția politică nu le-a permis opoziților/actorilor politici de pe scena politică să se consolideze/colaboreze în baza unei platforme ce ar viza dirijarea crizei epidemiologice. Este evident că dacă nu s-au găsit până acum (din martie 2020) tangențe pentru colaborare dintre guvernare și opoziție, cu atât mai mult va lipsi dorința de a face aceste colaborări în perioada următoare – perioada post-electorală privind alegerea Președintelui țării.

În același timp, temele promise spre discuție: criza din agricultură, asigurarea alegerilor prezidențiale libere, situația privind pandemia Covid-19 nu pot fi ignorate din oficiu de opoziția parlamentară (PAS, PPDA) fiindcă ele sunt permanent în agenda opoziției politice.

În opinia noastră, criza pandemică declanșează apariția noilor preferințe politice, dat fiind faptul că oamenii sesizează cine este preocupat/ îngrijorat de starea lor (materială în primul rând). Tot aici vom menționa că cel mai mult vor fi afectați întreprinzătorii mici și mijlocii, cu alte cuvinte clasa de mijloc, care și așa e de abia pe calea de a se constitui.

Pentru Republica Moldova este valabilă constatarea teoretică pe care a enunțat-o Joseph Schumpeter precum că trebuie să considerăm democrație situația în care elitele conduc, iar masele își pot exercita influența doar votând pentru reprezentanții elitelor,

iar elitele luptă între ele pentru a fi alese de mase. Astfel, după Joseph Schmpeter „metoda democratică este sistemul instituțional care ajunge la decizii politice, în care indivizii capătă puterea de a statua în legătură cu aceste decizii la sfârșitul unei lupte concurențiale vizând voturile poporului.[17]

Ar fi de dorit ca organele statale să accepte opoziția ca fiind *amicus curiae* (prietenii ai judecății). *Amicus curiae* este un termen care își are începuturile în dreptul roman și avea ca scop să sporească calitatea și legitimitatea procesului judiciar, fiind vorba despre oameni care nu sunt parte a examinării unei sau altei cauze, ci sunt cointeresați (opoziția) să-și exprime opinia ca experți. Epopeea cu asumarea răspunderii de către Guvernul Chicu cu privire la cele 4 proiecte ce țin de rectificarea bugetului, majorarea salariilor pentru medici ș.a. este foarte elocvent în acest aspect.

Aducem aici o remarcă al conducătorului științific al Institutului de Economie al Academiei de Științe din Rusia, membrul corespondent Ruslan Grinberg, remarcă de altfel valabilă nu numai pentru conducerea Rusiei, dar și pentru guvernarea noastră. După Ruslan Grinberg, deciziile reale nu se află în sfera economică, ci este necesară schimbarea filosofiei, modificarea ideologiei, dar „se vede că pentru schimbarea filosofiei, modificarea ideologiei și politiciii economice nu există dorințe arzătoare la guvernanți”.[18]

Dorim să menționăm în acest context necesitatea analizei unei probleme cu caracter științific. Este vorba despre problema timpului, o veche problemă filosofică, iar în cazul nostru o „bătă” populistă împotriva opoziției. Pe scurt, avem cunoștințe despre timpul social – timpul existenței umane și avem timpul politico-juridic care se referă la timpul când apar condițiile/ circumstanțele pentru un eveniment sau altul, ca de exemplu, când apare necesitatea / timpul pentru demararea alegerilor ordinare sau anticipate, sau când încetează mandatul deputatului. Este o temă nouă pentru

cercetare mai aprofundată în contextul proceselor politice (cum a fost dispariția majorității parlamentare la 1 iulie 2020 și reapariția ei la 9 iulie).

În urma „mutărilor” pe tabla de șah a eșichierului politic din Republica Moldova, odată cu scindarea PDM, apariției Partidului Pro Moldova, grupului parlamentar Pentru Moldova, vidul de putere/ disbalanța între puterile de stat apărută în urma dispariției majorității parlamentare, se profilează următoarea întrebare: oare din logica dezvoltării sistemului politic au reieșit schimbările formei de guvernământ precum urmează: prezidențial (03.09.1990-27.08.1994); semiprezidențial (27.08.1994-05.07.2000); parlamentar (05.07.2000-prezent). Totodată, în aceeași cheie, ce vom avea dacă nu mint sondajele după alegerile posibile anticipate din 2021, când socialiștii vor lua mult peste majoritatea parlamentară.

În același timp Președintele Igor Dodon își propune ca obiectiv/dorința de a schimba actualul regim parlamentar cu cel prezidențial, având dreptul să se implice în puterea judecătorească, executivă și legislativă. Astfel, Igor Dodon își expune viziunea cu privire la regimul prezidențial în felul următor: „Ce este statul prezidențial? Ai dat cu pumnul în masă și l-ai pus la punct și pe procuror și pe judecător și pe deputat și pe prim-ministru. De exemplu în SUA e stat prezidențial. În Belarus e stat prezidențial. De aceea acolo a spus președintele și s-au terminat discuțiile. La noi cu regret, nu e stat prezidențial. Eu în genere pledez pentru un stat prezidențial, am spus nu o dată”[19]. Această declarație arată că președintele Igor Dodon confundă regimul prezidențial cu cel dictatorial. Într-un nou recent discurs (09.07.2020) Igor Dodon și-a reiterat obiectivul său de a trece Republica Moldova la modelul prezidențial de guvernare a țării. De altfel alegerile prezidențiale din Belarus (9 august 2020) au arătat cât de libere și corecte au fost aceste alegeri.

Concluzii:

Din cauza evoluției epidemiei COVID-19 care s-a răspândit practic în întreaga țară „activitatea guvernării este în prezent mai degrabă o reacție, în primul rând la creșterea numărului de îmbolnăviri decât o activitate propriu-zisă de dirijare a proceselor economice și sociale.

Aici vom constata necesitatea creșterii în aceste condiții a rolului statului, a capacităților și activismului instituțiilor sale de rând cu sporirea calității întregului sistem politic, ceea ce va lua în calcul atât interesele sociale, naționale cât și cele individuale. Asume opoziția politică, societatea civilă în ansamblu trebuie să aibă ca scop dezvoltarea adecvată a democrației, a implementării standardelor europene în domeniul democrației, dar nu o democrație, dacă folosim termenul lui Jean Baudrillard, un similar cu al ei.

Alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020 au arătat clar că tineretul (diaspora) nu doresc să vadă o dezvoltare a țării înafara valorilor europene, pe care ei le cunosc nu numai de pe rețelele de socializare.

În cadrul posibilelor riscuri care pot afecta toate domeniile vitale ale societății este necesară o resetare a relațiilor dintre stat și cetățean, stat și societate civilă, stat și afaceri ș.a.m.d.

Totodată sunt necesare estimările ce țin de creșterea tensiunilor sociale, estimări care trebuie să evalueze impactul acestor tensiuni asupra eventualelor acțiuni ale statului și ale politicului. În același context pot apărea întrebări cu privire la „dorința” statului de a continua într-o altă desigur manieră, de a controla societatea și indivizii, având deja implementate instrumentele de supraveghere a populației în timpul epidemiei/ stării de urgență.

Este necesar în opinia noastră de revenit la decizia luată în iunie 2019 de coaliția de guvernământ din acea perioadă reprezentată

de Blocul ACUM și PSRM cu privire la statul capturat. Această hotărâre a coaliției rămâne actuală și în prezent dat fiind faptul că elementele oligarhice și promotorii acestei capturări se află în toate instituțiile statului, inclusiv în parlamentul țării. Anume lipsa unei lupte adecvate cu elementele de corupție, inclusiv cele politice, va contribui la torpilarea activității Președintelui nou ales – Maia Sandu și va spori confruntarea dintre Parlament și Președinție.

Nu este necesar să fii foarte mare expert în economie și sociologie ca să tragi concluzia că situația cu coronavirusul/ starea de urgență/ carantina va aprofunda și mai tare sărăcia, va mări decalajele dintre diferite straturi sociale, care va indica nivelul de creștere în țară a inegalității sociale, care vine într-o mare măsură și din faptul incompetenței celor care ne conduc și care au favorizat furtul miliardului. Considerăm că la noi de la independență până la ziua de azi, nu există o dirijare a afacerilor interne (economie, justiție ș.a.m.d.), ci avem ca atare o substituie a dirijării complexe și competente cu un control mimat, acoperit cu retorica standardelor europene.

În legătură cu programele electorale ale candidaților la alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020 și aspirațiile cetățenilor, dar și cu absenteismul (obișnuit), putem concluziona că marea majoritate a alegătorilor sunt departe de a se gândi la viitorul țării. După cum arată statistica scrutinului din primul tur al acestor alegeri, majoritatea din cei 42,7% (din cei 3290312 alegători) au fost oameni în vârstă, care în marea lor parte au ca doleanță achitarea și majorarea pensiilor (nu facem aici referire la votul dat lui Igor Dodon, unde el a obținut 84,35%, iar Irina Vlah la alegerile anterioare a bașcanului a fost aleasă cu votul a 91,93% dintre alegători).

Rezultatele turului 2 al alegerilor prezidențiale arată că aproape 65% dintre alegătorii din diasporă care au participat la vot, au vârste între 18 și 40 de ani, pe când aceeași categorie de vârstă

participantă la votare a constituit 33%. În acest context este îngrijorător faptul că cetățenii nu ies la votare, ignorându-le, fapt ce denotă nu atât poziția lor civică, cât dezamăgirea lor față de guvernare, de starea lucrurilor în țară etc.

După cum afirmă profesorul Victor Juc, în alegerile parlamentare din 1 noiembrie 2020, trebuie să se facă o alegere între o schimbare a lucrurilor în țară și o stabilitate care este la momentul de față, iar Republica Moldova ca atare, merită mai mult în apropierea ei europeană și nu doar pentru integrare sau acces la instituțiile europene, ci mai mult pentru modernizare prin dezvoltare și democratizare.[20]

În cei 30 de ani de la independență oamenii nu au devenit liberi și independenți în adevăratul sens al cuvântului, ci într-o mai mare măsură dependenți de instituțiile statale, iar această dependență s-a adâncit în condițiile pandemiei COVID-19. Participarea masivă a diasporei (occidentale) la alegerile din 1 noiembrie 2020 denotă, în opinia noastră, că aceasta este îngrijorată de situația și viitorul Republicii Moldova.

Generalizând aceste aspecte, vom constata că societatea, țara se află în prezent în punctul bifurcației, sau cu alte cuvinte, în punctul critic. Situația actuală probabil poate fi depășită doar în cadrul noilor alegeri parlamentare anticipate în condiții transparente și liber-democratice care pot avea loc pe parcursul anului 2021 și vor duce la schimbarea elitelor parlamentare actuale. Vom menționa că în aceste condiții (criza demografică, criza economică, existența corupției și nereformarea reală a justiției) crește rolul factorului timpului necesar pentru încetinirea subdezvoltării țării, agravată și de pandemia COVID-19.

Considerăm că este totalmente contraproductiv organizarea întâlnirilor conducătorilor de orice rang, a liderilor de partid, deputaților cu cetățenii la locurile lor de muncă în timpul zilei de lucru și nu numai în perioada electorală.

Pandemia coronavirusului care a atins un nivel global, se află încă departe de a fi iradiată. Însă, o concluzie generală practic unanimă constă în faptul că această pandemie are repercusiuni/ consecințe socio-culturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. La o simplă privire una dintre consecințe se referă la un nou raport/ relație dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea/ comunicarea cu cetățenii și nivelul participării cetățenilor în gestionarea treburilor societății. La mod general este vorba de o testare a capacităților instituțiilor statale pe timpuri de multiple riscuri pentru stat, societate și cetățean.

În plan politic pandemia coronavirusului va avea rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea/ apropierea alegerilor anticipate ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc. Concomitent își fac apariția noi partide (unele cu tentă populistă). În cazul Republicii Moldova la cele 47 de partide anterior înregistrate s-au mai adăugat în perioada martie- iunie 2020 încă 2 partide: Pro Moldova (lider Andrian Candu) și PACE (Acasă construim Europa – lider Gheorghe Cavaliuc).

Dintre consecințele politice ale alegerilor prezidențiale din 1 noiembrie 2020 vom menționa următoarele:

1. Alegerile prezidențiale au confirmat iarăși situația creată la momentul actual în societatea din Republica Moldova, aceasta fiind în continuare divizată pe criteriul geopolitic: Occident-Est.

În pofida lipsei masive a temei vectorului dezvoltării în discursurile candidaților la președinție, cetățenii i-au stigmatizat apriori pe Igor Dodon ca fiind candidat prorus, iar Maia Sandu – proeuropean. În confirmare vine votul masiv al diasporei – din cei 262103 de alegători, 92,94% au votat-o pe Maia Sandu și doar 7,06% pentru contracandidat.

2. În acest context, în continuare, alegerile au demonstrat cu prisosință că cetățenii (atât din diasporă cât și de pe loc) sunt atașați de democrație și își doresc schimbări reale în societate, dar nu mimări. Totodată putem constata că la mod general opoziția politică s-a mobilizat în turul 2 al alegerilor prezidențiale, candidatul acesteia – Maia Sandu obținând o victorie clară.

3. Alegerile prezidențiale au arătat că în cei 4 ani de președinție Igor Dodon a pierdut mulți dintre susținătorii săi, fapt ce se va răsfărânge negativ și asupra imaginii PSRM, lider a căruia se consideră fostul președinte.

În aceste condiții eforturile ex-președintelui și a PSRM vor fi îndreptate către formarea unei noi majorități parlamentare în vederea evitării alegerilor anticipate, micșorând astfel, șansele opoziției de a-și consolida pozițiile și în plan parlamentar.

4. La nivelul relațiilor internaționale, alegerile prezidențiale soldate cu victoria candidatului proeuropean Maia Sandu, desemnează la modul general o „mică înfrângere” a politicii externe a Rusiei față de Republica Moldova.

Concluzia care reiese din istoria epidemiilor cu care s-a ciocnit omenirea se rezumă la constatarea vulnerabilității statelor care sunt cel mai puțin eficiente în plan economic și social.

Criza pandemică în Republica Moldova are loc pe fundalul unei societăți atomizate și geopolitic separată, institutelor statale care încă nu și-au revenit din faza „captivității” instituită de guvernarea PDM-istă, economie dezechilibrată și în mare parte fără o revenire la normalitate în următoarele 6-12 luni, plus un parlament practic nereprezentativ și inefficient care ar trebui „renovat” la următoarele posibile alegeri anticipate în 2021.

Criza pandemică legată de răspândirea coronavirusului e pe departe de a se încheia, în același timp, unii încearcă să elaboreze prognoze futurologice cu privire la evoluția societății în perioada

postcovid, alții se reîntorc la textele romanelor în care sunt descrise diferite pandemii cu care s-a confruntat omenirea anterior.

Urmând unele clișee vom afirma că pandemia COVID-19 a devenit „lebăda neagră” atât la nivel global, regional cât și cel local, care își are și va continua să aibă un impact major asupra tuturor sferelor vieții sociale și umane: socio-culturale, economice și politice etc. În termeni ai jocului de șah, impactul pandemiei coronavirusului se asociază cu un procedeu numit „șah”, care uneori duce inevitabil și la „mat”.

Pandemia a devenit ca o hârtie de turnesol cu privire la capacitatea instituțiilor statale de a reacționa la răspândirea molimei. Democrația, economia și justiția sunt supuse unei testări privind viabilitatea transformărilor radicale care ar dovedi durabilitatea statului Republica Moldova. Este necesar ca modelul statului proiectat în Constituția țării să devină din virtualitatea sa un model real.

Referințe bibliografice:

1. https://www.civisbook.ru/files/file/1995_4_Merlo.pdf (disponibil 15.11.2020)
2. project-syndicate.org/commentary/bad-faith-is-roffing-america-s-constitution-by-richard-sherwin-2020-07/russian (disponibil 17.11.2020)
3. [project-syndicate.org/commentary/covid19-could-save-us from-climate-change-by-mark-lynas-2020-06/russian](https://project-syndicate.org/commentary/covid19-could-save-us-from-climate-change-by-mark-lynas-2020-06/russian) (vizitat, 10 august 2020)
4. Nassim Nicholas Taleb, Lebăda neagră. Ediția a III-a revizuită. București. Curtea Veche, 2018. ISBN 9786064400550
5. Фрэнсис Фукуяма: пандемия и политический порядок — статья в Foreign Affairs. Disponibil: <https://www.aravot.ru.am/2020/06/11/329799/> (vizitat, 10 august 2020)
6. Emil Cioran. Caiete (1957-1972)

7. Дэвид Дойч. Начало бесконечности. М., Альпина нон фикшн, 2014. ISBN 9785916713022 9785916714616;
8. Project Syndicate (США): разведчики которые предсказали COVID-19. inosmi.ru/politic/20200418/247288697.html
9. Юваль Ной Харари – О том как справиться с кризисом. Disponibil: <https://i.nv.ua/option/recommends/koronavirus-yuval-noy-harari-o-tom-kak-spravitsya-s-krizisom-poslednie-novosti-50077922.html> (vizitat, 10 august 2020)
10. Экономическое обозрение, № 24, 2020
11. Cantemir Dmitrie. Descrierea Moldovei. Ch. : Litera; București: Litera Int., 2001 (Combinatul poligrafic) – 256 [p]. p16. ISBN 9975743676 ISBN 9738358200 82113513
12. Curtea Constituțională a admis parțial sesizările cu privire la legea 7967. Disponibil: i.ipn.md/ro/cc-a-admis-partial-sesizarile-cu-privire-la-legea-7967_1074376.html (vizitat, 10 august 2020)
13. Définition de anocratie. Disponibil: <https://motsavec.fr/definition/anocratie>
14. europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2020-0343_20.html (vizitat 10.11.2020)
15. Topul celor mai leneși deputați din Moldova. Disponibil: noi.md/md/politica/topul-celor-mai-lenesi-deputati-creat-de-doi-tineri-din-moldova
16. Karl Raimund Popper. În căutarea unei lumi mai bune. București, ed. Humanitas, 1998. ISBN 9732807954
17. Dicționar de gândire politică. București, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p.80 ISBN 9736370119
18. Последствия пандемии vs ценности: кто кого? Disponibil: polit.ru/article/2020/06/24/newideaspandemic/ (vizitat, 10 august 2020)
19. Igor Dodon despre statul prezidențial și băta împotriva bandiților. Disponibil: tv8.md/2020/06/12/igor-dodon-despre-statul-prezidential-si-bata-impotriva-banditilor/ (vizitat, 10 august 2020)
20. ipn.md/ro/victor-juc-recomandarile-privind-al-doilea-tur-al-alegerilor-8004_1077389.html (vizitat 06.11.2020)

Ion RUSANDU,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

Partea II. PROCESE SOCIAL-POLITICE ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

2.1. REPUBLICA MOLDOVA: DE LA INTEGRARE EUROPEANĂ LA APROPIERE EUROPEANĂ

Republica Moldova este un stat european din punct de vedere geopolitic și cultural-civilizațional, realizarea integrării europene și a vocației europene a poporului său reprezentând două componente indispensabile ale interesului național [1, p. 708 - 709]. Prin esență și importanță, interesul național trasează obiectivele fundamentale de dezvoltare a societății și a statului, solicită mobilizarea și canalizarea eforturilor pentru realizarea lor, determină opțiunile strategice atât de politică internă, cât și de politică externă, aflate în strânsă interconexiune. Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană reprezintă un exemplu al interconexiunii și interdependenței dintre politica internă și politica externă, iar în plan politico-juridic includ trei etape, în calitate de linii de demarcațiune servind semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994 și, respectiv, a Acordului de Asociere la 27 iunie 2014.

Prima perioadă, 1991 - 1994, nu prezintă în sine altceva decât căutări de precizare a pozițiilor și identificarea cadrului politico-juridic de inițiere a dialogului dintre părți. Însă odată inițiat la în-

ceputul anului 1994, dialogul politic nu s-a bucurat nici de permanență și nici de consecutivitate, principalele cauze fiind: Republica Moldova n-a știut cum și nici n-a putut să se impună pentru a fi inclusă în lista de priorități strategice ale Uniunii Europene datorită lipsei unor forțe politice proeuropene eficiente, consecvente și puternice în interior, cu susținere electorală largă, care s-ar fi identificat cu integrarea europeană; incertitudinea cursului politic promovat de guvernările din Republica Moldova atât în interior, cât și cu percepție în exterior, exprimată prin calitatea precară a reformelor și turnuri care au insuflat neîncredere; chiar dacă Uniunea Europeană a anunțat abordarea diferențiată a statelor din spațiul ceseist, luând ca bază așezarea geografică și capacitățile fiecăruia în parte, totuși, acestea au fost tratate ca un segment integru de influență și interes geopolitic al Federației Ruse, cel puțin până la sfârșitul anului 1993, chiar dacă, nu este mai puțin adevărat, Republica Moldova periodic s-a bucurat de o largă deschidere, dar fără evoluții instituționale substanțiale.

Perioada a doua, 1994 - 2014, demarează prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare din 28 noiembrie 1994, intrat în vigoare la 1 iulie 1998, document care a instituționalizat relațiile dintre părți, ridicându-le la nivel de parteneriat și fundamentându-le pe valori democratice și pe un cadru politico-juridic mai avansat. Acordul a consacrat Republicii Moldova calitatea de partener direct al Uniunii Europene și a oferit baza normativă pentru angajarea unui dialog autentic pe multiple planuri, urmărindu-se, cu predilecție, imprimarea dimensiunii politice proceselor de cooperare și identificarea mijloacelor noi pentru permanentizarea dialogului. Totuși, Acordul nu conține o finalitate politică clară în sensul asigurării integrării europene graduale, Republica Moldova fiind circumscrisă geopolitic unui spațiu față de care Uniunea Europeană n-a fost pre-

gătită să abordeze o strategie integraționistă până la evenimentele declanșate în Ucraina în anul 2013 și reconfirmându-i-se apartenența geopolitică de zona ex-sovietică. Notăm că semnificația Acordului de Parteneriat și Cooperare constă în stabilirea relațiilor de parteneriat pe orizontală, acest document le instituționalizează și trasează domeniile de cooperare, dar fără a conține o finalitate bine definită și a determina perspectivele de „integrare treptată în Uniunea Europeană”. Considerăm, în același timp, că Republica Moldova a întârziat foarte mult în demararea procesului de apropiere de Uniunea Europeană, limitându-se, mai degrabă, la o retorică neconcretizată și neașezată pe un suport real. În opinia noastră, este o întârziere de circa 20 de ani în materia apropierei și realizării integrării europene (pentru comparație: la 30 martie 1998 cinci țări din „primul val” nominalizat pentru extindere, inclusiv Estonia, demarase negocieri pe marginea acquis-ului comunitar de integrare în Uniunea Europeană).

Pasul decisiv în procesul apropierei geopolitice și conceptuale a integrării europene, dar și cea mai mare decepție țin de Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care a fost considerat, cu o doză de exagerare, un mecanism important de preparare a potențialilor candidați pentru aderare la Uniunea Europeană, supoziție fondată pe articolul 20 al Pactului – Uniunea Europeană apropie regiunea de perspectiva unei depline integrări a acestor țări în structurile sale, iar în cazul celor care n-au încheiat acorduri de asociere aceasta se va realiza printr-un nou tip de relație contractuală. Pentru Republica Moldova, acceptată în Pact la 28 iunie 2001, era foarte important să beneficieze de fondurile de stabilizare, fiind identificate 21 de domenii de interes prioritar, însă cu mult mai esențială se dovedea a fi tentativa de a se include în alt spațiu, situat geopolitic și conceptual mai aproape de Uniunea Europeană.

Însă Republica Moldova n-a putut fructifica deplin și decisiv oportunitățile apărute, dificultățile fiind de caracter intern (instabilitatea și capacitatea redusă de funcționalitate a instituțiilor democratice, disfuncționalități de comunicare între ramurile puterii de stat, managementul ineficient al resurselor umane, corupția omniprezentă, lipsa unei economii funcționale de piață, mediul ostil pentru investitori străini, concurența neloială, nivelul redus de trai al majorității oamenilor, migrația de muncă, restanțe serioase la capitolele ajustarea cadrului normativ și libertatea mass-mediei, asigurarea drepturilor omului, absența unei orientări proeuropene bine conturate, plenar asumate și susținute prin acțiuni concrete). Dificultățile sunt și de proveniență externă, fiind de factură conceptuală (Republica Moldova n-a intrat în calculele inițiale ale autorilor Pactului), geopolitică (apartenența la Comunitatea Statelor Independente, plasarea în sfera de influență și interese geopolitice a Federației Ruse) și instituțională (subdiviziunea din cadrul Direcției Generale 1A a Comisiei Europene, abilitată cu gestionarea relațiilor cu Republica Moldova, este responsabilă în același timp de raporturile cu Rusia, Ucraina și Belarus). Insuccesul major înregistrat este că prin participarea la acest proiect Republica Moldova n-a izbutit să semneze un acord de asociere și a întârziat în realizarea parcursului european.

Perspectivile de integrare europeană a Republicii Moldova sunt diminuate prin lansarea în anul 2002 a Politicii Europene de Vecinătate, realizată prin planuri bilaterale de acțiuni care stabilesc agenda reformelor pe termen scurt și mediu: țările vecine, fiind supuse „europenizării”, dispun de posibilitatea de a se apropia de Uniunea Europeană, dar fără a avea acces la instituțiile ei fundamentale și a obține calitatea de stat membru într-un viitor apropiat. Fiind semnat la 22 februarie 2005, Planul de Acțiuni Uniunea

Europeană - Moldova este un document politic menit să suplimenteze Acordul de Parteneriat și Cooperare, care rămânea baza validă pentru cooperare. Planul a trasat 80 de obiective și 294 de acțiuni/măsurile de urmat în 7 domenii principale, majoritatea dintre ele fiind obiect al responsabilității autorităților Republicii Moldova.

Planul de Acțiuni a contribuit la angajarea mai vizibilă și participativă a Uniunii Europene în Republica Moldova: numirea Reprezentantului Special pentru Republica Moldova (martie 2005), inaugurarea Delegației Comisiei Europene în Moldova (octombrie 2005), instituirea Misiunii de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (noiembrie 2005), deschiderea Centrului Comun de Vize pe lângă Ambasada Ungariei în Republica Moldova (aprilie 2007), aprobarea Regulamentului privind Preferințele Comerciale Autonome (octombrie 2007), nominalizarea Delegației Uniunii Europene (decembrie 2009). Prin urmare, Planul de Acțiuni a actualizat dialogul dintre părți și a extins într-o anumită măsură oportunitățile de cooperare, plasând Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică ancorată pe conceptele de vecinătate și proximitate europeană, sprijinind participarea în Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est. Totuși, constatând că eforturile de a fi inclusă în grupul țărilor din Balcanii de Vest, care se bucură de un alt tratament, mai preferențial, erau cu șanse destul de mici de realizare, din luna august 2007 Republica Moldova a inițiat redefinirea pozițiilor sale în relațiile cu Uniunea Europeană, în sensul ancorării progresive în spațiul celor patru libertăți de circulație, pedalându-se pe facilitarea regimului de vize și, implicit, circulația liberă a persoanelor [2, p. 15].

Lansarea Parteneriatului Estic la 7 mai 2009 a urmărit identificarea în fapt a unor capacități noi de aprofundare a relațiilor dintre părți prin extinderea domeniilor cooperării atât pe bilaterală, cât și la nivel multilateral, realizată în baza „principiilor implicării

comune, diferențierii și condiționalității”. Domeniile principale de cooperare sunt structurate pe patru platforme tematice: democrația, buna guvernare și stabilitatea; integrarea economică și convergența cu politicile comunitare; contactele interumane; securitatea energetică [3]. Se cere de notat, de asemenea, că acest mecanism de finanțare și de asistență din partea Uniunii Europene conține două neajunsuri substanțiale: circumscrie din nou Republica Moldova în spațiul postsovietic și nu prevede o finalitate politică certă. Vom preciza că, deși sunt exprimate supoziții privind abordarea diferențiată în funcție de progresul realizat de fiecare stat, acest mecanism de cooperare include state cu diferite opțiuni privind relațiile cu Uniunea Europeană.

Implementarea prevederilor care se conțin în platformele de cooperare menționate a solicitat lansarea unor inițiative directorii cu titlul de programe sectoriale, care au menire să sprijine realizarea obiectivelor generale pentru a obține rezultate fezabile. Astfel, lupta împotriva corupției și reformarea administrației publice țin de platforma nr. 1; facilitățile pentru întreprinderile mici și mijlocii, buna guvernare în domeniul mediului, comerțul și aproximarea regulatoare în domeniul comerțului în cadrul zonei de liber schimb sunt incluse în platforma nr. 2; aspectele ce vizează piețele energetice regionale, asistența energetică și diversificarea livrărilor energetice sunt încadrate în platforma nr. 3; promovarea managementului eficient de mediu, prevenirea dezastrelor naturale sau a celor provocate de om, fondul pentru finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii, programul integrat de gestiune a frontierelor se regăsesc în platforma nr.1.

Uniunea Europeană a pus accentul pe dimensiunea multilaterală a cooperării, acest areal fiind solicitat să formeze un spațiu de stabilitate la frontierele sale estice prin propunerea unui format

nou de colaborare, exprimat prin programe sustenabile de reformă democratică. În realitate însă, această inițiativă n-a impulsionat cooperarea între statele postsovietice, fiecare preferând să negocieze direct și de unul singur cu Uniunea Europeană pe marginea problemelor sale din cauza că prioritățile strategice și obiectivele urmărite se dovedesc a fi diferite, chiar dacă am putea identifica un substrat comun – modernizarea social-economică și politico-juridică. Republica Moldova a încercat să obțină mai mult, considerând absolut fondat că Uniunea Europeană poate să-i acorde asistența necesară pentru realizarea proceselor complexe de modernizare, având ca suport de referință criteriile de preaderare și prevederile acquis-ului comunitar. Vom sublinia că, deși conține mai multe carențe, Parteneriatul Estic trebuie tratat ca pe o etapă importantă în realizarea parcursului european al Republicii Moldova.

Prin urmare, relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, reglementate prin Acordul de Parteneriat și Cooperare, au evoluat lent și s-au caracterizat printr-un grad relativ redus de intensitate și constanță. Integrarea europeană a Republicii Moldova nu poate fi realizată prin Politica Europeană de Vecinătate, care se dovedește a fi un instrument de promovare a „integrării regionale în afara hotarelor Uniunii Europene”, dar nu și de preaderare, deoarece se referă la diferite cadre instituțional-juridice.

Perioada a treia a început la 27 iunie 2014 prin semnarea Acordului de Asociere, acesta incluzând prin Titlul V Acordul de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat, urmând să înlocuiască Acordul de Parteneriat și Cooperare, a cărui valabilitate a expirat la 1 iulie 2008, prelungit anual în condițiile că părțile nu exprimau obiecțiuni. Acordul de Asociere imprimă relațiilor politico-juridice dintre cele două părți un cadru calitativ nou, incluzând 7 titluri: Principii generale; Dialogul politic și reforma, cooperarea în dome-

niul politicii externe și de securitate; Justiție, libertate și securitate; Cooperarea în sectorul economic și alte sectoare; Comerțul și aspecte legate de comerț; Asistența financiară și prevederi privind combaterea fraudelor și controlul; Dispoziții instituționale, generale și finale [4].

Acordul a instituționalizat asocierea între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, a cărei obiective constau, potrivit art. 1 în promovarea asocierii politice și integrării inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile Uniunii Europene; fortificarea cadrului politic de dialog consolidat în domeniile de interes comun; consolidarea democrației și stabilității politice, economice și instituționale; promovarea, păstrarea și consolidarea păcii și stabilității pe dimensiunea regională și internațională; susținerea și sporirea gradului de cooperare în domeniul justiției, libertății și securității pentru consolidarea statului de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale, a mobilității și contactelor interumane; susținerea eforturilor Republicii Moldova în dezvoltarea potențialului său economic prin cooperarea internațională și armonizarea legislației sale la standardele comunitare; crearea condițiilor favorabile pentru integrarea graduală a Republicii Moldova pe piața internă a Uniunii Europene prin formarea zonei de liber schimb în conformitate cu drepturile și obligațiunile ce decurg din calitatea sa de membru al Organizației Mondiale a Comerțului.

Astfel, dialogul politic dintre cele două părți în domeniile de interes comun, potrivit articolului 3, urmărește aprofundarea asocierii politice, respectarea și promovarea principiilor suveranității și independenței, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor, supremației legii și bunei guvernări, consolidarea cooperă-

rii în materia securității și apărării, gestiunii crizelor și abordării provocărilor de nivel global și regional pe baza multilateralismului efectiv. Părțile au convenit, prin articolul 7, asupra „participării posibile a Republicii Moldova în operațiunile civile și militare de gestionare a situațiilor de criză conduse de Uniunea Europeană”, însă aceste prevederi nu contravin statutului de neutralitate a Republicii Moldova, din cauza că Uniunea Europeană nu este prin caracter o organizație politico-militară și desfășoară numai operațiuni postconflict, de menținere a păcii, iar Acordul de Asociere nu înseamnă integrare politică și nici nu conține calitatea de stat candidat. Conform articolului 8, părțile au reiterat angajamentul de a identifica o soluție durabilă a conflictului din raioanele de est, cu respectarea deplină a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova și de a facilita în comun reabilitarea postconflict, această problemă rămânând, pînă la rezolvarea definitivă și fără a aduce atingere formatului stabilit de negocieri pe agenda dialogului și cooperării, atît în relațiile mutuale, cît și într-un cadru mai extins, incluzînd actorii internaționali interesați. Articolul 462 a admis începutul aplicării Acordului de Asociere sau a Titlului V ca parte integrantă a Acordului în zonele din Republica Moldova asupra cărora Guvernul nu exercită un control efectiv numai după ce Republica Moldova va asigura implementarea și aplicarea completă în totalitate sau în parte. În această ordine de idei, Acordul de Asociere nu se dovedește a fi un impediment în calea restabilirii integrității teritoriale a Republicii Moldova, ci din contra, permite agenților economici din stînga Nistrului să beneficieze de un regim favorabil în raport cu zona de liber schimb.

Altă problemă de semnificație deosebită și edificatoare pentru realizarea parcursului european ține de reforma internă, care, în conformitate cu articolul 4, se rezumă la cooperarea pentru dezvoltarea

țarea, consolidarea și sporirea stabilității și eficacității instituțiilor democratice și statului de drept; asigurarea respectării drepturilor și libertăților omului; realizarea progreselor în reformarea sistemului judiciar și cadrului legal pentru asigurarea independenței și consolidării capacității sale, garantarea imparțialității și a eficacității organelor de drept; continuarea reformei administrației publice, dezvoltarea serviciului public responsabil, eficient, transparent și profesionist; asigurarea eficacității în lupta contra corupției, inclusiv prin aplicarea instrumentelor legale internaționale relevante. Aceste și alte prevederi și-au găsit precizare și dezvoltare în textul Acordului de Asociere, fiind ancorate pe armonizarea legislației naționale la actele comunitare și instrumentele internaționale la care se face referință, implementarea obligațiunilor asumate și, implicit, realizarea obiectivelor trasate.

Cadrul instituțional al dialogului și cooperării prevede înființarea unor structuri: Consiliul de Asociere, format din membri ai Consiliului Uniunii Europene și Comisiei Europene, pe de o parte, iar pe de alta, din membri ai Guvernului Republicii Moldova, abilitat cu supravegherea și monitorizarea aplicării și implementarea Acordului de Asociere, examinarea periodică a funcționalității (articolul 434) și adoptarea deciziilor care cad sub incidența sa, fiind obligatorii pentru ambele părți, poate face recomandări și dispune de competența de a actualiza sau modifica anexele care se conțin, dar fără să aducă atingere dispozițiilor specifice din Titlul V (articolul 436); Comitetul de Asociere, constituit din funcționari de nivel superior ai părților, oferă asistență Consiliului de Asociere în exercitarea sarcinilor sale (articolul 437), care îi poate delega unele dintre competențele sale, inclusiv de a adopta decizii de caracter obligatoriu, iar într-o configurație specifică (a Comitetului) poate aborda probleme ce țin de Titlul V (articolul 438); Comite-

tul Permanent de Asociere, format din deputați ai Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova (articolul 440), care poate solicita informații de la Consiliul de Asociere privind implementarea Acordului (articolul 441). Acordul de Asociere mai prevede, în contextul reliefat de idei, promovarea reuniunilor periodice ale reprezentanților societății civile pentru informarea lor și înregistrarea ideilor privind implementarea Acordului, fiind prevăzută constituirea Platformei Societății Civile, în calitate de forum de întruniri și schimb de opinii (articolul 442). Vom preciza că aceste structuri instituționalizate de cele două părți nu lezează suveranitatea Republicii Moldova din cauza că nu sunt de caracter supranațional, nu li se deleghează prerogative suverane, se formează componența lor pe bază de paritate numerică, iar funcțiile atribuite se referă la evaluarea progreselor înregistrate în implementarea acțiunilor și aplicarea măsurilor prevăzute și asumate. Republica Moldova nu cedează drepturi suverane și nici nu deleghează prerogative suverane, dar se conformează unor reguli și proceduri negociate, acceptate și asumate, de altfel ca și în cazul participării în alte instituții de cooperare multilaterală. Vom menționa că întrunirile anuale la nivelul Consiliului de Asociere au demonstrat că această instituție vizează exclusiv Acordul de Asociere.

Referindu-ne succint la particularitățile și caracterul sensibil al Titlului V, care vizează zona de liber schimb, notăm că în conformitate cu articolul 452, dacă părțile convin că măsurile necesare prevăzute au fost implementate și sunt aplicate, Consiliul de Asociere poate să se pronunțe asupra deschiderii mai largi a pieței, iar potrivit articolului 458, semnatarii pot încheia acorduri sectoriale, în orice domeniu care intră sub incidența cadrului de aplicare a Acordului de Asociere, complementându-l ca parte integrantă a relațiilor bilaterale generale. Considerăm necesar de a nota că potrivit artico-

lului 157, Acordul nu împiedică menținerea sau instituirea uniunilor vamale, altor zone de liber schimb ori aranjamente cu privire la traficul de frontieră, însă în măsura în care nu contravin aranjamentelor comerciale prevăzute în conținutul său. În acest sens, Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană nu este îndreptat împotriva unor state sau grupuri de state organizate în instituții guvernamentale, ci ține de realizarea intereselor naționale și materializarea aspirațiilor înscrise în Declarația de Independență [5, p. 18-20].

Precizăm că fiind un document-tip, similar după conținut celor semnate de Ucraina și Georgia, care asigură asocierea politică și integrarea economică. Acordul de Liber Schimb este o componentă a Acordului de Asociere, incluzând titlurile IV-VI, înlocuiește Preferințele Comerciale Autonome, dar conține mai multe derogări și amânări de punere în aplicare, oferind timpul necesar pentru racordarea titlurilor de mărfuri și produse din Republica Moldova la standardele comunitare. De fapt, Republica Moldova devine o componentă a unui spațiu de liber schimb, care în condițiile actuale ar fi un avantaj, iar temerile, mai ales din partea Federației Ruse cu privire la posibilitatea reexportului, nu s-au dovedit a fi fondate, deoarece se conțin prevederi care solicită obligativitatea certificatului de proveniență. Însă în general, alternativa la capitolul opțiuni față de structurile care realizează procese integraționiste nu se dovedește a fi un beneficiu și a contribuit la dezintegrarea elitei politice și a societății. În accepția noastră, Republica Moldova trebuie să fie consecventă în valorificarea parcursului european, dat fiind că apropierea de Uniunea Europeană constituie un mecanism important de consolidare a pozițiilor sale pe arena geopolitică din Europa, inclusiv în relațiile cu Rusia. Agenda europeană nu reprezintă altceva decât o strategie de modernizare a statului și reformă economică, un rol important revenind reformei agricultu-

rii, care trebuie complementată cu politici în domeniul dezvoltării rurale. Vom sublinia că cele trei Acorduri de Asociere semnate la 27 iunie 2014, chiar dacă sunt prin caracterul lor documente-tip, conțin numere diferite de articole: cu Republica Moldova – 465, cu Ucraina – 475 și cu Georgia – 434.

Perspectiva europeană a Republicii Moldova a fost consolidată prin Rezoluția Parlamentului European din 17 aprilie 2014, în care este stipulat expres că prin semnarea Acordului de Asociere nu se finalizează relațiile cu Uniunea Europeană. În conformitate cu articolul 49 al Tratatului pentru Uniunea Europeană, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, ca și orice stat european, au perspective europene și pot cere să devină țări membre ale Uniunii, cu condiția să adere la principiile democrației, să respecte libertățile fundamentale, drepturile omului, inclusiv ale minorităților și să garanteze statul de drept.

La 26 iunie 2014, Consiliul Uniunii Europene a adoptat Agenda de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, document care conține prioritățile cooperării între părți în perioada anilor 2014-2016, urmărindu-se pregătirea implementării Acordului de Asociere, inclusiv a componentei privind zona de liber schimb aprofundat și atotcuprinzător [6]. Agenda de Asociere înlocuiește Planul de Acțiuni, stabilește o platformă actualizată pentru realizarea asocierii politice și integrării economice, incluzând aspecte politice, economice și comerciale. Este de precizat că Agenda include un număr limitat de priorități, însă acest fapt nu afectează domeniul de acțiune sau mandatul dialogului existent și nu împiedică îndeplinirea angajamentelor asumate, intrate în vigoare sau aplicate provizoriu. Acțiunile incluse în Agenda de Asociere urmau a fi implementate în spiritul obiectivului general de asociere politică și integrare economică, respectând principiilor transparenței, răspunderii și incluziunii, angajamentului ambelor părți, pentru

atingerea unor rezultate tangibile și definite prin aplicarea mijloacelor politice, tehnice și financiare corespunzătoare și suficiente, procesul de implementare fiind supus analizei progresului realizat, raportării, monitorizării și evaluării anuale. Trebuie de precizat că Agenda de Asociere nu este în sine un document de programare financiară și nu substituie exercițiul de programare financiară întreprins de părți, însă Uniunea Europeană se angajează să susțină Republica Moldova în realizarea obiectivelor și priorităților stabilite prin utilizarea surselor sale disponibile și încercarea de a coordona suportul din partea altor parteneri (ai Republicii Moldova).

În vederea implementării Agendei de Asociere, Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 808 din 7 octombrie 2014 a aprobat Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 [7]. Prin altă Hotărâre de Guvern, nr. 713 din 12 octombrie 2015, Planul a fost modificat și completat, acesta conținând măsuri de implementare, instituțiile responsabile, termenul de implementare și acoperirea financiară, având ca bază prevederile și prioritățile Acordului de Asociere [8]. În fine, prin Hotărârea de Guvern nr.1472 din 30 decembrie 2016, a fost aprobată o nouă redacție, a treia, a Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere pe perioada 2017-2019, aceasta structural incluzând prevederile Acordului de Asociere, măsurile de implementare, indicatorii de performanță, instituțiile responsabile, termenul de realizare a măsurii/termenul de implementare potrivit Agendei de Asociere, costuri estimative/ sursa de acoperire a cheltuielilor [9]. Vom nota punctual că implementarea prevederilor Acordului de Asociere a întrunit două etape sub aspect juridic: din 01 septembrie 2014 până în 30 iunie 2016 s-a produs perioada provizorie și din 01 iulie 2016 a intrat în vigoare,

are loc înfăptuirea plenară a angajamentelor, conform planurilor de acțiuni, incluzând și planuri calendaristice.

Vom menționa că deja la începutul anului 2016 poziția oficială a Uniunii Europene era una precaută, date fiind devalizarea unor bănci și criza instituțională din Republica Moldova. În Rezoluția Parlamentului European 2015/3032 (RSP) din 21 ianuarie 2016 vizând implementarea Acordurilor de Asociere cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina, referitor la Republica Moldova s-a expus îngrijorarea privind instabilitatea politică sistemică persistentă de la ultimele alegeri parlamentare din 30 noiembrie 2014, care pune în pericol economia și avea un impact relevant asupra fluxurilor de investiții străine, sublinia necesitatea unor eforturi suplimentare pentru combaterea corupției și instituirea unui sistem judiciar independent și depolitizat [10]. Parlamentul European a invitat Comisia Europeană și statele membre să ofere Guvernului Republicii Moldova toate cunoștințele tehnice și sprijinul financiar necesar prin detașarea experților și funcționarilor europeni pentru a sprijini și monitoriza punerea în aplicare a reformelor cotidiene pe teren, printre care reforma cuprinzătoare a sectorului mass-media.

Concluziile Consiliului Uniunii Europene privind Republica Moldova din 15 februarie 2016, pentru prima dată într-un limbaj fără echivoc, au trasat o serie de condiționalități privind acțiunile prioritare pe termen scurt, pe care trebuia să le întreprindă Guvernul Republicii Moldova. Printre cele mai importante condiționalități au fost menționate următoarele: depolitizarea instituțiilor de stat și reforma administrației publice; combaterea corupției sistemice; reforma sectorului financiar-bancar; investigarea imparțială a fraudei bancare pentru a recupera fondurile deturnate și a aduce pe toți cei responsabili în fața justiției; consolidarea independenței și eficienței justiției; asigurarea unui climat de afaceri și de investiții atractiv; condiționarea reluării suportului bugetar al Uniunii Europene cu

îndeplinirea condițiilor politice, financiare și macroeconomice în vederea încheierii unui program cu Fondul Monetar Internațional; consolidarea cooperării cu societatea civilă și asigurarea libertății mass-media, inclusiv prin limitarea concentrărilor dreptului de proprietate din sectorul mass-media [11]. Ca reacție la concluziile Consiliului Uniunii Europene din 15 februarie 2016, Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova au adoptat la 11 martie 2016, în ajunul reuniunii ordinare a Consiliului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană, „Foaia de parcurs privind agenda de reforme prioritare” (până la 31 iulie 2016), care conținea, preponderant, măsuri de caracter legislativ în vederea depășirii provocărilor constatate în concluziile Consiliului Uniunii Europene pentru Afaceri Externe [12]. Însă lista consolidată de măsuri, angajamente și termene conținea puține acțiuni cu caracter de implementare și nu se referea la un subiect important, precum depolitizarea instituțiilor de drept și regulatorii [13]. Din contra, oligarhizarea instituțiilor și capturarea lor au luat amploare, fapt care nu putea să nu se răsfrângă asupra relațiilor cu Uniunea Europeană, chiar dacă, reiterăm, retorica proeuropeană luase amploare deosebită.

Principalele domenii care solicitau acțiuni de reformă în anul 2016, dar care rămân actuale, prevedeau funcționarea eficientă și independentă a justiției, prevenirea și combaterea corupției la nivel înalt, depolitizarea instituțiilor de drept și regulatorii, reforma administrației publice, reforma sectorului financiar-bancar, îmbunătățirea climatului investițional [13].

Am precizat că Parteneriatul Estic reprezintă o dimensiune specifică a politicii europene de vecinătate. Summitul de la Vilnius din 28 - 29 noiembrie 2013 s-a dovedit a fi, incontestabil, un succes al Republicii Moldova, dat fiind că a parafat Acordul de Asociere; Summitul de la Riga din 21 - 22 mai 2015 a fost un insucces general, atât pentru Parteneriatul Estic, în ansamblu, cât și pentru

Republica Moldova, în particular; Summitul de la Bruxelles din 23-24 noiembrie 2017 a fost unul tehnic, de lucru, ca și întrevederea de la București din 8 - 9 mai 2019, reafirmându-se angajamentul comun față de parteneriatul strategic, bazat pe valori comune, pe interese și înțelegere reciprocă, pe asumare, responsabilitate partajate și diferențiere reciprocă, care apropie țările partenere est-europene de Uniunea Europeană. Abordarea Uniunii Europene, bazată pe stimulente (mai mult pentru mai mult) continuă să fie în avantajul partenerilor, care se implică în mare măsură în reforme, iar Planul de investiții externe oferă noi oportunități de finanțare, prin instituirea Fondului european pentru dezvoltare durabilă, prevăzut pentru a mobiliza în mod eficace un volum semnificativ de investiții.

Cele 20 de obiective planificate pentru anul 2020 sunt concepute ca un instrument de lucru, proiectat într-un mod incluziv cu toate părțile interesate. Declarația Summitului de la Bruxelles prevede crearea unei structuri simplificate de cooperare multilaterală în cadrul Parteneriatului, pentru a monitoriza îndeaproape și periodic punerea în aplicare a obiectivelor trasate, convenite într-o manieră ancorată pe rezultate, cuprinzător și sistematic, asigurându-se asumarea comună a responsabilității și angajamentul comun, precum și complementaritatea cu prioritățile bilaterale.

Situația Republicii Moldova în relațiile cu Uniunea Europeană a fost destul de complicată în perioada 2016 - 2021. Pe de o parte, Republica Moldova a îndeplinit mai multe condiționalități tehnice și a exprimat speranța la un tratament mai preferențial, inclusiv prin deblocarea tranșelor de macrofinanțare, iar pe de alta, derapajele antidemocratice manifestate prin capturarea statului, oligarhizarea instituțiilor puterii de stat și justiție selectivă au redus din conținutul realizărilor nonpolitice, având impact asupra relațiilor cu partenerii de dezvoltare, în ansamblu și cu Uniunea Europeană

în particular. Republica Moldova a fost izolată în aspect diplomatic European și doar pandemia de coronavirus a resetat atenția instituțiilor și statelor europene, care au acordat asistența atât de necesară poporului Republicii Moldova, contribuind la diminuarea efectelor dezastruoase și la gestiunea epidemiei.

După alegerile prezidențiale din 1/15 noiembrie 2020 și scrutinelul parlamentar din data de 11 iulie 2021 situația Republicii Moldova s-a schimbat în mod esențial, dat fiind că a beneficiat de „deschidere” atât din partea Uniunii Europene, cât și a statelor-membre. Asistența acordată pe multiple coordonate este în beneficiul poporului Republicii Moldova, care, la rândul său, trebuie plenar să manifeste vocația sa europeană, important fiind că forțele politice asociate cu apropierea europeană să nu dezamăgească așteptările și să creeze premise fezabile pentru a putea vorbi despre integrarea europeană a Republicii Moldova fondată pe un suport sustenabil și într-un context ireversibil.

În concluzie subliniem următoarele:

Republica Moldova s-a angajat cu mare întârziere și inconsecvență în procesul de apropiere de Uniunea Europeană, iar acțiunile desfășurate nu s-au soldat cu rezultatele așteptate. Nu este mai puțin adevărat însă, că nici Uniunea Europeană n-a inclus Republica Moldova în lista de priorități strategice, o perioadă îndelungată tratând-o ca pe un segment de interese geopolitice ale Federației Ruse. În același timp, Republica Moldova nu s-a dovedit a fi în măsură să promoveze o politică multivectorială, ci mai degrabă a realizat acțiuni caracteristice conceptului „conflict cu suma zero”. Alternativa geopolitică s-a dovedit a fi nocivă pentru statul și societatea Republicii Moldova, dat fiind că a contribuit la dezbinare, fragmentare și lipsă de coeziune

Acordul de Asociere este un tratat internațional care determină domeniile de cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea

Europeană, drepturile și obligațiunile părților semnatare. Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană este un document strategic elaborat de către Guvernul Republicii Moldova în baza prevederilor Acordului de Asociere, a căror realizare determină perspectivele de cooperare și relațiile în ansamblu cu Uniunea Europeană.

Pentru Republica Moldova și cetățenii săi este convenabilă integrarea în Uniunea Europeană, dar fiind menținută prezența și consolidând pozițiile pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice prin acorduri bilaterale, mai ales în condițiile că „piețele de perspectivă” sunt valorificate mai dificil. Integrarea europeană solicită costuri structurale multiaspectuale, însă beneficiile, în ultimă instanță, incontestabil vor prevala: modernizarea țării prin aderarea la Uniunea Europeană reprezintă o prioritate strategică și o oportunitate de valorificat, deoarece procesul de reforme trebuie susținut și consolidat prin asistență financiară, logistică și tehnologică, consultanță și deschidere, în caz contrar va continua să naufragieze în zona „gri”, rămânând o țară cu nivel scăzut de trai, grad înalt de emigranți de muncă, fărâmițată teritorial, instabilă, coruptă și cu restanțe destul de mari la capitolele independența justiției, buna guvernare, libertatea mass-mediei și administrație publică eficientă.

Integrarea europeană reprezintă o problemă și o prioritate strategică de politică internă, rolul determinant revenind autorităților Republicii Moldova. Realizarea parcursului european reprezintă o componentă a interesului național, o oportunitate de modernizare, dat fiind că la moment contează nu obiectivul final, ci procesul, și este oportun ca Republica Moldova să poată să se promoveze eficient și să se afirme pe arena europeană: direcția proeuropeană semnifică modernizare prin democratizare și democratizare prin modernizare.

Asocierea politică și integrarea economică cu Uniunea Europeană poate reprezenta pentru Republica Moldova fie o etapă in-

termediară în procesul integraționist europeană, fie un punct intermediar al parcursului integraționist, rămânând într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică. O viziune clară de viitor pentru Republica Moldova, acceptată de întreaga societate, este deocamdată intangibilă, din cauza divizării societății și a clasei politice pe criterii geopolitice și de modul în care vor fi realizate prevederile Acordului de Asociere depind evoluțiile politice interne și cele integraționiste externe ale Republicii Moldova.

Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană nu periclitează nici neutralitatea și nici suveranitatea Republicii Moldova, acest tratat conține un mecanism fezabil menit să contribuie la reîntregirea teritorială a Republicii Moldova prin restabilirea spațiului economic unic. Cât despre condiționalități, aplicarea acestui mecanism denotă că relațiile dintre părți se caracterizează prin bidimensionalitate, Republica Moldova fiind parte a sferei de interese geostrategice ale Uniunii Europene, chiar dacă la moment nu se pune problema integrării, în sensul de acces la instituțiile comunitare europene, ci de apropiere prin asociere politică și integrare economică. Această situație nu contravine participării Republicii Moldova la proiecte subregionale similare de liber schimb.

O realizare foarte importantă a procesului de asociere ține de Acordul de Liberalizare a Regimului de Vize pentru cetățenii Republicii Moldova, intrat în vigoare la 28 aprilie 2014, care nu s-a soldat cu exodul în masă, ci a dezvoltat comunicarea și parteneriatele, inclusiv științifice, culturale și la nivelul autorităților locale. Însă cel mai important rezultat s-a dovedit a fi reîntregirea familiilor, regimul liberalizat de vize facilitând substanțial călătoriile în ambele direcții.

Condiționalitățile, chiar dacă uneori sunt foarte dure, iar luările de poziție, în special de către Parlamentul European, nu pot fi calificate altfel decât îngust partinic, nu reprezintă imixtiune în afacerile

interne ale Republicii Moldova, ci un instrument de solicitare și un catalizator de promovare de reforme în conformitate cu standardele europene, mai ales în condițiile că integrarea europeană, cel puțin pentru moment, nu se dovedește a fi un proces ireversibil.

În procesul de implementare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană prin Planuri Naționale de Acțiuni primordialitatea aparține nu politicii externe, ca în perioada de pre-asociere, ci politicii interne, dat fiind că opțiunea de integrare europeană a evoluat prin conținut și activități de la o prioritate strategică de politică externă la un obiectiv strategic de politică internă. În relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană factorul geopolitic este foarte important, acesta fiind exprimat prin voința elitelor autohtone, opțiunile alegătorilor și poziția instituțiilor europene: Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene la nivel de miniștri ai Afacerilor Externe și Comisia Europeană. Însă rolul determinant revine elitelor politice naționale, deoarece valorificarea prevederilor asumate depinde de voința și capacitatea lor de a mobiliza energiile sociale, în măsură să contribuie cu eforturi comune, conjugate, la modernizarea politico-juridică și social-economică a Republicii Moldova.

Valorificarea parcursului european de către Republica Moldova solicită voință și deschidere de la ambele părți, iar implementarea prevederilor Acordului de Asociere reprezintă un proces complex și de durată de modernizare politico-juridică și social-economică prin democratizarea și europenizarea statului și a societății în condițiile păstrării și dezvoltării tradițiilor naționale viabile, generalul și particularul urmând să coexiste armonios și să se completeze reciproc.

Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană au evoluat zigzagiform, prin alternanța perioadelor și stărilor de pro-

gres și de regres, dată fiind bidimensionalitatea acestui proces. Actualmente percepția geopolitică și semnificația spațiului geopolitic est-european suferă unele transformări și Republica Moldova ar trebui să beneficieze de aceste tendințe și stări de spirit devenind un actor cu pondere și relevanță mai mare.

Referințe bibliografice:

1. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. p.706 - 715.
2. Juc Victor. Integrarea europeană – dimensiune a interesului național al Republicii Moldova. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării/ Guceac Ion. Juc Victor. Moraru Victor. Ungureanu Veaceslav. Chișinău: Sirius, 2016. p. 4 - 35.
3. Parteneriatul Estic. În: <http://infoeuropa.md/parteneriatul-estic/> (vizitat: 30.04.2018).
4. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. În: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>(vizitat:23.05. 2018).
5. Juc Victor. Evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de la parteneriat și cooperare la asociere și integrare. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău, F.E.-P Tipografia Centrală, 2018. p 5 - 43.
6. Agenda de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. În: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Agenda-de-Asociere-RO.pdf> (vizitat: 16.05.2018).
7. Hotărârea Guvernului nr. 713 din 12 octombrie 2015 privind modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014 cu privire la Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016. În: <http://lex.justice.md/md/361471/> (vizitat: 17.05.2018).

8. Hotărîrea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014 privind Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016. În: <http://lex.justice.md/index.php?action> (vizitat: 27.05.2018).
9. Hotărîrea Guvernului nr. 1472 din 30 decembrie 2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019 În: <http://lex.justice.md/index.php?action> (vizitat: 27.05.2018).
10. Résolution du Parlement européen du 21 janvier 2016 sur les accords d'association et les zones de libre-échange approfondi et complet avec la Géorgie, la Moldavie et l'Ukraine. În: (2015/3032(RSP))<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=FR&reference=P8-TA-2016-0018> (vizitat: 23.05.2018).
11. Conclusions du Conseil sur la République de Moldavie. În: <http://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2016/02/15/fac-moldova-conclusions/> (vizitat: 23.05.2018).
12. Foaie de parcurs privind agenda de reforme prioritare (până la 31 iulie 2016). În: https://gov.md/sites/default/files/foaie_de_parcurs_privind_agenda_de_reforme_prioritare.pdf (vizitat: 10.0005.2018).
13. Groza Iulian. Rusu Iulian. Lutenco Victor. Al treilea Raport IPRE privind monitorizarea implementării Acordului de Asociere RM-UE (noiembrie 2015 – martie 2016). În: <http://ipre.md/2016/04/28/239-gradul-total-de-implementare-al-planului-national-de-actiuni-pentru-implementarea-acordului-de-asociere-rm-ue-pe-2015-2016/> (vizitat: 19.05.2018).
14. Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic Bruxelles, 24 noiembrie 2017. În: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36183/declara%C8%9Bie-comun%C4%83-summitului-parteneriatului-estic-bruxelles-24-noiembrie-2017ro>

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

2.2. INSTITUIREA PRINCIPIILOR DE BUNĂ GUVERNARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE CORONAVIRUSULUI

De câțiva ani țările lumii se află sub impactul crizei pandemice, o parte fiind cuprinse de alte crize multidimensionale. Presiunea crizei COVID-19 a condus la amplificarea altor crize de ordin economic, social, politic și spiritual, cuprinzând astfel toate sferele vieții societății, fapt care a determinat țările să adopte un alt tip de abordare în lupta cu coronavirusul.

După o perioadă relativ lungă de restricții pandemice urmate de relaxări și invers, unele țări (Danemarca, Norvegia, Singapore, Thailanda, Africa de Sud, Chile etc.) se obișnuiesc „să trăiască” cu infecția COVID-19 și încearcă astfel să se adapteze la provocările generale ale coronavirusului, alte țări, inclusiv Republica Moldova, aflându-se într-un ritm lent și nesigur de ieșire din criza sanitară, depășesc cu mari dificultăți valurile pandemiei de coronavirus, care și astăzi sunt departe de final. Unul din motivele principale ale acestei situații draconice este calitatea scăzută a guvernării, când pe fundalul crizei pandemice, dar și pe parcursul a peste trei decenii de independență, țara noastră continuă să se confruntă cu aceeași problemă cronică.

Demersul nostru este orientat spre prezentarea unui punct de vedere actualizat asupra conceptului de bună guvernare prin identificarea și descrierea unor principii fundamentale în asigurarea unei guvernări eficiente și incluzive în țara noastră.

Câteva observații preliminare se impun. În literatura de specialitate nu există o interpretare unică a conceptului de bună guvernare, acesta fiind utilizat cu o mare flexibilitate în domeniul științelor socio-umane și economice.

Una din cele mai răspândite definiții ale termenului de bună guvernare aparține cercetătorului american R.B. Charlick de la *Cleveland State University*, care consideră că aceasta reprezintă managementul efectiv al afacerilor publice prin generarea unui set de reguli, în scopul de a promova și a întări valorile societății căutate de indivizi și grupuri [1, p. 3, 20]. La nivel național, o nuanță specifică termenului de bună guvernare este menționată de A. Popovici, care menționează că „în prezent, noțiunea de guvernare vine să desemneze o nouă paradigmă care implică partajarea responsabilității între diferiți actori, cum ar fi actorii politici, instituțiile și societatea civilă. Guvernarea responsabilă implică respectarea principiilor democratice” [2, p. 61]. La nivel internațional există mai multe definiții ale conceptului de bună guvernare, dar cele mai multe se axează pe ideea că buna guvernare este un mod de a guverna și înglobează principiile care trebuie promovate în actul guvernării pentru realizarea unui anumit scop și atingerea unor obiective preconizate.

Vom aminti că ideea bunei guvernări a fost importată de științele politice din Marea Britanie în anii '80 ai sec. XX, cu ocazia dezvoltării prin susținerea guvernamentală a unui program de îmbunătățire a activității administrației locale. *Fondul Monetar Internațional* și *Banca Mondială* au fost printre primele organisme internaționale care au transferat într-un spațiu mai larg discuțiile. Sintagma a fost aplicată dintr-o perspectivă pragmatică de către aceste două organizații internaționale financiare, în cadrul programelor de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare, ca o descriere favorabilă a amestecului în treburile interne ale țărilor în dezvoltare, în special în cele africane. Noțiunea a fost utilizată apoi de către *Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică* (OCDE), fiind inclusă în setul de „directive” cu privire la conducerea corporațiilor, în așa-numitul program de guvernare corporativă [3].

Ulterior, conceptul de bună guvernare a fost preluat și în domeniul administrației, fapt ce a condus la apariția noilor termeni precum descentralizarea și/sau deconcentrarea. De altfel, în *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare* (PNUD), se arată că guvernarea exprimă exercitarea autorității economice, politice și administrative, pentru a rezolva problemele unei țări la toate nivelurile. Reprezentanții *PNUD-Moldova* consideră că „consolidarea guvernării necesită investiții în instituții și procese și sporirea transparenței și a responsabilității acestora”, iar drept catalizator al acestui obiectiv major pentru Republica Moldova pot servi următoarele principii ale bunei guvernări – transparența, eficiența, participarea: „PNUD contribuie la crearea unui sistem de guvernare mai transparent, mai eficient și mai echitabil, în care cetățenii pot participa la procesul de luare a deciziilor în țara lor” [4].

Consiliul Europei a adoptat în 2008 cunoscutele 12 principii de bună guvernare democratică [5]. Or, în viziunea *Comisiei Europene*, prin această noțiune se desemnează exercitarea puterii politice, economice și administrative în conducerea și administrarea afacerilor publice în mod transparent, cu respectarea drepturilor omului și a cadrului legal general. Buna guvernare reprezintă, de asemenea, gestionarea transparentă și responsabilă a resurselor umane, naturale și economico-financiare în vederea dezvoltării echitabile [6]. Potrivit *Cărții Albe a Guvernării Europene*, adoptată de *Comisia Europeană* în anul 2001, bună guvernare înseamnă „reglementări, procese și atitudini care afectează modul în care se exercită puterea la nivel european, în special, în privința deschiderii, participării, răspunderii, eficienței și coerenței” [7, p. 185]. De asemenea, în documentele UE se utilizează frecvent sintagmele „guvernanță corporativă”, „guvernanță multinivel” etc., iar însăși comunitatea europeană reprezintă o formă nouă de succes a guvernării continentale-

le și capabilă să rezolve mai multe probleme esențiale, dezvoltând politici optime pentru abordarea diferitelor probleme teritoriale [8].

Ideea despre virtutea statului și deci despre scopul guvernământului o găsim în gândirea politică americană din secolele XVIII–XIX, exprimată de către „arhitectul Constituției americane”, J. Madison, cel de-al patrulea Președinte al SUA (1751–1836): „O guvernare bună implică două lucruri: primul, fidelitatea față de obiectul guvernării, care este fericirea poporului, și, al doilea, cunoașterea mijloacelor prin care acest scop poate fi atins cel mai bine” [9].

Există mai multe principii fundamentale în asigurarea unei guvernări mai bune, care ar trebui să devină o condiție *sine qua non* în activitatea actorilor și instituțiilor politice ce urmăresc depășirea crizei pandemice din țara noastră. Or, actul de guvernare este înfăptuit de actorii politici și agenții guvernamentali prin intermediul diverselor institutii publice, fie legislative, precum parlamentul, și cele executive ale administrației publice naționale și locale – președintele, guvernul, autoritățile administrative autonome centrale și autoritățile administrative autonome locale. În plus, actul guvernării nu se îmbunătățește doar prin legi și acte normative, ci și printr-o aplicare adecvată a principiilor de bună guvernare a treburilor publice. Funcționalitatea instituțiilor puterii de stat și a sistemului administrativ public, credibilitatea lor în fața cetățenilor poate fi susținută în situația în care actorii politici și funcționarii publici vor aplica cu pricepere principiile bunei guvernări, astfel încât publicul va răspunde pozitiv la deciziile luate și activitățile desfășurate de un guvern profesionist, transparent și responsabil. Prin urmare, pentru ca capacitatea funcționalității puterii de stat să crească, iar credibilitatea instituțiilor politice în fața publicului să nu fie prăbușită (așa cum a fost până la pandemie și în primii ani ai crizei de coronavirus), principiile bunei guvernări trebuie să

devină tangibile și semnificative pentru public, să asigure o atitudine corespunzătoare a instituțiilor statului în raport cu cetățenii și viceversa, o încredere adecvată a lor față de instituțiile publice.

Principiul asumării responsabilității și cel al receptivității în actul guvernării sunt, fără îndoială, elemente fundamentale pe care se întemeiază o guvernare de tip democratic. Responsabilitatea ca atare poate fi profesională (prestația publică), manifestându-se ca un act de angajare al omului politic și/sau al funcționarului public în actul decizional, în realizarea unei activități programate, sau instituțională care impune obligativitatea realizării de către o anumită organizație / instituție statală a scopului propus și a obiectivelor preconizate într-un termen concret și condiții stabilite. În acest sens, guvernul unei sau altei țări își asumă un rol important, o responsabilitate și maturitate politică într-un anumit domeniu de activitate. Conform opiniei profesorului de științe politice italian L. Morlino, elementele-cheie ale calității democrației țin de responsabilitatea instituțională și interinstituțională, iar în acest sens, democrația este caracterizată de câțiva factori importanți: participarea – interacțiunea societății civile și instituțiilor de stat în cadrul proceselor politice și decizionale; disensiunea – competiția de interese într-o societate; competiția pe piața electorală – pluralismul actorilor relevanți și activi; receptivitatea – capacitatea guvernanților de a răspunde la cererile celor guvernați; cooperarea, pentru a evidenția importanța adeziunii colective la valori, reguli și instituții. Din această perspectivă, politologul italian vorbește de responsabilitate ca unul dintre principiile unei democrații „bune” [10, p. 3, 8, 24, 42-47], pentru că o guvernare responsabilă și reprezentativă înseamnă abilitatea puterii de a lua anumite decizii și de a-ți asuma răspundere pentru ele în pofida criticilor opozanților politici. Puterea înseamnă responsabilitate politică în procesul pu-

blic, iar relația subiectul-obiectul puterii face ca guvernării, reieșind din regulile jocului democratic, să delege puterea guvernanților. Aceștia din urmă deja sunt obligați să fie responsabili în totalitate în fața celor care iau ales să guverneze, pe lângă toate celelalte aspecte și dimensiuni ale vieții sociale, și de sănătatea cetățenilor în contextul crizei pandemice.

În plus, obligativitatea factorilor decizionali de a răspunde prompt la cererea socială, de a informa corect cetățenii și de a fi receptivi la nevoile lor reiese din obligațiile și îndatoririle, îndeosebi, ale funcționarilor publici. Drept exemplu servește așa-numitul jaf al secolului, când fraudă de 1 miliard de dolari (13% din PIB-ul Republicii Moldova) a scos oamenii în stradă, FMI și UE și-au înghețat ajutorul, iar leul (moldovenesc) s-a depreciat, în timp ce inflația a explodat. Dispariția acestor fonduri de la trei bănci controlate de oligarhul VL. Plahotniuc – Banca de Economii, Banca Sociala și Uni-bank – au aruncat Republica Moldova într-o puternică criză economică și socială. Pe lângă aceasta, lipsa progreselor în investigația și recuperarea banilor fraudăți a dus și la răcirea relațiilor cu partenerii de dezvoltare. Până în prezent situația este incertă, iar noul Guvern al N. Gavriluță trebuie să depună eforturi considerabile în recuperarea banilor și pedepsirea celor vinovați. Altfel spus, rămâne în continuare un mister cum cea mai săracă țară din Europa a fost aruncată într-o criză economico-financiară profundă și nici o guvernare nu și-a asumat responsabilitatea vizavi de acest furt.

Desigur, asumarea responsabilității pentru realizarea unei activități de către o persoană și/sau o instituție publică are relevanță deosebită în cazul în care această activitate atinge interesele întregii comunități. Este și cazul refuzului autorităților moldovenești de a participa la negocierile cu partea rusă privind prelungirea contractului pentru furnizarea în țară a gazelor natu-

rale. Dezbateră de acum, dacă președinta țării trebuie să-și asume responsabilitatea pentru rezultatul unor negocieri cu furnizorul rus de gaze naturale în ajun de sezonul de încălzire 2021–2022, a fost anticipată mai devreme de un anunț al șefului de la Moldova-gaz: că importurile se vor scumpi în toamna anului 2021 cu circa 30 la sută [11].

Aceste și alte subiecte ridică, în opinia unor comentatori și analiști politici, întrebări deloc retorice: Cum va afecta ratingul președintei M. Sandu eschivarea ei de la negocierile cu Rusia în chestiunea prelungirii contractului de furnizare a gazelor naturale către țara noastră? Cum se vor dezvolta în continuare relațiile Republicii Moldova cu Rusia? Cum va proceda actuala majoritate parlamentară și guvernamentală aflată la putere (în persoana PAS) cu valul de probleme acumulate sau cu cele pe cale de a apărea în curând pe agenda de lucru a autorităților? (cum ar fi, creșterea în lanț a tarifelor pentru energia electrică și căldură, scumpirea în masă a produselor alimentare, politica de recrutare a persoanelor pentru funcțiile publice, adoptarea pachetului de măsuri bugetar-fiscale cu un răspuns prompt la efectele pandemiei, elaborarea și adoptarea bugetului de stat pentru următorul an etc.).

Afirmațiile neadecvate ale unei persoane cu funcție de demnitate publică privind oportunitatea desfășurării / nedeșfășurării unei activități extrem de importante, făcute în public, pot scădea ratingul persoanei date și știrbi din imaginea țării.

Transparența decizională și orientarea spre succes în calitate de principii ale bunei guvernări subliniază modul de funcționalitate al instituțiilor publice, făcând cunoscută public, în permanență, întreaga lor activitate. În acest sens, factorul politic și agentul guvernamental sunt obligați să se conducă în actul guvernării de ideea că deciziile luate sau acțiunile întreprinse pot avea efecte pozitive

sau reacții negative din partea publicului, a unui sau altui actor social colectiv ori individual. De aceea orice decizie luată trebuie privită nu doar din perspectiva orientării spre succes a guvernării, pentru că deciziile adoptate deschid noi perspective pentru viitorul persoanelor care aspiră spre o carieră profesională într-o funcție sau alta.

Deoarece transparența trebuie privită ca un instrument-cheie pentru creșterea responsabilității, performanței și încrederii în sectorul public, prin *Legea nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional* (cu modificările ulterioare), legiuitorul, în art. 2 „Noțiuni”, oferă noțiunii de transparență următoarea explicație: „transparență – oferirea, în vederea informării în mod deschis și explicit, de către autoritățile publice care cad sub incidența prezentei legi a tuturor informațiilor privind activitatea lor și consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate în procesul de elaborare și de adoptare a deciziilor” [12]. După 10 ani abia, Guvernul M. Sandu a lansat pentru prima dată, la 2 iulie 2020, linia pentru transparență a Guvernului Republicii Moldova [13]. În pofida faptului că *Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova* a fost modificat încă la mijlocul lunii martie 2020 pentru a-i da Legislativului mai multă transparență, 43 de ONG-uri naționale au cerut Parlamentului țării mai multă transparență decizională [14]. Și mai inadecvată rămâne situația în domeniul medicamentului. În pofida recomandărilor internaționale de a face domeniul mult mai transparent, nu există deocamdată măsuri eficiente din partea autorităților din țara noastră. Unele idei și modele de transparență care ajută cetățenii din alte țări să aibă mai multă claritate privind disponibilitatea medicamentelor pot fi implementate cu succes și în Republica Moldova [15], inclusiv prin diseminarea informațiilor respective.

Bineînțeles, buna guvernare nu se rezumă doar la publicarea informațiilor pe *site*-urile oficiale ale autorităților publice. Experții în domeniul transparenței în procesul decizional fiind de părere că autoritățile publice locale (APL) trebuie să gestioneze corect nevoile localităților. Totodată, ei recomandă ca orice decizie să parcurgă cele trei nivele de interacțiune dintre APL și cetățeni: informarea, consultarea, dar și participarea activă a contribuabililor în procesul decizional [16], iar respectarea etapelor transparenței în procesul decizional (de informare, de implicare și de monitorizare) ar responsabiliza nu numai reprezentanții APL, dar și cetățenii localităților, ambii fiind orientați spre obținerea unui succes pentru comunitate în rezultatul activităților desfășurate.

Fără îndoială, aplicarea echității sociale și primordialității dreptului, ca alte două principii ale bunei guvernanței, au ca bază capacitatea actorilor politici și agenților guvernamentali de a recunoaște interesele și nevoile cetățenilor și de a le apăra în condiții de solidaritate socială și voință politică. Stabilirea unui echilibru pentru a armoniza „interesele legitime” ale unei persoane / grup / pătri sociale cu „interesul public” presupune protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, respectarea legii, independență, imparțialitate și incoruptibilitatea judecătorească.

Justiția bine funcțională este esențială pentru o bună guvernare, iar reducerea corupției și prestarea eficientă a serviciilor publice sporește încrederea populației în instituțiile puterii de stat. Dacă echitatea socială se bazează pe respectarea riguroasă a drepturilor și datoriei fiecărui cetățean, pe satisfacerea orientată spre echitate a intereselor și nevoilor sociale, în timp ce primordialitatea dreptului presupune tocmai obligația organelor de resort în asigurarea accesului liber a fiecărei persoane la justiție.

În această privință, un raport al Băncii Mondiale din 2018, axat pe subiectul accesului la justiție în Republica Moldova, subliniază

ideea că în pofida numeroaselor legi noi, implementarea reformelor în domeniul justiției și al luptei cu corupția rămâne insuficientă, iar unele reforme au fost compromise sau sufocate din interiorul sistemului. Interesele înrădăcinate opun rezistență eforturilor de creștere a transparenței, responsabilității și previzibilității sistemului – un sistem cu o distribuție mai rațională, bazată pe performanță, a resurselor. Numirea și promovarea judecătorilor nu sunt percepute ca respectând cu strictețe criteriile și normele prescrise. Instituțiile penitenciare constituie o problemă sensibilă, rapoartele de investigație demonstrând modul în care criminalitatea organizată și captura de proprietăți par să fie conduse din interiorul acestor instituții.

O serie de anchete sociologice ale utilizatorilor instanțelor judecătorești au fost realizate la finele anului 2017, ca parte a elaborării de către *Banca Mondială* a raportului sus-amintit. Astfel, 10 la sută din cetățeni raportează încălcări ale drepturilor lor sau ale membrilor familiilor lor în timpul proceselor. Respondenții sunt cel mai mult nemulțumiți de calitatea actului judecătoresc. 45 la sută din justițiabili nu au fost mulțumiți de durata examinării dosarelor. Cetățenii și companiile cu experiență reală în instanțele judecătorești au oferit mai multe răspunsuri negative despre funcționarea instanțelor judecătorești, comparativ cu cei care nu au avut o astfel de experiență. Totodată, instanțele judecătorești, procuraturile și serviciile executorilor judecătorești obțin aprecieri de eficiență redusă din partea cetățenilor și a întreprinderilor care participă la procese. Judecătorii și angajații instanțelor judecătorești raportează o medie săptămânală de 40 de ședințe, jumătate din aceste ședințe fiind amânate. În fine, aceleași sondaje sociologice arată că reforma în domeniul justiției este clasată pe al patrulea loc ca și importanță de către cetățeni, fiind devansată de

reforme în domeniul asistenței medicale, pensiilor și educației. Cetățenii menționează că specializarea judecătorilor, procedurile simplificate pentru dosarele mici și reforma instanțelor și a procuraturii sunt cele mai importante reforme în sectorul justiției. Mai puțin de 30 la sută din angajați și utilizatori profesioniști consideră că reformele în desfășurare s-au soldat cu un impact pozitiv [17].

Este de reținut și faptul că alte analize ale nivelului de încredere a populației în sistemul de justiție în perioada 2001–2018 denotă o puternică legătură între percepția populației față de instituțiile centrale ale statului Republica Moldova (Parlament, Guvern, Președintele țării) și percepția față de justiție. Încrederea în justiție este determinată de un set foarte complex de factori, care pot fi sistematizați într-un mod generalist în câteva grupuri. Primul rând de factori ține de interdependența încrederii în justiție și încrederea în alte instituții ale statului. Un alt grup de factori ține de fonul mediatic în jurul justiției. Al treilea set de factori ține de experiența proprie sau a cercului social restrâns al persoanei care vine în contact cu justiția [18; 19].

O lege ambițioasă de reorganizare a sistemului judecătoresc a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2017, dar alte acte legislative n-au fost duse până la un bun sfârșit. *Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova „Moldova 2020”*, aprobată prin lege în 2012, a identificat reforma justiției ca prioritate strategică. Republica Moldova a adoptat și o strategie ambițioasă de reformă a sectorului justiției (SRSJ) pentru perioada 2011–2016 (extinsă până în 2017). În 2017, Ministerul Justiției, beneficiind de contribuțiile părților interesate din sectorul justiției, a inițiat elaborarea următoarei *Strategii de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2018–2021*, însă alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 a amânat activitatea respectivă.

În fine, vom specifica și faptul că *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”*, aprobată de Guvernul țării la mijlocul anului 2020 este un document ce conține o viziune strategică, ce are la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia, indică direcția de dezvoltare a țării și a societății ce trebuie urmată în următorul deceniu. El include patru priorități ale dezvoltării durabile, structurate pe zece obiective corespunzătoare pe termen lung. Cea de-a treia prioritate „Instituții oneste și eficiente” are drept obiectiv guvernarea transparentă, eficientă, responsabilă și profesionistă, iar ca prioritate pe termen mediu este specificată reforma justiției [20].

De asemenea, mai multe aspecte importante în procesul de consolidare a unei guvernări efective, responsabile și transparente (funcționarea eficientă a instituțiilor statului, într-un mod transparent și centrate pe cetățean; promovarea supremației legii și asigurarea accesului egal la justiție; creșterea încrederii în stat și instituțiile acesteia; combaterea fenomenului corupției etc.) sunt specificate și în *Programul de guvernare „Moldova Vremurilor Bune”* al Guvernului N. Gavrilă, așa încât una din cele patru priorități imediate enunțate de a fi soluționată este demararea reformei justiției și pachetul anti-corupție [21]. În acest context, un proiect de lege pentru modificarea Constituției referitoare la reforma justiției a fost și aprobat de Guvern pe 30 septembrie 2020, iar la 23 septembrie 2021 deputații Parlamentului au votat în lectura a doua procedura de modificare a Constituției în partea ce ține de reforma justiției. Este vorba de un proiect de lege privind numirea judecătorilor în funcție, imunitatea de care beneficiază aceștia, numirea președintelui interimar al Curții Supreme de Justiție, a vicepreședintelui, totodată, fiind concretizat rolul Consiliului Superior al Magistraturii în procesul de autoadministrare a sistemului judecătoresc, componenței și competențelor acestuia etc. [22].

Printre alte principii care pot consolida o guvernare de succes și de care ar deveni cointereseată întreaga comunitate, sunt consensul și compromisul (presupune ca în procesul de luare a deciziilor acestea din urmă trebuie adoptate fie în consens – solicită un acord comun asupra unor chestiuni de moment, fie prin compromis – provoacă un acord bazat pe cedări reciproce raționale, ținând cont de situația existentă la moment și de maximizarea beneficiilor sociale), etica și integritatea (eficacitatea abordării procesului decizional se află în dependență directă de normativitățile de conduită și de calitățile decidenților politici și funcționarilor publici de a fi cinstiți, incoruptibili), reactivitatea și operativitatea (capacitatea actorilor politici și agenților guvernamentali de a lua decizii prompte și adecvate în asigurarea serviciilor publice și cu un impact major asupra vieții cotidiene a oamenilor), participarea și incluziunea (se referă nu numai la gradul de implicare a decidenților politici în actul guvernării și la consolidarea capacităților administrației publice în procesul decizional, dar și la implicarea directă și/sau indirectă prin instituții intermediare sau reprezentanți ai cetățenilor în procesul politic), precum și eficacitatea și eficiența activităților programate.

În ceea ce privește ultimele două principii, eficacitatea și eficiența activităților programate, este de subliniat că aceste două elemente-cheie ale bunei guvernări pentru succesul reformelor democratice determină, în ultima instanță, randamentul întregii activități a instituțiilor publice și performanța profesională ale actorilor politici și agenților guvernamentali în sistemul de guvernare național. Unii experți propun o grilă de analiză, formată din șase indicatori, ai bunei guvernări: 1) participarea – gradul de implicare a decidenților politici; 2) decența – gradul în care crearea și implementarea legilor țin cont de demnitatea umană; 3) corectitudinea – gradul în care regulile se aplică tuturor la fel, indiferent de sta-

tusul social; 4) responsabilitatea – gradul în care oficialii publici, aleși sau numiți, își asumă responsabilitatea pentru acțiunile lor și răspund cerințelor formulate de public; 5) transparența – gradul în care deciziile luate de oficialii publici sunt clare și deschise votului cetățenilor sau reprezentanților acestora și 6) eficiența – gradul în care regulile și mecanismele democratice facilitează procesul decizional rapid și la timp [23, p. 19-20].

Indicatorii bunei guvernări elaborați de către organizația internațională neguvernamentală *Freedom House* (autoritatea organelor legislative, gradul de descentralizare, responsabilitățile, procedurile de alegere și activitatea autorităților locale, gradul de respectare a drepturilor și libertăților individuale, precum și transparența legislativă și executivă), indicatorii propuși de către experții *Băncii Mondiale* (posibilitatea de exprimare și responsabilitatea, stabilitatea politică, eficiența guvernului, calitatea reglementărilor, supremația legii, controlul asupra corupției) și de alte organisme analitice internaționale (*Transparency International*, *PNUD*, *OCDE* etc.) pot clarifica unele chestiuni legate de responsabilitatea guvernanților în activitatea instituțiilor puterii de stat, participarea cetățenilor în procesul decizional, echitatea și incluziunea socială, respectul domniei legii, gradul transparenței etc., astfel încât ar fi evidentă eficiența din punct de vedere al rezultatelor instituțiilor și proceselor democratice într-o țară sau alta. În acest sens, sunt cunoscute sistemele de evaluare – *Indicatorii de Guvernare la Nivel Mondial (IQM)* și *Evaluarea Guvernării la Nivel Mondial (EGM)*, care au drept scop identificarea modalității în care experții evaluează calitatea guvernării într-o țară sau alta, iar sunt publicate anual de Institutul Băncii Mondiale [24, p. 25-26].

La nivel național, în vederea necesității stringente de a promova o serie de politici și reforme pentru a consolida buna guvernare în sectoarele-cheie de dezvoltare, trei *think-tank*-uri din țara noastră –

Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, Institutul pentru Politici și Reforme Europene și Centrul de Resurse Juridice din Moldova – și-au unit eforturile la elaborarea Cărții Albe a Bunei Guvernări, care prezintă o sinteză succintă a principalelor recomandări de politici și reforme în domeniile economice, sociale, justiție, politică externă, securitate și apărare, reforma administrației publice, precum și implementarea Acordului de Asociere și Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE [25], acestea fiind valabile și pentru actualii guvernanți, dar în mod special în condițiile pandemiei de COVID-19.

Valorile bunei guvernări au fost mereu în agenda publică, iar unele din principiile de asigurare a unei guvernări eficiente au fost preluate la nivel național în câteva documente de interes public, dar abundă în declarațiile de bună guvernare semnate cu diverse ocazii de către conducătorii diferitor instituții publice din țara noastră. Semnificațiile bunei guvernări sunt specificate, spre exemplu, în *Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană*, în programele de activitate ale guvernelor țării constituite după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 și cele anticipate din 11 iulie 2021. Dacă în art. 27 (1) al *Acordului de Asociere cu UE* se subliniază despre „dezvoltarea în continuare a politicii în materie de guvernanță corporativă în conformitate cu standardele internaționale, precum și apropierea treptată între normele Republicii Moldova și normele și recomandările UE în acest domeniu”, iar în art. 4 „Reforma internă” sunt specificate unele dintre principiile asigurării unei bunei guvernări în țara noastră [26], în *Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova din 2019*, condus de M. Sandu, se arată că „scopul major care va ghida activitatea acestui Guvern este să întoarcem țara propriilor cetățeni, să punem instituțiile statului în slujba oamenilor și să le arătăm tuturor cetățenilor ce înseamnă buna guvernare” (sublinierea ne aparține –

P.V.) [27], în timp ce în *Programul de Activitate al Guvernului*, condus de I. Chicu, program făcut public la 21 noiembrie 2019 și se limita la perioada până la alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020, deja lipsesc elementele-cheie și principiile asigurării unei bune guvernări prezente în guvernul anterior, subliniindu-se doar anumite obiective imediate și direcții prioritare de activitate care pot asigura „guvernarea eficientă” a treburilor în stat [28].

În *Programul de Activitate al Guvernului* „Moldova Vremurilor Bune”, condus de N. Gavrilă, una din principalele provocări de dezvoltare a Republicii Moldova rezidă în calitatea scăzută a guvernării, subliniindu-se că „aceasta este o problemă cronică care a amplificat problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și a ruinat încrederea oamenilor în instituțiile statului” [21]. Această provocare „este cauza fundamentală a răspunsului evaziv al statului la pandemia de COVID-19 și a managementului inadecvat al crizei de sănătate publică și a consecințelor economice ale acesteia”. Este de menționat aparte faptul că în *Acordul de Asociere între Republica Moldova și UE* se evidențiază raportul dintre domeniul sănătății publice și sfera guvernării. Astfel, în art. 114 (a) al *Acordului* se menționează că „consolidarea sistemului de sănătate publică al Republicii Moldova, în special prin punerea în aplicare a reformelor în acest sector, prin asigurarea unei asistențe medicale primare de înaltă calitate și prin îmbunătățirea guvernancei în materie de sănătate și a finanțării asistenței medicale” (de altfel, întregul capitol 21 cu articolele 113-116 se referă la domeniul de sănătate publică).

Deși membrii echipei guvernamentale condusă de N. Gavrilă au puțină experiență de activitate în instituțiile publice, actuala componență a Cabinetului de miniștri, în anumite condiții (depășirea guvernării deficitare prin dezrădăcinarea instrumentelor de manipulare caracteristice guvernelor corupte, lichidarea simptomelor crizei de guvernare moștenite de la guvernele precedente, soluționarea crizei personalului calificat, desconcentrarea puterii

politice, reforma clasei politice naționale, sporirea capacității de administrare a noii puteri politico-administrative etc.), va reuși în final să promoveze un nou model de guvernare publică și de dezvoltare economică și socială în Republica Moldova ca să ajungă la standardele europene de bună guvernare.

Finalmente, calitatea scăzută a guvernării este principala cauză ce explică performanța slabă a dezvoltării social-economice a țării noastre. Lipsa condițiilor instituționale necesare pentru aplicarea mecanismelor democratice și mai întâi de toate a principiilor de bună guvernare a determinat în ultima instanță funcționalitatea redusă a puterii de stat în toate domeniile de activitate socială. În contextul dezvoltării și modernizării societății din țara noastră, o guvernare justă și democratică poate fi susținută și îmbunătățită prin promovarea unui nou model de guvernare de tip european și anume – guvernanța, care pune în lumină natura schimbărilor din procesul politicilor publice. Depășirea crizei de guvernare sau a guvernării deficitare prin revoluționarea sistemului de guvernare trebuie să devină o direcție prioritară pentru buna funcționalitate a puterii de stat din Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. CHARLICK, Robert. *The Concept of Governance and its Implications for A.I.D. Development Assistance Program in Africa*. Wachington, D.C.: Associates in Rural Development, June, 1992. [citat 19.02.2015]. Disponibil: <https://books.google.md/books?id=WOtI5QYhw9sC&pg=PA72&dq=Charlick+R.+The+concept+of+Governance+and+its+Implications+for+AIDs+Development+Assistance+Program+in+Africa&hl>.
2. POPOVICI, Angela. *Pentru o guvernare responsabilă la nivel local*. În: Administrarea Publică: Teorie și practică. Revistă metodico-științifică trimestrială, 2018, nr. 4 (100), p. 55-61. ISSN 1813-8489.

3. VOCILĂ, Andrei. *Noțiunea și principalele trăsături ale bunei guvernări*. [citat 02.06.2020]. Disponibil: <https://andreivocila.com/2010/06/02/notiunea-si-principalele-trasaturi-ale-bunei-guvernari/>.
4. PNUD-Moldova. Guvernare efectivă. [citat 13.12.2018]. Disponibil: <http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/effective-governance.html>.
5. Centre of Expertise for Good Governance. [citat 13.08.2021]. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/centre-of-expertise>.
6. Guvernare modernă și dezvoltare locală. [citat 14.07.2018]. Disponibil: <https://pdfslide.tips/documents/curs-guvernare-moderna-si-dezv-locala.html>.
7. POPOVICI, Ion. *Asigurarea bunei guvernări prin reformarea administrației publice locale*. În: Materiale ale Conferinței Științifice Internaționale „Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice”, 1 martie 2019 / Ediția a V-a. Chișinău: AAP, 2019, p. 185-188. ISBN 978-9975-134-51-4.
8. POPESCU, Luminița Gabriela. *Politici publice și guvernanta europeană*. [citat 22.07.2020]. Disponibil: <https://vdocuments.mx/4politici-publique-guvernanta-europeana.html>.
9. Federalist Papers. [citat 21.09.2018]. Disponibil: <https://quizlet.com/170132167/federalist-papers-flash-cards/>.
10. MORLINO, Leonardo. *Democrației și democratizări*. Iași: Editura Institutul European, 2015. 302 p. ISBN 978-606-24-00866.
11. Trebuie să negocieze Maia Sandu cu rușii prețul gazelor, care oricum va crește? [citat 15.09.2021]. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/trebuie-s%C4%83-negocieze-maia-sandu-cu-ru%C8%99ii-pre%C8%9Bul-gazelor-care-oricum-va-cre%C8%99te-/31461797.html>.
12. Lege Nr. 239 din 13-11-2008 privind transparența în procesul decizional. [citat 27.09.2021]. Disponibil: <http://www.asp.gov.md/ro/node/1304>.
13. Guvernul lansează linia pentru transparență. [citat 01.07.2020]. Disponibil: <https://noi.md/md/societate/guvernul-lanseaza-linia-pentru-transparenta>.

14. 43 de ONG-uri „relevante” cer Parlamentului transparență decizională, dar numai trei s-au implicat cu adevărat. [citat 02.05.2020]. Disponibil: <https://telegraph.md/43-de-ong-uri-relevante-cer-parlamentului-transparenta-decizionala-dar-numai-trei-s-au-implicat-cu-adevarat/>.
15. PAPUC, Irina. *Modele de transparență în domeniul medicamentului: raportarea medicamentelor lipsă*. [citat 15.06.2020]. Disponibil: <http://sanatateinfo.md//News//item//9363>.
16. ZAHARIA, Lilia. *Buna guvernare nu se rezumă la publicarea informațiilor pe site-urile oficiale*. [citat 22.04.2020]. Disponibil: <http://api.md/news/view/ro-buna-guvernare-nu-se-rezuma-la-publicarea-informatiilor-pe-site-urile-oficiale-2186>.
17. Republica Moldova, 2018. Îmbunătățirea accesului la justiție: De la resurse spre rezultate. [citat 30.09.2021]. Disponibil: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/295451537501885223/pdf/UPDATED-Moldova-JSPEIR-Final-Romanian.pdf>.
18. CANTARJI, Vasile. *Notă analitică: încrederea în justiția din Republica Moldova 2001–2018. Evoluții și determinante*. [citat 25.06.2020]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2019/02/2018.12-Increderea-in-justitie-Evolutii.pdf>.
19. Încrederea populației și avocaților în justiția din Republica Moldova. [citat 25.06.2020]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/9151/increderea-populatiei-si-avocailor-in-justitia-din-republica-moldova.html>.
20. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”. [citat 10.06.2020]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/cu_privire_la_aprobarea_proiectului_de_lege_pentru_aprobarea_strategiei_nationale_de_dezvoltare_moldova_2030.pdf.
21. Programul de Activitate al Guvernului „Moldova Vremurilor Bune”, 3 august 2021. 49 p. [citat 13.09.2021]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/programul_de_activitate_al_guvernului_moldova_vremurilor_bune.pdf.

22. „Vot istoric”. Opoziția și majoritatea parlamentară au votat în lectura a doua modificarea Constituției. [citată 23.09.2021]. Disponibil: <https://realitatea.md/vot-istoric-opozitia-si-majoritatea-parlamentara-au-votat-in-lectura-a-doua-modificarea-constitutiei/>.
23. SARCINSCHI, Alexandra. *Dimensiunile nonmilitare ale securității*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 42 p. ISBN 973-663-259-8.
24. ȘAPTEFRAȚI, Tatiana. *Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare*. În: Administrarea Publică: Teorie și Practică. Revistă metodico-științifică trimestrială, 2015, nr. 3 (87), p. 21-27. ISSN 1813-8489.
25. Cartea Albă a Bunei Guvernări. Priorități de politici pentru următoarele 12 luni pentru Guvernul Republicii Moldova / Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, Institutul pentru Politici și Reforme Europene, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 19 iulie 2019. [citată 17.06.2020]. Disponibil: <http://ipre.md/2019/07/19/cartea-alba-a-bunei-guvernari-propuneri-privind-prioritatile-de-politici-pentru-urmatoarele-12-luni-pentru-guvernul-republicii-moldova/>.
26. Legea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. [citată 07.11.2014]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829>.
27. Programul de activitate al Guvernului Republica Moldova din 2019. [citată 20.06.2019]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_de_guvernare_0.pdf.
28. Programul de activitate al Guvernului condus de Ion Chicu. [citată 14.11.2019]. Disponibil: <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/5577/language/ro-RO/Default.aspx>.

Pantelimon VARZARI,
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

2.3. СУБЪЕКТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Тенденции, доминирующие в общественно-политическом развитии Республики Молдова на современном этапе, свидетельствуют о том, что наша страна, опыт демократического реформирования которой еще в начале 2000-х гг. считался некой «историей успеха», в настоящее время все более уверенно движется по пути демократической деградации, явственно обнажая траекторию «соскальзывания в авторитаризм» [1]. В поисках основных причин подобной деградации молдавские аналитики чаще всего склонны возлагать основную ответственность за ход развития политических процессов на субъективный фактор, связывая многочисленные «неудачи» и «издержки», сопровождающие процессы политического реформирования страны, с особенностями национального менталитета молдавского общества, коренящимися в его традиционной патриархальной культуре и выраженными в его консерватизме, стремлении к стабилизации общественных отношений, в дистанцированности по отношению к политике, ориентациях на местечковые ценности и изоляционизм.

Традиционные взгляды и установки, доминирующие в сознании общества действительно, как на это указывает политическая теория, играют значительную роль в массовых политических ориентациях, которые лежат в основе политических действий людей [2, с. 391-409]. В то же время, не менее существенная роль в формировании актуальных установок людей на политические действия принадлежит динамической части общественного политического сознания, живо реагирующей на различные изменения, происходящие в общественно-политической жизни страны [3, с. 10-24].

В условиях, отличающихся высокой динамикой общественно-политических перемен, роль динамического компонента в формировании политических установок массового сознания значительно усиливается. Политические процессы, сопряженные с утратой устойчивого состояния в политической сфере в результате радикальных перемен, разворачивающихся в нашей стране на современном этапе, является именно таким периодом в развитии молдавского общества, когда традиционные установки и представления в восприятии политики массовым сознанием, преломляясь сквозь призму осмысления происходящих в Республике Молдова актуальных политических событий, приобретают совершенно специфические для данного этапа развития конфигурации. Поэтому, оценивая значение субъективного фактора в развертывании политических процессов в Республике Молдова, не следует сводить особенности политических ориентаций молдавских граждан исключительно к специфике традиционной национальной культуры, к так называемому «культурному коду» общества. Очевидно, что общественно-политические перемены, происходящие в нашей стране, существенным образом сказываются на самооценке общества, на переосмыслении многих традиционных ценностей и установок, исходя из актуальных тенденций общественного развития. Подобное переосмысление, лежащее в основе человеческих поступков, становится важной детерминантой качества человеческих взаимоотношений и взаимодействий в самых различных сферах общественной жизни, включая политическую.

Развитие общества по пути демократизации, зафиксированное в Конституции Республики Молдова в качестве главной политической цели страны, предполагает, наряду с радикальными институциональными изменениями, существенные изменения

самого человеческого субстрата, вовлеченного в процессы перемен. Если исходить из идеального конструкта демократии, подобные перемены, сопряженные с демократическим развитием общества, должны с необходимостью вести к формированию культуры демократии, а, следовательно, и специфического типа личности в качестве ее носителя. Указанный тип личности должен характеризоваться установкой на активную жизненную позицию, гибкостью и открытостью мышления, неконвенциональностью, терпимостью к инакомыслию, способностью к компромиссам, приоритетом рационального начала в выборе политической позиции, признанием людей равными. Подобный тип личности, характеризующийся приверженностью к демократическим ценностям, и должен обеспечивать поддержку демократических реформ в обществе. Это тот тип личности, который, условно говоря, призван стать необходимым «субъективным субстратом» демократических перемен, а также основным гарантом их успешности. Успешное становление демократических институтов невозможно в общественной среде, где демократические ценности носят лишь декларативный характер и идут вразрез доминирующему типу личности, опирающемуся в своей обыденной практике преимущественно на патриархально-подданические установки.

Складывающаяся в Республике Молдова в результате перемен объективно-историческая логика развития политических процессов, сказываясь на характере функционирования политических институтов, с необходимостью затрагивает и тот человеческий субстрат, который приводит в действие весь самый сложный механизм политического управления. К сожалению, приходится констатировать тот факт, что вместе с все большим превращением демократических институтов в инструменты манипулирования демократией, существенно деформируется и полити-

ческое качество человеческого материала, задействованного в политических процессах: как политических элит, преследующих по большей части узко корпоративные интересы, так и широких масс электората, позволяющих превратить себя в объект манипулирования со стороны политического класса [4, с. 243-270].

Получив в начале перемен уникальный шанс построения общества на принципах свободы и демократии и поначалу активно окунувшийся в данный процесс с надеждой и эйфорией, молдавский электорат к настоящему времени, по существу, окончательно смирился с ролью наблюдателя за происходящими в политической сфере процессами. Корни указанного культурно-психологического феномена из сферы политики следует, прежде всего, искать в том, глубоко травмирующем качество человеческого материала, общественном контексте, который стал обнаруживать себя достаточно явно уже тогда, когда демократическая эйфория, вызванная началом перемен, стала сходиться «на нет».

Анализируя процессы демократизации, охватившие на рубеже веков посткоммунистические страны, международные аналитики, в частности, особо отмечают тот «опасный вакуум» политических институтов и ценностей, который оставляет за собой «коллапс однопартийных коммунистических государств». Новый режим следовало установить быстро и организованно. Однако особенная трудность посткоммунистических режимных изменений заключалась в необходимости тройной трансформации: от однопартийного коммунистического государства к плюралистической демократии, от коллективной командной экономики к экономике свободного рынка и, наконец, от коммунистического общества к открытому обществу. Историческая необходимость в тройной трансформации потребовала полномасштабной деконструкции трех областей – политики, экономики и социальной

сферы, а также одновременного строительства демократии, новой экономики и нового общества. В результате миллионы граждан оказались под колоссальным давлением; тройная трансформация породила стресс, имевший очень глубокие, катастрофические последствия для населения [5, с. 528].

Кардинальные общественно-политические перемены всегда сопряжены с процессами переосмысления обществом доминирующих ценностей и целей развития, с формированием новых установок и ориентиров. Многие исследователи, анализирующие общественную ситуацию, связанную с радикальными переменами на постсоветском пространстве, сходятся во мнении, что «своеобразная постсоветская ситуация» породила соответствующего «субъекта постсоветского развития и преодоления советского опыта». Это – «субъект периода разложения», медленного, болезненного и противоречивого разложения тоталитарного режима, своего рода «*homo postsovieticus*», представленный вполне реальными, живыми людьми, охваченными неким «фантомным состоянием», вынуждающим их сознание продолжать относиться по-родственному к миру, которого больше нет [6, с. 516]. Все на что способен подобный «субъект» - это имитационная деятельность, которой все и исчерпывается, когда то, что имитируется, не становится неотъемлемой частью собственного репертуара мышления и поведения, а также практик, нравственных норм, идей, привычек и т. д. Поэтому ждать от «субъекта разложения» продуктивной социальной деятельности не приходится [6, с. 515-516].

В настоящее время, по прошествии трех десятков лет с начала радикальной общественно-политической трансформации в странах постсоветского пространства, полученный в начале перемен в связи с утратой обществом устойчивого состояния стресс полностью еще не изжит. Особенно это касается тех, кто

не сумел вписаться в новые общественные отношения и сохранить свой прежний высокий социальный статус, кому вместе с разрушением старого строя жизни пришлось существенным образом пересмотреть отношение к самому себе и другим людям. В этой связи живучесть ностальгических настроений во многих постсоветских обществах представляется далеко не случайной. Вместе с тем, разлитое сегодня в «обществах перемен» состояние стресса имеет под собой не только исторические корни, связанные с крахом прежней системы социально-политических и экономических отношений. Затяжные политические и экономические кризисы, которые характеризуют функционирование большинства политических режимов реформирующихся постсоветских стран, становятся другим, перманентным источником, продуцирующим и репродуцирующим состояние социального стресса и страха, который поражает все социальные слои общества, держа их в напряжении и фрустрации. В настоящее время, в условиях разразившейся в глобальном масштабе пандемии “Covid-19”, провоцирующей дестабилизацию общественных процессов и взаимоотношений, а также радикально усиливающей угрозы выживанию людей, указанное выше психоэмоциональное состояние приобретает еще большее закрепление и углубление в общественном самоощущении.

Состояние кризиса общественного сознания особенно удачно описал П. Штомка в своей теории «социальной/культурной травмы», указывая на неправомерность идеализации социального изменения как бесспорно положительного, способствующего исключительно прогрессу [7, с. 6-16]. Проанализировав опыт двадцатого века, в невероятном масштабе сконцентрировавший социальное изменение, П. Штомка обратил особое внимание на его теневую сторону, а именно, на те боль и страдания, которые

оно несет. По мнению автора, неожиданное и радикальное социальное изменение ведет к формированию у агентов социального взаимодействия специфического патологического состояния, по сути, к «социальной/культурной травме». Травматические изменения чаще всего оказываются неожиданными для общества, вызывающими изумление, шокирующими людей. На фоне этих изменений возникает культурная дезорганизация и дезориентация, что приводит к возникновению симптомов травмы. Травма, как многие другие социальные состояния, - одновременно объективна и субъективна. Она обычно коренится в реальных феноменах, но не проявляется до тех пор, пока ее не увидят и не дадут ей некое определение. Важно другое - явление, обозначенное как травма, вызывает ответные реакции («совладание» - *coping* - с травмой»), основанные на способности агентства к дальнейшему социальному изменению. Травматические события вызывают нарушение привычного образа мысли и действий, меняют, часто трагически, жизненный мир людей, их модели поведения и мышления.

В Республике Молдова социальная травма приобрела поистине угрожающие масштабы, существенным образом затронув все основные уровни коллективности: демографический/биологический, проявившийся в стремительном сокращении численности населения и его заметном старении, что с необходимостью сказывается на развитии политической сферы, увеличивая влияние на политику страны маргинальных в демографическом отношении слоев общества, и, тем самым, способствуя формированию застойных явлений в политической сфере; социальной структуры, сказавшись на разрушении привычных социальных связей и отношений, и приведя к формированию новой стратификации общества с характерной для нее критической массой

сложившейся у неимущих, борьба которых за выживание, поглощая субъектную энергию социума, порождает социальную/политическую пассивность, что превращает его основную массу в простого «наблюдателя» за политическими процессами, разворачивающимися в стране; культурной ткани общества, отразившись на доминирующих в нем настроениях и общественном климате, в целом, характеризующемся как всеобщая апатия и скептицизм.

Несмотря на то, что на нынешнем этапе Республика Молдова вовлечена в процессы европейской интеграции и европейские ценности официально декларированы в качестве духовно-нравственной основы процессов демократизации, для современного молдавского общества указанные выше ориентиры остаются пока лишь декларационными установками, ориентированными на перспективу. Однако уже сегодня можно сказать, что «культурная» перестройка людей идет наиболее успешно в направлении усвоения ценностей общества потребления с характерной для него массовой культурой, в специфической «культурной» форме отражая сложную взаимозависимость между существующим характером материального производства, особенностями социального устройства и общественного сознания. Приобщение к массовой потребительской культуре, по оценкам некоторых исследователей, стало едва ли не главным событием в жизни людей, ввергнутых в «эпоху перемен». Постсоветский человек, разочарованный в политике и социальных идеалах, отдался стихии потребления, иллюзии создания полноты жизни путем насыщения материей. Повальное увлечение «гламуром», ориентирующим на «скорый эффект» и «красивую жизнь» воплотило в себя своеобразное стремление к событию, которого на самом деле нет, что контрпродуктивно для развития и порождает склонности к имитации и «бесфундаментному» состоянию общества [6, с. 524-525].

Массовая культура, будучи продуктом современного «общества потребления», развивается по его законам и отвечает его духовным запросам. В системе ценностных установок массового сознания ценности потребления занимают центральное место, вытесняя на периферию все остальные аспекты духовной жизни общества. Соответственно новой ценностной шкале выстраивается и представление общества о «добре» и «зле» в общественной жизни, о героях общества и его антигероях, о границах допустимого и недопустимого поведения и т.п. Превращаясь в основного поставщика духовных норм, ценностей, идеалов и образцов поведения, массовая культура решающим образом влияет на формирование образа жизни людей. На сегодняшний день это, по сути, единственное явление духовной сферы, действующее в масштабах всего общества, которое посредством Средств Массовой Информации планомерно и регулярно воспитывает людей, культивируя в них примитивные потребности и поведенческие реакции. Представляя собой один из наиболее эффективных рычагов развития потребительского общества, доминирующая в стране массовая культура не только не способствует оздоровлению кризисной ситуации в духовной сфере, но, напротив, сама по себе становится мощным источником явлений кризисного характера. В политической сфере отмеченные выше доминанты общественного сознания проявляют себя в укреплении апатичного, дистанцированного отношения к политике у большей части молдавского общества, для которой политика представляет собой наименьшую ценность.

Другая подгруппа культурных травм объединяет культурные феномены, вызванные кризисом коллективной идентичности, возникающим в результате социального изменения и «нарушения порядка». Социальное изменение, нарушающее установлен-

ный порядок, как правило, бывает сопряжено с формированием культурного раскола, который нарушает коллективную идентичность. В подобные периоды происходит новое переосмысление границ категории «мы», а также противоположной категории «они». Поэтому кризис идентичности и усилия, направленные на то, чтобы заново восстановить, сконструировать коллективную идентичность представляют собой эмпирически наиболее заметное проявление культурной травмы [7, с. 13].

Исследователями подмечено, что одной из наиболее важных особенностей мышления постсоветского «субъекта кризиса» является распространенное отношение к себе и другим как к «своему» и «чужому», которые становятся для него особо значимыми категориями структурирования социального мира. Причем разделение на «свое» и «чужое» основано не столько на искренних и глубоко укорененных мировоззренческих и культурных представлениях, сколько определены скорее пропагандистски-риторически и эмоционально. При очень высокой значимости деления на «своих», «наших», с одной стороны, и «не своих», «не наших», «чужих» - с другой, и одновременной их невнятности, несцепленности ни с какими качествами или свойствами – практически любой человек и любая группа могут оказаться «не нашими», «чужими», достаточно лишь обвинить или заподозрить их в нелояльности, что оставляет широкий простор для популизма и политических манипуляций [6, с. 517]. Структурирование социального мира согласно ментально-психологической парадигме «свой-чужой», настраивающей на понимание/непонимание, приятие/неприятие формирует состояние незащищенности общества от манипуляций со стороны государства. В этих условиях рост ксенофобии в обществе становится одним из неизбежных последствий. Р. Инглхарт, в частности, отмечает, что пугающие

быстрые перемены рожают нетерпимость к изменениям в культуре и к иноэтническим группам [8, с. 296].

Избежать «приступов национализма» не удалось ни одной из постсоветских стран, обернувшихся в ряде из них не только ростом межнациональных конфликтов, но и трагическими, вооруженными событиями, спровоцированными на национальной почве. Общественно-политическая жизнь в Республике Молдова начала демократического реформирования может служить одним из ярких примеров возникновения такого рода культурной травмы, каковым является рост национализма и ксенофобии. В политической сфере подобный культурный феномен приобрел форму этнополитического раскола общества. Проблема национально-культурной идентичности легла в основу формирования политических ориентаций и предпочтений молдавского электората, позднее вылившись в проблему геополитического противостояния, воспринимающегося широкими массами населения, прежде всего, как противостояние различных культурных миров. В результате в политической жизни общества сформировалось два основных, противостоящих друг другу, политических блока, окрашенных в тона этнокультурной/геополитической идентичности. Один из этих блоков объединил симпатизантов идей «молдовенизма», ориентированных как на идеи широкой социальной поддержки простого населения, так и на сохранение и возобновление стратегических отношений с Россией/Евразийским Союзом. Другой блок представлен сторонниками идей либерализма, выступающими за углубление процессов европейской интеграции и окончательный выход страны из-под российского влияния, включая посредством объединения с Румынией как членом Европейского Союза. Прошедшие в Республике Молдова за годы демократического реформирования выборы убедительно пока-

зали, что этнокультурный/геополитический фактор обладает наибольшим потенциалом, не только распределяющим электорат по различным электоральным блокам, но и мобилизующим его на активные электоральные действия.

Помимо роста ксенофобии, в обществе периода радикальных перемен, как правило, также наблюдается разочарование в мечте и в стремлении к общему делу, а также существенное ослабление базового доверия как к окружающим, так и к самим себе. В этой связи, солидарная деятельность, формальные, договорные отношения, а также протестные формирования оказываются практически невозможными. Для подобного общества более характерно состояние гражданского отчуждения, характеризующего не только отношения между отдельными субъектами общественных отношений, но и отношения с политическими институтами.

Формирование особого общественно-политического климата, характеризующегося радикальным изменением общественных настроений, вообще является одним из наиболее заметных «травматических» последствий социальных перемен в культурной сфере реформирующегося общества. Для начального этапа демократических перемен, называемого в специальной литературе «демократическим моментом» (*Crouch, 2003*), всегда характерно повышение эмоционально-психологического накала в обществе. Период подобного накала Республика Молдова, как и все остальные страны постсоветского пространства, пережила на рубеже последних десятилетий XX века. Начавшиеся перемены, шедшие на смену стагнирующим общественным отношениям тоталитарного общества, вызвали в массе простого народа, так называемую, «демократическую эйфорию». Это состояние морально-психологического климата общества, отличительными чертами которого стали восторженное отношение к самому процессу

перемен, воспринимавшемуся титульной нацией одновременно и как процесс национального возрождения; стремительное и безоговорочное принятие идеи демократии, превращение ее в политический лозунг, в панацею, в непререкаемую ценность, сопряженную с надеждой на быстрое улучшение жизни для всех; рост политической сознательности и активности самых широких слоев общества и т.п. Подобный эмоционально-психологический настрой общества стал тем локомотивом, который в начале 1990-х годов беспрепятственно двигал вперед процесс демократического реформирования, на этом этапе сопряженный с формированием демократических институтов управления.

Однако уже середине 90-х демократическая эйфория, шедшая на убыль, стала все больше уступать место чувству разочарования от несбывшихся надежд. Состояние тотального кризиса, разразившегося на этом этапе в стране и поставившего на грань выживания самые широкие слои общества, радикально изменили общественные настроения с радостно-эйфорических на прямо противоположные. Сознание общества сковали страх и всеобщая апатия, которые и сегодня все еще очень характерны для общественного настроения страны. Сложившийся в стране общественный климат, характеризующийся упадническими настроениями, с необходимостью сказывается на характере массовых электоральных ориентаций. В основе электорального поведения лежат настроения политической апатии и недоверия к политическим институтам, а также ко всему политическому классу, независимо от его политической колоратуры. Поэтому главное, чем руководствуется в своем поведении массовый электорат, – это страх, вызванный опасением возможного ухудшения и без того плачевного состояния дел в стране.

Страх как эмоционально окрашенное состояние всегда являлся одним из наиболее эффективных инструментов управления обще-

ством. Скованное страхом общество намного легче поддается манипулированию, когда запуганные, лишенные воли массы людей с легкостью отказываются от защиты собственных интересов в пользу интересов правящего класса. Поэтому, помимо естественных каналов воспроизводства данных общественных эмоциональных состояний, культивирование страха в общественных настроениях является сегодня одной из наиболее распространенных политических технологий управления политическими/электоральными процессами. В этой связи, неудивительно, что политический выбор молдавского электората не столько обусловлен прагматическими соображениями, сколько несет в себе мощный эмоционально-психологический заряд отрицания, обличенного в настоящее время в форму геополитического противостояния.

Состояние социального страха, генерируемое самим ходом общественного развития, воспринимаемым массами людей как нечто непредсказуемое и угрожающее, порождает агрессию в обществе, которая представляет собой естественную психологическую реакцию человека на фрустрацию. Провоцируя серьезные психологические трансформации, формирующееся в обществе состояние агрессии существенно меняет отношение людей к самим себе и к другим людям, что накладывает серьезный отпечаток на характер развития политических процессов. Политика становится одним из основных каналов отвода социальной агрессии и в силу этого приобретает форму «войны всех против всех», где нет места рациональности, стабильности и предсказуемости. Характерными чертами политики, опирающейся на социальную агрессию становится конфронтация и негативизм.

В то же время, бедность и нестабильность в развитии общественно-политических процессов, их впадение «из крайности в крайность», создает благоприятные условия для формирования

авторитарных сдвигов в политике. Авторитаризм, как полагают политические психологи, является тем феноменом, в основе которого лежат некоторые фундаментальные психологические механизмы, которые вновь и вновь приводят к воспроизводству авторитарных реакций общества, как только политическая ситуация становится для этого благоприятной [9, с. 23]. Актуальное «соскальзывание» Республики Молдова в авторитаризм свидетельствует о том, что ситуация в нашей стране на нынешнем этапе ее развития становится именно такой. Многие исследователи авторитаризма как политико-психологического феномена исходят из того, что такой режим влияет на отдельного индивида, у которого под воздействием авторитарной среды складывается определенный комплекс личностных качеств [9, с. 117]. Действительно, мы можем наблюдать как, с одной стороны, все более настойчиво идет процесс формирования авторитарных политических лидеров, стремящихся к централизации власти, командным методам руководства, безусловному повиновению и подавлению воли и свободы подчиненных лиц и общества в целом. С другой – симптомы авторитаризма, в целом, на уровне общественного сознания воспринимаемого в качестве негативного феномена, не встречают активного сопротивления общества, привыкшего за годы демократического реформирования считать демократию наилучшей формой общественно-политического устройства. Напротив, в обществе все сильнее зреет желание видеть во главе государства «хозяина», способного «навести порядок» в стране и, в то же время, стать гарантом социальной справедливости. Если склонность к авторитаризму у первых проявляется в их желании иметь неограниченную власть над другими и в агрессии по отношению к подчинившимся им людям, то последние проявляют подобную склонность в своей готовности подчиняться и следовать

указаниям власти, что позволяет простым людям избавиться от сомнений. Указанный психологический настрой со стороны как тех, так и иных, создает благоприятные условия для развития патерналистских установок сознания.

Авторитарный климат, формирующийся в стране, несомненно способствует развитию и политического конформизма как реакции на скрытое или явное давление на избирателей со стороны политических конкурентов. Вступая в политические отношения, обычные избиратели, как правило, боятся/скрывают высказывать свое независимое мнение по политическим вопросам, и, тем самым, демонстрировать свое несогласие с «группой» или «своими». В результате, человек идет голосовать на выборы за того или иного кандидата не в силу собственной убежденности в его достоинствах, а, даже порой не осознавая этого, потому, что так голосуют члены его «группы». В этой ситуации индивиды, безусловно, поступают как политические конформисты.

В целом, если оценивать морально-психологический климат, сложившийся в нашей стране в контексте радикальных общественно-политических перемен, следует признать, что формирующийся под его влиянием тип личности приобретает отнюдь не те качества, которые принято называть демократическими ценностями, характеризующимися активной жизненной позицией, открытостью мышления, терпимостью к инакомыслию, способностью к компромиссам и свободой от бессознательной тревожности, приоритетом рационального начала в выборе политической позиции и отсутствием стремления к подавлению других, признанием людей равными. Однако без принятия и следования в своем поведении тому, что принято называть демократическими ценностями, субъектами, вовлеченными в политические процессы, механизм демократического управления может приобретать лишь имитационный характер. Поэтому в поиске источников сбоев в работе полити-

ческой системы, следует понимать, что к числу факторов, приводящих к ее стрессу, принадлежит и сам человек, с его чувствами и установками, предрассудками, симпатиями и антипатиями, с его самовосприятием и отношением к себе и другим людям.

Примечания:

1. Moldova: Nations in transit 2020 Country Report. <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2020> (31.10.2021)
2. Almond G. Comparative Political Systems. В: Journal of Politics. 1956, vol. 18, №18, с. 391-409.
3. Карпова Н. В. Политико-культурный контекст российских реформ (историко-социологический сравнительный анализ). В: Политическая культура современной России: состояние, проблемы, пути трансформации. Материалы круглого стола. Москва: КДУБ 2009, с. 10-24.
4. Брага Л. Политическая культура в Республике Молдова. Chişinău: ÎS FER Tipografia Centrală, 2020. 336 С.
5. Демократизация/ Под ред. Харпфера К.Б., Бернхагена П., Инглхарда Р.Ф., Вельцеля К. Москва: Издательский Дом Высшей школы экономики, 2015. 708 С.
6. Шор-Чудновская А. Понять постсоветского человека. В: Современное русское зарубежье. Антология. Том 6. Книга 2. Социология. Москва: Академика, 2010, с. 513-525.
7. Штомпка П. Социальное изменение как травма. В: Социальные Исследования, 2001, № 4, с. 6-16.
8. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества. В: Политология: Хрестоматия. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 286-301.
9. Шестопал Е. Б. Политическая психология. Москва: Издательство «Аспект-пресс». 368 с.

Lilia BRAGA,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător

2.4. CONSOLIDAREA REZILIENȚEI SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

Criza sanitară globală provocată de pandemia COVID-19 a determinat o certitudine privind necesitatea redimensionării politicilor de asigurare a securității naționale a micilor puteri, securitatea cărora depinde în mare măsură de interesele geopolitice ale marilor puteri și/sau de arhitectura geopolitică regională, care dețin un statut geopolitic de neutralitate, lipsite de potențial militar, care nu se află într-o alianță sau organizație politico-militară și nu au un acord semnat cu o mare putere sau cu un stat vecin privind asigurarea securității și apărării naționale realizarea căruia rămâne pe cont propriu. La sfârșitul lunii decembrie al anului 2019, mai mulți locuitori din orașul Wuhan (China de Est) prezentau simptome grave de pneumonie virală, cu origine necunoscută, cauza fiind descoperită ulterior, sub forma unui nou tip de coronavirus (SARS-CoV-2), mai târziu denumit COVID-19, deosebit de contagios și, în unele cazuri, chiar letal, astfel încât cei 11 milioane de cetățeni chinezi din provincia respectivă au fost obligați să stea, timp de două luni, în carantină totală. De la acel moment, au trecut doar aproximativ două săptămâni până la raportarea primului astfel de caz în Thailanda, apoi în Japonia. La sfârșitul lunii ianuarie 2020, Germania, Japonia, Vietnam și Statele Unite ale Americii au raportat primii pacienți infectați cu COVID-19, care nu au călătorit în China, ci au intrat în contact cu persoane care au călătorit în orașul Wuhan [1], iar pe 30 ianuarie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat noul focar de coronavirus o urgență de sănătate publică de preocupare internațională, pentru ca, pe 11 martie, să fie caracterizată drept pandemie [2]. Două zile mai

târziu, Organizația Mondială a Sănătății a declarat Europa drept epicentru al pandemiei, în afara granițelor Chinei [2]. Numărul celor infectați crescând exponențial, ajungându-se, la sfârșitul lunii iunie 2020, la un total de 10,1 milioane de cazuri și peste 500.000 de decese la nivel mondial [3, p. 1].

C. Băhnăreanu precizează că, inițial statele din Uniunea Europeană au fost cele mai afectate de pandemie precum: Italia, Spania, Franța și Marea Britanie, iar ulterior, Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, India și Brazilia au devenit state care au fost nevoite să se confrunte cu un val uriaș de infectări și decese, numărul acestora fiind cel mai mare din lume. Expertul afirmă că, pentru a limita răspândirea virusului și efectele asupra sănătății propriilor cetățeni, majoritatea statelor au declarat stare de urgență sau de necesitate, completată de o serie de măsuri de limitare a unor drepturi și libertăți [4, p. 88], care în opinia noastră a determinat revolte în masă și nesupuneri acțiunilor prohibitive adoptate de guvernele statelor afectate. Cetățenii acestor state considerând că prin aceste măsuri li s-a încălcat drepturile și libertățile fundamentale și că conducerea statelor ar trebui să acționeze altfel decât a acționat, diminuând valoarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în favoarea intereselor naționale ale statului, invocând primordialitatea unor măsuri de limitare a unor drepturi și libertăți, precum: limitarea/restricționarea mișcării persoanelor și distanțare fizică; autoizolarea sau izolarea la domiciliu, internarea sau carantinarea celor infectați și a altor categorii de cetățeni; închiderea parțială/totală a unor frontiere pentru străini; reducerea/suspendarea anumitor categorii de transporturi de pasageri (aeriene, feroviare, rutiere), cu excepția celui de mărfuri; reducerea/sistarea unor activități economice prin desfășurarea muncii de la domiciliu sau introducerea angajaților în șomaj tehnic; în-

chiderea unităților de învățământ, centrelor comerciale, hotelurilor, cazinourilor, cluburilor, restaurantelor și localurilor publice, centrelor sportive și culturale; închiderea parcurilor, locurilor de joacă pentru copii și a zonelor urbane deschise; suspendarea/anularea unor activități sociale cu participarea unui număr mare de oameni. Subliniem că, în contextul restricțiilor impuse de autorități, în țările care se confruntă cu o criză sanitară de proporții, s-au creat condiții propice pentru revenirea în forță a grupărilor extremiste de dreapta prin intensificarea manifestațiilor de protest împotriva acțiunilor restrictive, exercitând presiuni politico-sociale asupra autorităților publice centrale și locale. Considerăm, că aceste revolte politico-sociale reprezintă un pericol iminent la securitatea națională a acestor state și cu atât mai grav că, în ultimii ani, se manifestă din ce în ce mai pregnant, cel puțin la nivel european, tendințe naționaliste de negare a democrației liberale, ca ideologie politică de stat și formă de guvernare corespunzătoare necesităților societății contemporane.

Potrivit lui A. Sandford, toate aceste măsuri de protejare a sănătății populației, în condițiile pandemiei globale COVID-19, au avut efecte diferite asupra societății, mediului, economiei, securității naționale și internaționale. În acest context, pe termen scurt, am asistat la, pe de o parte, reducerea poluării și emisiilor de carbon, decongestionarea rutieră, scăderea incidenței bolilor sezoniere, creșterea unor ramuri ale economiei, iar pe de altă parte, au fost grav afectate veniturile din industria turismului și ospitalității, tranzacțiile imobiliare, sectorul auto și unele servicii, precum transporturile aeriene, restaurantele, barurile și cafenelele, concertele, spectacolele și activitățile culturale, sportive, de divertisment, dar a luat amploare comerțul on-line și interacțiunea pe rețelele sociale, și majoritatea activităților au fost transferate

pe platforme informatice [5]. Subliniem că perioada pandemică a determinat intenția geopolitică a unor state de a soluționa pe cale militară unele diferențe teritoriale cu statele vecine sau prin evitarea aplicării forței militare, ca umare a implicării și exercitării presiunilor politice din partea statelor terțe și organizațiilor internaționale, cum ar fi: „dezghețarea” conflictului Carabahul de Munte din regiunea Caucazului de Sud dintre Republica Azerbaidjan și Republica Armenia și prevenirea pe termen scurt a unui conflict regional de amploare dintre Turcia și Grecia. Preocuparea majoră a Turciei după ce a devenit putere regională, rămâne a fi geopolitica energetică, care în opinia autorităților publice centrale poate fi realizată prin activități ilegale de explorare a surselor de energie și de foraj energetic în estul Mării Mediterane, sfidând de mai multe ori spațiul aerian al Greciei și apele teritoriale, precum și zona economică exclusivă a Greciei dar și a Ciprului, după ce în estul Mării Mediterane au fost descoperite rezerve semnificative de gaze naturale în larg.

K. Geropoulos și N. Waller relevă procesul de negocieri, în perioada crizei sanitare globale declanșate de pandemia COVID-19, dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă privind extinderea aplicabilității sau substituirea Tratatului START-III de reducere a armelor strategice ofensive ce reglementează măsurile pentru reducerea, limitarea și controlul ulterior al armelor strategice ofensive, care a fost semnat la 8 aprilie 2010 la Praga, a intrat în vigoare la 5 februarie 2011 și expiră în 2021. Tratatul limitează numărul de focoașe strategice nucleare desfășurate la 1.550, ceea ce scade cu aproape două treimi față de tratatul inițial START-I, precum și cu 10% mai mic decât limita de focoașe strategice desfășurate în Tratatul de la Moscova din 2002. Numărul total de focoașe desfășurate, cu toate acestea, ar putea depăși limita de

1.550 cu câteva sute, deoarece doar un singur focos este numărat pentru fiecare bombardier, indiferent de câte le poartă de fapt. Tratatul, de asemenea, limitează până la 800 numărul de lansatoare de rachete balistice intercontinentale (ICBM), lansatoare de rachete balistice lansate submarin (SLBM) și bombardiere grele echipate pentru armament nuclear, iar numărul de ICBM, SLBM și grele bombardierele echipate pentru armament nuclear sunt limitate la 700 [6].

Precizăm că, în anul 2020, în perioada pandemiei globale COVID-19 Statele Unite ale Americii au anunțat Federația Rusă despre disponibilitatea de a continua negocierile privind semnarea Noului Tratat START-III, invitând să adere și China la acest Acord, deoarece deține un arsenal impunător de arme nucleare ofensive, în cele din urmă China refuză invitația de a participa la negocieri. Continuând discuțiile Statele Unite ale Americii i-a propus Federației Ruse să semneze o declarație politică, care include o clauză pentru un nou Tratat ce ar acoperi toate armele nucleare ale ambelor state semnatare și ar extinde actualul regim de monitorizare și verificare implementat de Noul Tratat START-III, cu scopul de a aduce China într-un viitor Tratat. Ulterior, ambele părți au fost de acord să sisteze producerea de focoase nucleare pe o perioadă de un an și să prelungească Tratatul cu un an, însă în contextul apariției noilor tipuri de arme și temerii desfășurării în eventualitate a unei noi curse a înarmărilor de înaltă calitate, precum și evoluția ascendentă a nivelului de pericol a noilor riscuri și amenințări, mai ales în condițiile crizei sanitare globale, dar și pentru a nu submina sistemul de securitate internațională și arhitectura de control al armamentului nuclear, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă au convenit printr-o decizie prelungirea pe durata maximă posibilă, de cinci ani, până la 5 februarie 2026 a Noul Tratat START.

Cercetând perioada pandemiei globale COVID-19 sub aspectul confruntării geopolitice dintre marile puteri pe dimensiunea asigurării securității naționale, se impune de specificat, că criza sanitară a evoluat în criza geopolitică în unele sectoare ale securității prin diminuarea încrederii a cooperării diplomatice în domeniul controlului reciproc al armamentelor și dezarmării nucleare, soldându-se cu retragerea Statelor Unite ale Americii, în 2020 și suspendarea respectării prevederilor Tratatului cu demararea procedurii de retragere a Federației Ruse, în 2021 din Tratatul „Cer Deschis”, acțiuni care au fost precedate de disensiunile în domeniul securității dintre acești doi actori majori în cadrul Tratatului privind Forțele Nucleare Intermediare urmate cu retragerea Statelor Unite ale Americii și a Federației Ruse în 2019, precum și suspendarea activității Statelor Unite ale Americii din Acordul Nuclear cu Iranul în 2018. Prin urmare, Tratatul „Cer Deschis”, semnat în 1992 și intrat în vigoare în 2002, permite celor 35 de state-membre să efectueze zboruri de observare și supraveghere neînarmate peste teritoriile celorlalte pentru a colecta informații despre forțele și activitățile militare, însă retragerile succesive ale Statelor Unite ale Americii și Federației Ruse a subminat în totalitate necesitatea existenței acestuia și promovarea principiului „asigurarea încrederii și previzibilității activităților militare ale țărilor semnatare”. În acest context, criza sanitară globală determină reconfigurarea geopolitică a sferelor de interese regionale ale actorilor majori provocând tensiuni în relațiile de cooperare în domeniul securității internaționale, și totodată intensificând transformări structurale în raporturile de putere mondială.

În ordinea de idei reliefate, C. Bogzeanu acreditează opinia că pandemia globală generată de noul tip de coronavirus COVID-19 nu a pus capăt și nici nu a diminuat dinamica competiției geopolitice dintre marile puteri pentru a obține putere la nivel mondial

și nici nu s-a redus din intensitate generarea crizele și conflictele cu efecte transregionale, ci dimpotrivă s-a amplificat. Fenomenul pandemiei COVID-19 a generat o criză sanitară fără precedent, una dintre cele mai grave crize ale umanității din perioada postrăzboi rece, dar care nu a determinat sfârșitul luptei pentru putere și influență geopolitică globală. În opinia sa, securitatea europeană și euroatlantică este dependentă de reconfigurarea arhitecturii geopolitice în Marea Mediterană soldându-se cu alterarea relațiilor de cooperare dintre Turcia și Cipru, Turcia și Grecia în potențialele zone cu hidrocarburi care continuă să constituie una dintre sursele de conflict. De asemenea, incidentul maritim dintre o navă franceză, angajată într-o misiune a Alianței Nord-Atlantice de patrulare monitorizând hotarul acvatic al Libiei, și una turcă reflectă nivelul tensiunilor geopolitice nu doar din regiune, ci și dintre aliați, în contextul că Libia continuă să fie puternic afectată de instabilitate politică precedată de un conflict militar civil care se desfășoară al șaptelea an, dintre Guvernul de Acord Național de la Tripoli condus de către Prim-ministrul Fayez al-Sarraj, recunoscut și susținut de Organizația Națiunilor Unite, de Statele Unite ale Americii, de Turcia, de Italia și de Qatar, și Administrația rivală, din estul țării aliată generalului Khalifa Haftar, care conduce așa numita Armată Libiană Națională, susținută de Egipt, de Emiratele Arabe Unite, de Arabia Saudită, de Iordania, de Franța și de Federația Rusă, pentru obținerea controlului asupra întregului teritoriu al statului Libia. O altă problemă geopolitică din regiunea Orientului Mijlociu reliefată de C. Bogzeanu este situația politică internă a Siriei, care rămâne a fi în continuare una vulnerabilă la conflictele violente dintre grupurile militare, în pofida trecerii conflictului la faza politico-diplomatică după un conflict militar de șase ani, dar care poate în orice moment să reizbucnească prin escaladarea unui noi conflict militar civil la fel de îndelungat și devastator ca cel anterior, pre-

cum și incertitudinea suspendării programului nuclear al Republicii Islamice Iran ce agravează relațiile diplomatice cu Statele Unite ale Americii. În același timp, alte disensiuni geopolitice regionale, intensificarea cărora poate avea loc în condițiile pandemiei globale COVID-19 sunt, diminuarea valorificării statutului Turciei de stat aliat și partener credibil în raport cu Uniunea Europeană în contextul necesității gestionării crizei migranților și perpetuarea conflictului din regiunea Donbas dintre Ucraina și Federația Rusă evoluția căruia confirmă înscrierea acestuia în modelul conflictelor înghețate, în pofida eforturilor formatul Grupului de contact Normandia de a negocia un acord între părțile aflate în conflict [7, p. 127].

Considerăm că fenomenul pandemiei globale COVID-19 a determinat declanșarea proceselor de redimensionare a intereselor geopolitice ale marilor puteri, acestea cooperând sau rivalizând între ele pe dimensiunea securității naționale și/sau internaționale în regiuni precum: Europa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, oferind oportunități sau exercitând presiuni asupra implementării politicilor de asigurare a securității naționale ale statelor din regiune, păstrându-și influența în zonele de importanță geostrategică. Un exemplu elocvent este semnarea Acordului de parteneriat strategic de cooperare în domeniul securității în zona indo-pacifică de către Statele Unite ale Americii, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și Australia (AUKUS), care are drept obiectiv subminarea intereselor geopolitice ale Chinei manifestate prin expansionism și agresiune militară împotriva statelor riverane ale Mării Chinei de Sud și ale Mării Chinei de Est, susținând Australia în achiziționarea submarinelor americane cu propulsie nucleară, ceea ce a provocat tensiuni în relațiile dintre Franța, Statele Unite ale Americii și Australia, ultima reziliind contractul cu Franța care s-a angajat să achiziționeze submarine cu propulsie atomică în valoare de 90 mlrd de dolari. Subliniem că pandemia globală COVID-19,

care a generat nu doar criză sanitară, dar și de securitate în plan regional și național, poate fi caracterizat ca o perioadă de tranziție, în care actorii majori vor prioritiza realizarea intereselor geopolitice regionale din domeniul politicii externe, iar micile puteri fiind determinate de impactul relațiilor geopolitice dintre marile puteri își vor consolida reziliența securității naționale intensificând relațiile de cooperare politico-militare în cadrul sferelor de influență geopolitică ale marilor puteri, pentru a contracara noile provocări, astfel contribuind și la asigurarea securității regionale din cadrul sferelor de influență geopolitică, ceea ce va institui cu certitudine o nouă perioadă postcovid în evoluția relațiile internaționale.

În opinia noastră, contextul geopolitic al mediului de securitate regională în perioada pandemiei globale COVID-19 exercită presiuni asupra procesului de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. Necesitatea consolidării rezilienței instituționale a sistemului de securitate și apărare al Republicii Moldova, în perioada crizei sanitare provocată de noul tip de coronavirus, prin accelerarea sau cel puțin menținerea dinamicii de realizare a reformelor din perioada precedentă a pandemiei, prin accesarea fondurilor oferite de Alianța Nord-Atlantice ca urmare a acceptului participării la consolidarea securității regionale va convinge partenerii externi în intenția de a continua procesul de modernizare și implementare a reformelor în domeniul securității și apărării naționale. Această supoziție este susținută și de V. Chirilă subliniind că securitatea națională a Republicii Moldova depinde în mare măsură de relațiile diplomatice cu Federația Rusă, în cadrul cărora există mai multe probleme nesoluționate, persistă o neîncredere, iar disensiunile dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană la nivel instituțional nu favorizează procesul de fortificare a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova. Expertul afirmă că, în contextul acestei tensionări diplomatice, vor exista

consecințe negative și asupra securității naționale a Republicii Moldova care se vor realiza prin intenția Federației Ruse de a-și intensifica influența geopolitică exercitând presiuni asupra domeniilor principale de dezvoltare ale statului [8].

B. Paclikova accentuează imperativul realizării Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare a Republicii Moldova, menționând că Republica Moldova a fost acceptată de către Alianța Nord-Atlantică ca parte a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare în luna iunie 2015, Ministerul Apărării fiind desemnat în calitate de instituție responsabilă pentru implementarea acestui angajament care are drept scop consolidarea capacității de apărare a Republicii Moldova și presupune un pachet de asistență divizat în două faze. În opinia sa, Republica Moldova a solicitat de la Alianța Nord-Atlantică acest pachet de asistență de care beneficiază și alți parteneri ca: Georgia, Iordania, Irak, Tunisia, pentru implementarea căruia Alianța Nord-Atlantică oferă consultanții săi pentru a asista la procesele de reformare. În prima fază a fost oferit un program de consiliere și asistență Republicii Moldova în sprijinul reformelor în domeniul apărării naționale în elaborarea documentelor strategice și identificării structurii de forțe optime și a capabilității militare necesare pentru a asigura funcționalitatea instituțională a procesului de apărare națională. Astfel, au fost elaborate și adoptate Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Parlament nr. HP 134/2018 din 19.07.2018) și Strategia militară a Republicii Moldova și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Guvern nr. 961 din 03.10.2018). De asemenea, programul se axează pe revizuirea riscurilor și pericolelor cu caracter militar la adresa statului, revizuirea și modificarea cadrului legislativ și normativ la nivel politicilor strategice, evaluarea structurii de comandă și con-

trol, a capacităților existente și estimarea dezvoltării economice. În a doua fază de implementare, B. Paclikova relevă că Republicii Moldova i se oferă asistență și consiliere tehnică în dezvoltarea forțelor armate (structuri de forță, capacități și infrastructură, doctrină, educație). Pachetul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare oferă, totodată, asistență și în alte domenii, inclusiv în cel al educației apărării, planificarea strategică, managementul resurselor umane, dezvoltarea profesională a civililor și standardizarea instruirii și logisticii, precum și aspecte legate de securitatea cibernetică, buna guvernare, prevenirea corupției, precum și rolul femeii în domeniul păcii și securității [9].

Conform lui V. Cibotaru, problema stringentă cu care se confruntă Armata Națională este procesul care este lipsit de operativitate și implementare rapidă a etapelor de modernizare și schimbare a tehnicii militare, în contextul reconfigurării geopolitice accelerate a mediului de securitate regională generând noi riscuri și amenințări la adresa securității și apărării naționale, Republica Moldova având nevoie de armament de tip nou, apărare antiaeriană modernă și de suplinirea rezervelor de muniție. Actualmente, starea echipamentului și dotărilor nu corespunde riscurilor și amenințărilor la care Republica Moldova este expusă. Realizând o analiză comparată dintre Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO și Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare, expertul susține că prin ultima, Republica Moldova își consolidează interoperabilitatea forțelor armate obișnuite cu cele ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice care au pus la dispoziția Republicii Moldova experții săi din Statele Unite ale Americii, România, Polonia, Țările Baltice pentru diferite programe de asistență și posibilități de modernizare a tehnicii [10]. Considerăm că Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este la fel de important în procesul

de reformare și modernizare a sistemului de securitate și apărare națională, document ce necesită o nouă adoptare într-o variantă actualizată pe perioada 2021-2023, contribuind la fortificarea relațiilor de cooperare multilaterală oferind instrumentarul necesar reieșind din interesul de securitate națională al Republicii Moldova și din interesul Alianței Nord-Atlantice de consolidare a securității regionale, luând în considerație poziționarea geopolitică a Republicii Moldova și existența conflictului înghețat pe teritoriul acesteia. În această ordine de idei, V. Cibotaru punctează că procesul de încetinire a reformei și modernizării a forțelor armate este determinată de viziunile contradictorii sau chiar lipsa acestora din partea exponenților clasei politice. În contextul evenimentelor militare din regiunea Carabahul de Munte, Republica Moldova trebuie țină cont de trei factori: apărarea propriilor cetățenii, consolidarea relațiilor de cooperare politico-militare cu România și Ucraina și intensificarea participării în cadrul misiunilor de menținere a securității regionale [10].

În concluzie reliefăm următoarele aspecte cu privire la consolidarea rezilienței securității naționale a Republicii Moldova în contextul pandemiei globale COVID-19:

1. Sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei instituționale potrivită pentru fortificarea acestuia, dat fiind faptul că se confruntă cu o multitudine de provocări de ordin geopolitic care s-au amplificat perioada pandemiei globale generată de noul tip de coronavirus COVID-19. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova presupune actualizarea statutului geopolitic de neutralitate permanentă ce fundamentează și instituționalizează sistemul național de securitate și apărare și care trebuie să asigure un grad înalt de funcționalitate a aces-

tuia pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Abordarea securității naționale a Republicii Moldova pe coordonata geopolitică este o necesitate academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un caracter fluctuant, determinând nivelul de stabilitate/instabilitate a mediului de securitate regională prin declanșarea/inhibarea provocărilor geopolitice în adresa securității naționale a Republicii Moldova. Capacitatea instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice, dar și criza de securitate regională declanșată de fenomenul COVID-19 este una redusă, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestor provocări, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

2. Asigurarea sustenabilității instituționale a relațiilor de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică și intensificarea procesului de consolidare a rezilienței securității naționale a Republicii Moldova, în special în condițiile crizei sanitare provocată de fenomenul COVID-19, dar și în contextul agravării relațiilor diplomatice dintre Occident și Federația Rusă amplificând și mai mult disensiunile precedate de protejarea sferelor de influență geopolitică din Europa Centrală și de Est și din spațiul postsovietic, precum și de adoptarea sancțiunilor în serie de către instituțiile și statele membre ale Uniunii Europene și Statele Unite ale Americii împotriva Federației Ruse, necesită o nouă abordare, la nivelul clasei politice, precum și la nivelul societății, mult mai pragmatică, consecventă și intransigentă care ar garanta o perspectivă geopolitică clară pe termen lung a conceptului de asigurare a securității naționale. Aceste importante

transformări paradigmatică ar contribui la elaborarea unor politici ce vizează realizarea procesului de promovare a reformelor democratice în diverse structuri ale statului și de modernizare a acestora, în special în sectorul de securitate și apărare națională, dar și la aprofundarea cooperării Republicii Moldova cu instituțiile euroatlantice, evoluții care au o influență benefică asupra procesului general de fortificare a tuturor componentelor securității naționale a Republicii Moldova.

3. Valorificarea oportunităților de către Republica Moldova oferite ca urmare a cooperării politico-militare cu Alianța Nord-Atlantică va determina sporirea nivelului de capacitate instituțională a sistemului național de securitate și apărare și totodată, va permite ajustarea procesului de asigurare a securității naționale la standardele euroatlantice, ceea ce se va solda eminamente cu amplificarea gradului de descurajare a eventualelor pericole din partea potențialilor inamici, precum și combaterea eficientă a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, care s-au amplificat în perioada pandemică a fenomenului COVID-19. Pentru realizarea acestui deziderat este indispensabil ca instituțiile din cadrul Administrației Publice Centrale responsabile de reforma în domeniul securității și apărării naționale să demonstreze voință politică, perseverență și transparență în acțiunile de realizare a angajamentelor asumate de Republica Moldova în relațiile de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, totodată manifestând interes în evoluția parcursului euroatlantic din calitatea de stat partener în stat membru al sistemului de securitate cooperativă și apărare colectivă.

În contextul ideilor reflectate în concluzii propunem următoarele recomandări:

1. În contextul geopolitic al fenomenului pandemiei COVID-19 ce a determinat subminarea stabilității mediului de securitate

regională din Europa de Est, în special în Zona Extinsă a Mării Negre, precum și diminuarea nivelului de asigurare a capacității instituționale a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a contracara provocările generate de criza sanitară, soluția recomandabilă ar fi ca organele supreme ale puterii de stat (Parlamentul, Președenția și Guvernul) să demareze procedurile de constituire a unui nou cadru politico-juridic de cooperare instituțională mai avansat cu Alianța Nord-Atlantică decât cel existent în domeniul politico-militar, promovând în cadrul dialogului cu Alianța Nord-Atlantică obiectivul de instituire a Comisiei NATO – Republica Moldova, astfel realizând un nivel de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate și apărare euroatlantică, care ar constitui un instrument-cheie oferit de Alianța Nord-Atlantică pentru impulsionearea procesului de consolidare a rezilienței sectorului de securitate și apărare națională, ceea ce ar amplifica interoperabilitatea și atașarea la standardele euroatlantice, precum și ar reprezenta un factor de stabilizare al statului Republica Moldova.

2. În prezent, Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este documentul de bază care reglementează procesul de reformare și modernizare instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova ce dezvoltă și consolidează capacitățile sectorului de securitate și apărare, valorificând posibilitățile de cooperare sustenabilă oferite de diverse programe ale Alianței Nord-Atlantice, cum ar fi: Procesul de Analiză și Planificare a Parteneriatului (PARP), Inițiativa privind Consolidarea Capacităților de Apărare (DCB), Programul de consolidare a integrității în sectorul de securitate și apărare (BI), Programul de Dezvoltare Profesională (PDP), Programul Știința pentru Pace și Securitate (SPS), Programului de consolidare a instruirii militare (DEEP) și Platforma pentru Interoperabilitate (IP). În această

ordine de idei, este oportună sugestia adresată Guvernului Republicii Moldova, să fie demarată procedura de elaborare și aprobare a unui nou Plan într-o variantă actualizată în care va fi prevăzută reconfigurarea geopolitică a mediului de securitate regională ce a provocat apariția noilor riscuri și amenințări la adresa securității naționale declanșate în perioada pandemică în care fenomenul COVID-19 a degenerat în criza de securitate regională. Necesitatea adoptării unui nou Plan mai este determinată de faptul că Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2017-2019 a expirat, iar proiectul Planului nou pentru anii 2021-2023, care încă nu a fost adoptat de Guvern, nu precizează repercusiunile transformării fenomenului COVID-19 în criza sanitară și ulterior în criza de securitate, astfel elaborarea și adoptarea unui nou Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2022-2024 va contribui la continuitatea și fortificarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică oferind instrumentarul necesar pentru realizarea interesului de securitate națională al Republicii Moldova și interesului Alianței Nord-Atlantice de consolidare a securității regionale.

3. Pentru consolidarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova și asigurarea sustenabilității instituționale a cooperării cu Alianța Nord-Atlantică este indispensabil intensificarea realizării reformelor respectând principiul continuității, în special în elaborarea și adoptarea documentelor strategice ale politicii de stat în domeniul securității și apărării naționale. Prin urmare, sugestia recomandabilă este ca factorul decizional din Republica Moldova, cum ar fi Parlamentul, Președenția și Guvernul, în colaborare cu comunitatea științifică să demareze procesul de elaborare și ulterior adoptarea unei noi Strategii de securitate națională care să reflecte contextul geopolitic

al mediului de securitate internațională și regională, precum și apariția noilor riscuri și amenințări geopolitice la adresa componentelor securității naționale declanșate de evoluția fenomenului COVID-19 ce va avea un impact pe termen mediu și lung, dat fiind faptul că actuala Strategie de securitate națională, adoptată prin Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011, nu mai reprezintă o sursă de soluții relevante în procesul de asigurare a securității și apărării naționale. De asemenea, este importantă și recomandarea de a completa unele prevederi ale Strategiei naționale de apărare prin elaborarea și adoptarea unor amendamente ce ar reglementa acțiunile de prevenire și combatere de către sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova a noilor provocări generate de fenomenul COVID-19. Totodată, un alt imperativ pe termen scurt în domeniul asigurării securității și apărării naționale ale Republicii Moldova pentru Parlament, Președenție și Guvern, ar fi și elaborarea în cooperare cu societatea științifică a proiectului Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2022-2026 și a proiectului Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei militare a Republicii Moldova pentru anii 2022-2026.

Referințe bibliografice:

1. COVID-19 Coronavirus Pandemic. Reported Cases and Deaths by Country or Territory. În: Worldometer, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (vizitat 17.09.2021).
2. Listings of WHO's Response to COVID-19. Timeline of WHO's Response to COVID-19, 29 iunie 2020. <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline> (vizitat 17.09.2021).
3. Coronavirus Disease (COVID-19): Situation Report -162, World Health Organization, 30 June 2020. 18 p. <https://www.who.int/>

- docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200615-covid-19-sitrep-147.pdf?sfvrsn=2497a605_4 (vizitat 20.09.2021).
4. Băhnăreanu Cristian. Impactul economic al pandemiei de COVID-19 la începutul anului 2020. În: Impact Strategic, 2020, nr. 2, p. 87-98.
 5. Sandford Alasdair. Coronavirus: Half of Humanity Now on Lockdown as 90 Countries Call for Confinement. <https://www.euronews.com/2020/04/02/coronavirus-in-europe-spain-s-death-toll-hits-10-000-after-record-950-new-deaths-in-24-hours> (vizitat 20.09.2021).
 6. Geropoulos Kostis, Waller Nicholas. Round One: US and Russia Slowly Hit-re-START Nuke Button. <https://www.neweurope.eu/article/round-one-us-and-russia-slowly-hit-re-start-nuke-button/> (vizitat 20.09.2021).
 7. Bogzeanu Cristina. Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19? În: Impact Strategic, 2020, nr. 2, p. 120-134.
 8. Chirilă Victor. Expert: Tensiunile dintre UE și Rusia vor avea consecințe grave asupra Republicii Moldova. <https://deschide.md/ro/stiri/politic/80292/Expert-Tensiunile-dintre-UE-%C8%99i-Rusia-vor-avea-consecin%C8%9Be-grave-asupra-RMoldova.htm> (vizitat 05.10.2021).
 9. Paclikova Barbora. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://info-center.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 05.10.2021).
 10. Cibotaru Viorel. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://info-center.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 05.10.2021).

Veaceslav UNGUREANU,
doctor în științe politice

2.5. POLITICI DE ASIGURARE A SECURITĂȚII UMANE ÎN CONDIȚII PANDEMICE

În perioada contemporană, marcată de pandemia de COVID-19, se impune necesitatea de a analiza problematica securității umane în contextul și în raport cu asigurarea securității naționale. Astfel, din perspectiva studiului securității naționale, subliniind aspectul uman, sunt relevate impedimentele instituționale și de mentalitate care creează dificultăți în promovarea securității umane [1, p. 162]. Mai gravă și destul de înapoiată este situația promovării securității umane în contextul regimurilor autoritare din lume, inclusive din Europa de est, regiune de care aparține și Republica Moldova. Astfel, într-un spațiu politic autoritar dominat de preocuparea asigurării securității naționale prin mijloace militare, abordare instituită și oficializată la nivel de politică de stat, problematica securității umane poate fi substanțial neglijată. În asemenea cazuri, considerăm că comunitatea științifică internațională, dar și comunitatea internațională a statelor democratice, susținută de organizații influente pentru apărarea drepturilor omului, au datoria nu doar să atenționeze societatea civilă și opinia publică, dar și să exercite acțiuni directe cât mai eficiente asupra unor asemenea regimuri autoritare, în măsura posibilităților și prin mijloacele disponibile, asupra necesității asigurării securității persoanei umane pe lângă cea națională [2, p. 132]. Într-un context similar, actualmente se analizează securitatea națională din perspectiva proceselor sociale. Astfel, se constată că securitatea națională a constituit permanent unul dintre fenomenele și procesele sociale care au însoțit evoluția omenirii pe tot parcursul acesteia, iar securitatea umană și siguranța persoanei puteau fi asigurate doar într-un cadru social în care pericolele și amenințările vor fi reduse maximal posibil, în

funcție de conjunctura internă și externă, de nivelul de civilizație și de dezvoltare tehnologică a sociumului etc.

În lungul șir de premise și condiții de fundamentare și promovare a concepției securității umane, atât la nivel mondial, cât și la nivel național în Republica Moldova, se impune și pandemia COVID-19, care s-a abătut asupra Terrei la finele anului 2019. În așa fel, condițiile extreme și situațiile excepționale impuse de pandemia de COVID-19 au condus, pe de o parte la testarea și verificarea vechilor teorii și ipoteze din domeniul securității umane, pe de altă parte, la fundamentarea și generarea de noi construcții teoretice, verificate și testate în practică, cu referință la perspectivele de soluționare mai eficientă și mai fezabilă a unor probleme importante legate de sfera securității umane și siguranței persoanei, scoase în evidență și exacerbate de pandemia actuală de COVID-19, uneori până la un nivel apropiat de cel tragic și catastrofal [3, p. 380].

Securitatea umană stabilește ca prioritate asigurarea intereselor persoanei în fața intereselor statului, ca garant al acestor drepturi, pe lângă alte instituții ale societății civile, cele de pe plan internațional etc., iar progresul tehnologiilor informaționale contemporane nu doar amplifică riscurile pentru libertatea, siguranța și protecția persoanei umane, dar mai și contribuie la valorificarea unor oportunități importante pentru fortificarea securității umane, în special cele legate de informare mai exactă, comunicare mai rapidă și mai calitativă, învățare mai amplă și profundă, ținându-se cont de imperativele existențiale ale societății. Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei.

Concepția dominantă tradiționalistă ce trata în mod restrâns securitatea ca un domeniu al siguranței și bunăstării statelor pe

arena internațională în concurență cu alte state, securitatea ca stare ce nu poate fi obținută fără ajutorul forțelor militare, fiind garantată de acestea, a fost modificată din temelie prin nevoia societății contemporane a riscului de a lua în considerare factorul uman, dar nu de rând cu alți numeroși factori ce influențează în final starea de securitate pe mapamond, ci ca element fundamental al procesului de securizare [4, p. 211]. Acest aspect devine cu atât mai evident, cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19. Evoluția conceptului de securitate a avut loc în mod gradual și treptat, concomitent cu apariția noilor provocări de securitate care au generat noi necesități de conceptualizare teoretică și de găsim a soluțiilor optime pentru aceste provocări. Astfel, de la lansarea termenului de securitate umană, la sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI, concepția dată a devenit cu atât mai relevantă cu cât s-au intensificat conflictele civile în diferite zone de pe mapamond, populația civilă devenind categoria socială cea mai vulnerabilă și afectată de consecințele acestor fenomene violente. Conceptul devine tot mai util din perspectiva aplicabilității sale, în situațiile post-conflict de restabilire a condițiilor esențiale și minime pentru o viață normală a populației civile, dar și în condițiile pandemice actuale. În acest context, drepturile internaționale ale omului, dreptul umanitar, conceptul protecției internaționale a refugiaților devin surse teoretice, metodologice, dar și fundamente normative pentru concepția securității umane.

Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă

de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în articolul 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Securitatea umană a fost regândită și reconceptuată ca o abordare comprehensivă ce vine în sprijinul statelor membre ale ONU pentru identificarea mai facilă a provocărilor globale de vârf la adresa supraviețuirii, vieții și demnității oamenilor.

Securitatea umană este recunoscută ca făcând conexiunea dintre pace, dezvoltare și drepturile omului precum cele civile, politice, economice, sociale și culturale [5, p. 70]. Drept urmare, sunt promovate cele trei elemente intrinseci și fundamentale ale concepției securității umane, libertatea individului uman de a trăi cu *demnitate*, în afara sărăciei și disperării, pe lângă eliberarea de teamă și de nevoi, consfințite ca elemente de bază ale drepturilor omului încă din 1948, de la adoptarea de ONU a Declarației universale a drepturilor Omului. Deci, conceptul securității umane nu mai include simpla absență a stării de violență și război, ci constituie o abordare comprehensivă și complexă a ființei umane prin prisma necesităților și contextului său existențial.

Problematica securității umane cu terminologia specifică acesteia au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale ONU în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomație preventivă, pacificare și menținere a păcii” – un raport în care Secretarul general al ONU B. Boutros-Ghali marca necesitatea unei „*abordări integrate asupra securității umane*” în contextul proceselor de menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece”, cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic.

Realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului [6, p. 47]. Dintre cele trei elemente organic legate între ele: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Prin urmare, securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului, inclusiv în condițiile pandemiei de COVID-19. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere.

Teoretic, problematica dezvoltării durabile în corelație cu asigurarea unui nivel decent de securitate umană în Republica Moldova a fost analizată de către academicianul Al. Roșca într-un studiu publicat în anul 2007, în care se menționează că dezvoltarea durabilă “nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice și politice de inspirație social-democratică” [7, p. 42]. Deci, problematica omului devine stringentă în contextul unei ofensive sociale, politice, instituționale a noilor concepte de dezvoltare și siguranță a persoanei, Al. Roșca amintind că „liberalizarea economică și politică prin sine însăși, adică fără a fi însoțită de o politică socială democratică și echitabilă, nu poate crea condiții obiective pentru manifestarea

liberă a omului” [7, p. 43]. Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunoscută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil a omenirii.

Un studiu teoretic al academicianului A.D. Ursul, publicat în 2008, se referă la natura și esența fenomenului de securitate [8, p. 16]. Autorul subliniază faptul că acest fenomen al securității este, prin esență, profund uman și este generat de necesitatea omului și comunității, societății în ansamblu, de amplificare a sentimentului de siguranță și a eliminării tuturor pericolelor și amenințărilor potențiale. Aspectele globale ale securității la fel sunt relevate de cercetător în contextul în care securitatea nu poate fi durabilă într-un mediu nesigur cu potențial mare de escaladare a pericolelor, crizelor și conflictelor. Prin urmare, îmbunătățirea profilactică a mediului social, economic și politic contribuie la amplificarea securității la nivel global, nu doar în anumite regiuni izolate de pe planetă. Un alt studiu al acestui cercetător vizează conexiunea evoluționismului universal și a problemelor de securitate [9, p. 24]. Astfel sunt relevate aspectele umane și civilizaționale ale fenomenului securității, ca fiind unul peren și profund caracteristic comunității umane pe tot parcursul istoriei sale. În alt studiu publicat în anul 2011, A.D. Ursul elucidează aspectul ecologic al securității [10, p. 199], în care dezvoltarea durabilă este percepută ca un pilon principal al securității globale, iar aspectul ecologic – un domeniu-cheie a dezvoltării durabile cu repercusiune directă

asupra calității vieții omului. Cu toată acestea, aspectul degradării ecologice ca amenințare la adresa securității este perceput de autor mai degrabă ca un fenomen mondial din perspectiva cauzelor sale și mai puțin ca o dramă individuală, reieșind din efectele sale la nivelul persoanei umane. Într-o altă lucrare dedicată perspectivelor edificării unui viitor sigur în contextul diversificării paradigmei dezvoltării durabile, A.D. Ursul subliniază corelația proporțională directă dintre evoluția sustenabilă a omenirii în perspectivă și gradul securității umane care va fi instituit în societatea viitorului [11, p. 861]. La fel, problematica interdependenței dintre securitate și dezvoltarea durabilă a fost analizat într-un alt studiu semnat de acad. A.D. Ursul și D.E. Kaliujnaia, publicat în anul 2016 [12, p. 180]. În acest fel, se promovează și se fundamentează propunerea referitor la necesitatea instituirii unor structuri și mecanisme de dirijare globală pentru garantarea unei coeziuni și coordonări eficiente, de un nivel mult mai înalt decât sistemele contemporane de organizații internaționale mondiale și regionale. Sub acest aspect al eficientizării coordonării statelor și organizațiilor internaționale în vederea realizării politicilor de securitate și de promovare a dezvoltării durabile, autorii minimizează, într-o anumită măsură, importanța și rolul persoanei umane în structura mecanismelor de elaborare, implementare, evaluare, monitorizare și menținere a standardelor înalte în procesul de dezvoltare durabilă pe mapamond.

La nivel global, mai cu seamă în ultimul secol, cultura respectării și protejării drepturilor omului devine inevitabil un element de bază al sistemului social contemporan democratic. Prin urmare, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție strictă și inevitabilă pentru dezvoltarea umană durabilă, precum și pentru asigurarea confortului, libertății și siguranței persoanei [13, p. 111]. Acest aspect devine cu atât mai evident, cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Procesul guvernării nu se poate distanța de tendințele generale din societatea contemporană și este atras plenar în evoluția și adaptarea standardelor guvernării la cele mai stringente necesități ale societății cu caracter situațional. În societățile democratice, regula constituțională comună privind respectarea libertății individuale și a siguranței personale impune procesului guvernării un design special și o serie de rigori metodologice și procedurale specifice. Succesul guvernării în societățile democratice, la toate etapele și nivelurile procesului, este strâns legat de eficacitatea efortului de adaptare a standardelor manageriale și de dirijare la obiectivele, cerințele și valorile promovate de teoria securității umane prin principiile sale inerente. Printre acestea, prevederile constituționale universale ale libertății individuale și siguranței personale sunt promovate într-un mod special, și se impun ca adevărate imperative și norme fundamentale în implicarea unei persoane responsabile și a unui cetățean deschis în procesele democratice. Conform acestor imperative, metodologia actului de guvernare trebuie să includă instrumentarul cel mai avansat, mai divers, de factură interdisciplinară, care să permită dezvoltarea nu numai a bunăstării sociale, ci și a calităților spiritual-morale ale cetățenilor. Astfel, promovarea culturii guvernării ca parte a culturii politice în sens larg și a culturii drepturilor omului, inevitabil devin elemente de bază ale procesului guvernării în cadrul unui sistem democratic, în care respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție indispensabilă pentru o dezvoltare umană sustenabilă și pentru asigurarea siguranței și securității persoanei [14, p. 110].

Problematica drepturilor omului, promovată cu tot mai mare aplomb în societățile cu tradiții democratice, devine un imperativ și un reper nu doar al democratizării și edificării unei societăți a

bunăstării, ci și o condiție a formării, păstrării și educării unui climat social sigur, în care securitatea și siguranța persoanei poate fi garantată nu numai prin mecanisme ale puterii de stat, ci și prin aplicarea de cutume, tradiții, mecanisme ale societății civile, dar mai presus de toate, prin utilizarea de instrumente de autoapărare și autoasigurare de către cetățeni în mod individual contra eventualelor riscuri de securitate, atacuri, pericole și amenințări, prin reducerea vulnerabilităților sale și expunerii la diverse riscuri securitare, inclusiv în perioada marcată de criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Societatea umană, actualmente este înconjurată de numeroase amenințări la adresa securității sale. Dar, sistemul politic național și internațional actual, aflat în faza depășirii crizelor, în corelație cu provocările și amenințările la adresa securității umane, capătă noi valențe și funcții, în condițiile când organisme internaționale, sprijinite de structurile naționale de stat, sunt nevoite să se confrunte cu intensificarea dinamicii evoluției aliniare a echilibrului mondial, în calea atingerii stadiului durabil și noosferic în dezvoltarea sociumului. Prin urmare, securitatea umană, ca și componentă a securității naționale și internaționale, reprezintă o preocupare centrală în studiile contemporane de securitate. Motivul principal constă în faptul că anume securitatea umană poate să determine metodologic și strategic evoluția, cercetarea, cunoașterea și managementul altor tipuri de securitate, ca și evoluția pe viitor a întregii sfere a asigurării securității [15, p. 83].

În contextul situației socioeconomice și politice create la etapa contemporană a evoluției omenirii, ce denotă un profund impas în care se află civilizația umană din perspectiva asigurării securității și dezvoltării sale pe viitor, apariția și dezvoltarea diverselor con-

cepții științifice interdisciplinare și post-neclasice, în baza unor structuri și construcții socioculturale tradiționale, se afirmă ca fiind o viziune progresistă, capabilă să identifice direcții și căi acceptabile de soluționare a crizei globale, mai cu seamă pe cea cauzată de pandemia de COVID-19.

În așa fel, delimitarea și consolidarea diferitor abordări științifice interdisciplinare și post-neclasice cum e cea a supraviețuirii omenirii în întregime, a speciei umane, în cel mai larg sens al cuvântului, devine o modalitate suplimentară de sporire prin diversitate și originalitate a potențialului umanității de autoevaluare, mobilizare, autoprotecție și securizare în momente critice după cum este perioada actuală, dominată de grave pericole și amenințări, specifice crizei mondiale actuale.

Din alt unghi de vedere, rolul statului în asigurarea securității, în general, și a securității umane, în mod special, nu este determinat exact în studiile contemporane de securitate, fiind tratat diferit din perspectiva diverselor concepții și paradigme securitare. Dar, în efortul asigurării siguranței persoanei ca segment central al realizării întregului spectru de condiții, principii și priorități ale securității umane, rămâne certă și necesară prezența și impactul indispensabil ale instituțiilor și structurilor de stat specializate în asigurarea securității în procesele de ranforsare a abilităților persoanei umane pentru a participa activ în asigurarea securității proprii. Pe plan mondial, în ultimul secol, cultura respectării și ocrotirii drepturilor omului devine, inevitabil, un element de bază a sistemului democratic modern [16, p. 177]. Acest aspect devine cu atât mai evident, cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19. În acest context, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție stringentă și inevitabilă pentru o dezvoltare umană sustenabilă și pentru asigurarea siguranței perso-

nei. În condițiile în care în Republica Moldova este în vigoare strategia, precum și o concepție a securității naționale, adoptate prin lege, revăzută o dată la patru ani, se impune o adaptare și racordare rigidă a acestor documente de politici la principiile securității umane care se cer a fi nu doar reflectate în strategia națională de securitate, dar și să fie propagate în mod public și însușite bine prin educație de către păturile largi ale populației, pentru a se contribui decisiv la ridicarea nivelului siguranței persoanei, a implementării practice a principiilor securității umane în Republica Moldova, pentru o viață mai bună, mai prosperă și mai calitativă a generațiilor viitoare [17, p. 481].

Condițiile pandemice actuale impun accelerarea procesului de modernizare și ajustare la imperativele timpului, marcat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, a sistemului de asigurare a securității umane și siguranței persoanei, care devine o preocupare complexă și multidimensională, încorporând reconceptualizarea securității personale a individului, culturii securității și securității culturii, pe lângă reconfigurarea securității politice și economice, securității mediului ambiant, a sănătății, alimentare, a comunității. Acest aspect devine tot mai actual în contextul în care concepția securității umane a fost elaborată în conexiune directă cu teoria societății riscului, în cadrul căreia un rol deosebit se acordă securizării persoanei.

Omul se definește, în cel mai vast sens, drept o ființă bio-psiho-socială, prin urmare, securitatea umană, inevitabil, trebuie să se refere la cele trei componente ale naturii sale: la aspectul biologic, spiritual și la cel social [18, p. 103]. Optimizarea actului guvernării include și preocupările pentru asigurarea securității, înțeleasă la scară de stat, la scară internațională, dar și la nivelul individului, a persoanei, fiind impusă să graviteze în acest ultim caz, în jurul ca-

tegoriilor de bunăstare și asigurare a demnității personale, convergente concepției securității umane. Securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate de persoane, ca o comunitate socială cu specificul său irepetabil și cu toate elementele sale componente, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților spirituale, inclusiv a năzuințelor fundamentale.

Totuși, sistemul asigurării siguranței persoanei și drepturilor omului în Republica Moldova, mai ales în timpul influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, continua să se dezvolte haotic și fără de un scop bine stabilit de guvernanți sau societate, fiind influențat permanent de obligațiile externe asumate de Republica Moldova, sau de interesele de cartel ale unor grupuri de interese cu acces direct la procesul decizional [19, p. 74]. Astfel că, pentru o dezvoltare sustenabilă a Republicii Moldova, devine stringent necesară implementarea unor modele optime și eficiente, în principal europene, de asigurare practică, la nivel cotidian și individual, a siguranței și securității cetățeanului, pentru a reduce din dominarea vieții sociale și politice din Republica Moldova de elemente criminale și de corupție.

Conceptualizarea noțiunii și stării de securitate, din perspectiva cercetărilor științifice contemporane concentrate pe găsirea soluțiilor celor mai sustenabile la criza cauzată de pandemia de COVID-19, a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic în ultimele două secole. Școala tradițional-realistă, cea liberal-ideală, behavioristă, constructivistă și altele, au determinat evoluția conceptului de securitate de la stadiul de caracteristică a puterii de stat în relația cu alte entități statale pe arena internațională (în accepțiune tradiționalistă), la stadiul de stare sinergetică specifică tuturor tipurilor de sisteme: tehnice, sociale și biologice (în

accepțiune post-neclasică), însemnând un echilibru, o armonizare și prosperare, mai ales, la nivel individual al personalității umane, ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de sisteme menționate [20, p. 488].

În consecință, vom remarca că persoana, individul uman, cetățeanul, devine o componentă-cheie în definitivarea arhitecturii sistemului de securitate în contextul amenințărilor contemporane. Acest aspect devine cu atât mai evident, cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Astfel, acum două decenii un potențial intelectual enorm, provenit din mediul academic a fost conectat la problematica securității umane în corelație cu problema persoanei. În rezultatul cercetărilor interdisciplinare întreprinse, au fost identificate unele rezultate valoroase. Spre exemplu, J. Leaning, profesor în domeniul sănătății publice internaționale la Harvard, operează cu necesitatea persoanei umane de a dispune de suficiente resurse de ordin material și psihosocial în vederea asigurării unui nivel minim al securității sale ca individ [21, p. 6]. În așa fel, vom presupune că acest minim al securității personale poate fi asigurat doar în condițiile vieții în comunitate, iar epidemiile și maladiile, precum cea contemporană cauzată de maladia COVID-19, ca amenințări comunitare, devin la fel de grave pentru securitatea umană, cu precădere, analizând situația din perspectiva sănătății publice, dar și din cea a asigurării depline a libertăților și drepturilor fundamentale ale omului. Un alt important teoretician al fenomenului securității umane este K. P. Bajpai, un om de știință indian din cadrul Centrului de studii internaționale al Universității „Jawaharlal Nehru” din New Delhi [22, p. 12], care se impune prin studiile legate de elaborarea și perfecționarea metodologiei de măsurare a securității umane, propunând și o procedură standardizată de audit pentru statele

și regiunile lumii [23, p. 2]. Abordarea sa referitor la securitatea umană se centrează pe două valori de bază: siguranța personală și pe gradul de libertate, iar amenințările de securitate țin în principal de violență și se împart în două categorii: violența directă (discriminare, dominare, aplicare a forței etc.) și indirectă (dezastre naturale, maladii, subdezvoltare, migrație etc.) [24, p. 198].

În acest context, considerăm a fi necesară formarea în strictă corelație cu normele securității umane și principiului siguranței persoanei, a unei rețele de organizații și instituții de combatere a acestor tipuri de amenințări (directe și indirecte): de la ONG-uri și asociații civice până la, instituții specializate de stat sau aparținând unor organizații internaționale interstatale, dar și corporații internaționale private, cu implicarea resurselor logistice ale statelor și ale celor mai influente organizații mondiale sau regionale, inclusiv Uniunea Europeană, OSCE, ONU.

În contextul în care metodologiile propuse de savanți se diversifică continuu, se elaborează noi și tot mai sofisticăți indicatori și indici pentru conceptualizarea mai bună a proceselor sociale, pentru o comparație mai adecvată și mai veridică dintre state, regiuni, comunități, categorii sociale, se depun eforturi considerabile de către savanți, inclusiv pentru elaborarea unor indicatori universali în domeniul securității umane și siguranței persoanei. Astfel, încă acum două decenii au fost întreprinse eforturi intelectuale specifice în mediul academic canadian, în particular de asemenea cercetători ca S. Lonergan, K. Gustavson și B. Carter, care au propus să se evalueze insecuritatea umană, ca fiind un concept mult mai concret comparativ cu securitatea sau siguranța aplicată la individual uman [25, p. 3]. Prin urmare, constatăm că insecuritatea umană a fost definită, spre deosebire de starea de securitate sau siguranță, ca o stare determinată de lipsa pericolelor ecologice, economice

sau sociale, iar edificarea unor sisteme performante de prevenire a dezastrelor naturale e menită să reducă vulnerabilitatea ecologică a regiunilor problematice. Cu toate eforturile depuse, se prefigurează ideea precum că un indice exhaustiv al insecurității umane rămâne a fi un subiect de dispute academice și azi, iar, în acest context, considerăm oportună conectarea indicelui de insecuritate umană cu standardele constituționale internaționale, printre care se regăsește și siguranța persoanei.

Specificul securității umane se fundamentează pe reinterpretarea fenomenului securitar, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității, fiind arondat concepției cu privire la drepturile fundamentale ale omului. Pe de altă parte, problematica siguranței persoanei implică nu doar apărarea echității sociale, a drepturilor omului, dar și eliminarea sau diminuarea semnificativă a riscurilor umane în contextul schimbărilor globale ce comportă pericole imediate și latente, inclusiv pericole și amenințări generate de pandemia actuală de COVID-19.

În acord cu imperativele timpului și de optimizare a sistemului de sănătate publică, reieșind din principiul securitar al proporționalității măsurilor de precauție, strategiile și politicile ce se adoptă pentru combaterea pandemiei COVID-19 trebuie să fie proporționale cu gravitatea pericolului pe care îl reprezintă amenințarea, în cazul nostru pandemia cauzată de maladia COVID-19. Prin urmare devine evident că în ultimii ani abordările riscurilor de securitate au suferit o diversificare și mai mare, inclusiv în contextul pandemiei actuale de COVID-19 [26, p. 373].

În consecință, dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova, ca parte a spațiului european, cu noi valențe și perspective în contextul actualei pandemii de COVID-19, determină o revalorizare a

necesităților primare ale individului, inclusiv a necesității sale de siguranță și securitate personală, pentru un dialog intercultural mai facil și eficient într-un spațiu intercultural european, menit să devină, și cu eforturile societății din Republica Moldova, un fief al armoniei, securității, dezvoltării și prosperității.

În condițiile date, tot mai multe tipuri de pericole securitare însoțesc creșterea rolului mass-mediei în perioada extensiunii procesului de globalizare. În acest context este relevantă evaluarea riscurilor și pericolelor diverselor exagerări, printre care se evidențiază transformarea domeniului politic dintr-o suprastructură socială cu funcția sa de bază de dirijare a sociumului, în politică – spectacol, capabilă doar de manipulare, agitații și incitarea spiritelor sociale, fără a deține un control real asupra evoluției strategice a corpului social, fiind total sterilă în a propune, a convinge și a implementa politici în beneficiul comun, ci reducându-se doar la a provoca la conflict diversele tabere și grupuri sociale, a incita opinia publică, contribuind decisiv la destabilizarea în final a sociumului și, deci, a îndepărtării colectivităților umane de scopul lor de edificare a unui viitor acceptabil pe Terra prin salvagardarea valorilor umane universale. Se evidențiază transformarea sistemului social prin racordarea mass-mediei la procesele sociopolitice contemporane. În prezent, în scopul de a atrage cât mai multe vizualizări, spațiul public abundă de materiale ce promovează știrile false. Fie că sunt știri inventate în mod deliberat ori știri care ar putea fi adevărate, dar inexacte, știrile false au un impact direct provocat de informații nefundamentate atât la nivel național, cât și individual, influențând opinia publică a cetățenilor.

Mai gravă este situația în condițiile pandemiei COVID-19. Cetățenii nu sunt imuni la dezinformare, fiind pasibili vulnerabilității în fața anxietăților sociale, iar expunerea la știri false creează stări

de panică. În condițiile necesității de auto-izolare a cetățenilor și a utilizării intensive a rețelei Internet, cât și a surselor de comunicare online, care reprezintă platforma primară a promovării știrilor false, crește riscul expunerii persoanelor la dezinformări. Astăzi spațiul public este arena unei dezbateri în creștere cu privire la fenomenul știrilor false și al dezinformării online, spre exemplu, cu privire la cauza apariției COVID-19 sau care propun tratamente miraculoase neverificate, ce ar pune în pericol sănătatea cetățenilor [27, p. 71].

Fenomenul știrilor false (Fake News) este direct și organic conectat cu procesul de globalizare, dar și cu criza cauzată de pandemia de COVID-19, având un rol de o importanță fundamentală pentru buna funcționare a sistemului social, acționând prin intermediul mass-media, în acest context. Este important de remarcat specificul fenomenului știrilor false (Fake News) care constă în capacitatea content-ului informațional, vehiculat în cadrul procesului, de a se auto-replica și auto-amplifica ca volum informațional. La fel, specificul de răspândire al acestui fenomen al știrilor false (Fake News) are particularitatea de a crește în viteză și în vederea anihilării impedimentelor într-un anume mediu social, precum cel preponderent emotiv, empatic și cu o doză scăzută de rațional și gândire critică a maselor de consumatori al unor asemenea produse informaționale, într-un mediu social dominat de panică, dar, totodată, fenomenul știrilor false (Fake News) generează și are ca rezultat al manifestării sale, dar și ca scop al implementării sale ca tactică de manipulare a maselor, obținerea în timp al unor asemenea efecte în societate precum cele menționate anterior: panică, creșterea elementului emotiv și a emoțiilor în abordarea știrilor, scăderea gândirii critice colective și a abordării raționale a argumentării folosite în procesul de răspândire a știrilor false, creșterea elementelor iraționale în procesul de digerare și prelu-

crare ce societate a conținutului știrilor false. Conexiunea organică și permanentă a fenomenului știrilor false (Fake News) cu domeniul securității este, la fel, o particularitate de luat în calcul în contextul studierii acestui fenomen, cu atât mai mult în perioada marcată de pandemia de COVID-19. În acest sens este important de analizat întâietatea spre a fi promovate și coraportul dintre interesele individuale și cele colective (de stat) în cadrul procesului de asigurare a securității.

Asigurarea securității umane și siguranței persoanei nu se poate realiza haotic sau instantaneu. Procesul de atingere a unui grad acceptabil sau înalt al asigurării securității umane și siguranței persoanei necesită aplicarea meticuloasă, permanentă, constantă și susținută a unei metodologii specifice, transpunerea în practică a unor concepte și constructe teoretice, bine formulate și cizelate. Acest gen de imperative și scopuri prestabilite necesită aplicarea corespunzătoare și profesionistă a metodologiei asigurării securității umane prin conferirea unei certitudini bine conștientizate și înrădăcinate pe plan psiho-emoțional a percepției siguranței persoanei, care, inevitabil, trebuie să cuprindă un spectru larg de tehnici și mecanisme, strategii și abordări, metode și instrumente, dintre cele mai avansate, mai diverse, de factură interdisciplinară, care să permită păstrarea confortului și stării optime nu numai a mentalului și intelectului persoanei, ci și a calităților sale, fizico-biomedicale, psiho-morale, spiritual-emoționale și social-utile [28, p. 8].

Aspectul cel mai controversat din perspectiva asigurării siguranței persoanei și securității umane, reprezintă modul de viață ca proces de definire și valorificare a funcțiilor psihosociale, a abilităților și calităților ideale spre care ar trebui să tindă ființa umană în contextul social dominat de interese de grup, naționale sau globale.

Securitatea umană, fiind preocuparea centrală în cadrul tematicii complexe și pluridimensionale a asigurării siguranței persoanei, capătă noi aspecte în contextul abordării securitologice a edificării unei societăți bazate pe cunoaștere, a unei societăți renovate moral, refondate pe principii noosferice. Amenințările și pericolele la adresa securității umane, în fapt, vizează în principal substratul biologic al omului, dar se răsfrâng și la alte diverse laturi ale vieții umane. Aceste amenințări și riscuri pentru securitatea umană au repercusiuni grave asupra unui șir de aspecte vitale pentru personalitatea omului, având un impact bio-cultural major asupra securizării dezvoltării umane sustenabile, mai ales în timpul influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19.

O guvernare eficientă, mai ales în condițiile crizei post-pandemice, necesită un grad înalt de solidaritate socială, de participare a maselor largi la implementarea politicilor și strategiilor de ieșire din criza creată, de cooperare și colaborare a acestor guverne naționale, ca emanații ale sistemelor cu o democrație precară cum e cea din Republica Moldova, cu mai mulți actori geopolitici regionali și globali hiperactivi și tot mai prezenți pe scena sa politică internă.

În contextul pandemiei contemporane de COVID-19 ies la iveală o serie de riscuri și pericole securitare latente. Asemenea pericole și riscuri, de regulă se fac remarcate doar în stări excepționale și de urgență.

Giorgio Agamben, un cunoscut filozof italian, care investighează conceptele de stare de excepție, forma de viață etc., analizează din perspectiva conceptului de biopolitică problematica pandemiei de COVID-19, menționând tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare. Totodată, se prefigurează procese de militarizare a acelor zone în care există persoane dovedite a fi infectate. O astfel de abordare va permi-

te instituțiilor puterii de stat, în condiții de pandemie, să extindă rapid starea de excepție la toate regiunile. Acest autor enumerează o serie de limitări grave ale libertății persoanei impuse prin restricțiile din pandemie. Aceste restricții ar fi disproporționate față de amenințarea reală, în marea majoritate don cazuri. Și acest fapt nu se datorează atât neprofesionalismului gestionarilor crizei pandemice, cât panicii sociale și tendinței unor forțe politice trișoare de a beneficia de această vulnerabilitate socială. Odată epuizat terorismul ca o justificare a unor măsuri excepționale, pandemia de COVID-19, se prefigurează a deveni principalul motiv al instituțiilor statelor de a înăspri controlul asupra persoanei, cu riscul de a-i încălca și libertățile fundamentale în numele binelui și bunăstării comune [29].

Același autor – G. Agamben introduce în discuție conceptul de ”viața deșartă” care, în viziunea sa reprezintă un factor de „orbire și separare” dintre oameni: ”Primul lucru pe care l-a arătat clar valul de panică, care ne-a paralizat, este că societatea noastră nu mai crede în altceva decât în viața deșartă, căci oamenii sunt pregătiți să sacrifice practic orice: condiții normale de viață, relații sociale, muncă, chiar prietenii și credințe religioase sau politice, toate pentru a evita pericolul de îmbolnăvire. Viața deșartă și teama de a o pierde nu sunt ceva care să aducă oamenii laolaltă, ci ceva care îi orbesc și îi separă. Ce este o societate fără altă valoare decât supraviețuirea?” [30].

Cu toate că problematica bunăstării civilizației umane în condiții de siguranță și respectare a drepturilor și libertăților persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane, paradigma securității umane a reușit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele 2-3 decenii, transformând și înlocuind concepția dominantă, de sorginte realistă, a securității

statului într-o lume haotică, unde numai forța militară poate asigura o protecție adevărată [31, p. 39].

Un impact determinant pentru configurarea teoretico-metodologică a concepției securității umane a fost exercitat de către Organizația Națiunilor Unite, experții căreia au reușit să sistematizeze materialul teoretic și concepțiile novatoare ale oamenilor de știință, elaborate în perioada căderii Cortinei de fier și reconfigurării realităților geopolitice de la sfârșitul deceniului 9 al sec. XX. Este incontestabil faptul importanței cruciale a ONU în elaborarea conceptului de securitate umană, la fel și a conceptelor adiacente acestuia precum drepturile omului sau dezvoltarea umană, promovate de ONU începând încă de la apariția acestei organizații internaționale în perioada imediat postbelică.

La etapa actuală a dezvoltării conceptului la mijlocul deceniului 2 al sec. XXI, securitatea, prin această prismă, nu mai e considerată o simplă absență a războiului și a violenței într-o anumită regiune sau țară, ci constituie o abordare comprehensivă și complexă, bazându-se pe trei principii fundamentale:

1. Lipsa sau eliberarea de teamă, tratată și ca securitate contra violențelor.
2. Eliberarea de nevoi ce țin de asigurarea cu alimente și hrană a protecției personale, cu îngrijire medicală și securitatea sănătății sau de securitatea locuinței și mediului.
3. Libertatea de a trăi cu demnitate prin promovarea principiilor dezvoltării umane sustenabile și protecția drepturilor omului [32].

Problematica securității umane cu terminologia specifică acesteia au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale Organizației Națiunilor Unite în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomatie preventivă, pacificare și menținere a păcii” –

un raport în care Secretarul general al ONU la acel moment B. Boutros-Ghali marca necesitatea realizării unei „*abordări integrate asupra securității umane*” în contextul proceselor de pacificare și menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece”, cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic [33].

Dintre cei mai proeminenți teoreticieni ai concepției securității umane în contextul cercetării problematicei bunăstării societății, unii din aceștia, stând la baza a numeroase direcții distincte și bine conturate în domeniu, se fac remarcați o serie de cercetători încă din anii '90 ai sec. XX, printre care se numără și L. C. Chen. Acest autor dezvoltă conceptul securității umane, bazat pe specificul civilizațional de percepție a bunăstării în diverse regiuni ale Terrei [34, p. 141]. Mai târziu, fiind medic de profesie și un factor executiv – președinte al China Medical Board Inc., un ONG care promovează educația, cercetarea și cultura în domeniul sănătății în universitățile cu profil medical din China și Asia de Sud-Est, acest autor contribuie la elucidarea conexiunilor și interdependențelor dintre problematica securității umane și politicile în domeniul sănătății publice [35, p. 93]. Aportul lui L. C. Chen la dezvoltarea conceptului securității umane rămâne a fi incontestabil de important, cu toate că, în abordarea sa, aspectele ce țin de corelația cu problematica bunăstării societății, dar și de cooperarea comunității internaționale în problema prevenirii instabilității sociopolitice, militare și conflictelor regionale în vederea fortificării securității umane pe mapamond, sunt insuficient de amplu expuse, în comparație cu aspectele de politici și strategii naționale de combatere a subdezvoltării și sănătății precare a comunităților și persoanelor.

Unul dintre cercetătorii fenomenului dat care au inițiat o nouă abordare asupra securității umane și care a devenit una oficială în politicile din domeniu în Canada, este L. Axworthy, fost ministru al Afacerilor Externe al acestui stat [36, p. 185]. În viziunea sa, securitatea umană trebuia să devină în perioada „postrăzboi rece” un subiect de o importanță fundamentală pentru politica externă a celor mai prospere state din lume, printre care se numără și Canada, care au obligația morală să intervină în regiunile cele mai vulnerabile de pe mapamond pentru restabilirea și fortificarea securității persoanelor, asumându-și rolul de lideri pe plan mondial în problema păstrării păcii mondiale și a amplificării bunăstării la scară globală.

R. Thakur, un cercetător indian naturalizat în Canada, ex-vice-rector al United Nations University, introduce în circuitul academic propunerea de a redirecționa securitatea umană către protecția comunităților și nu a persoanelor pe motiv că anume comunitățile umane sunt structurile cele mai vulnerabile, purtătoare de cultură, morală și modele civilizaționale și în mai puțină măsură indivizii [37, p. 53]. La fel, acest cercetător elaborează conceptul responsabilității de a proteja și a interveni pe cont propriu în regiunile și în contextul geopolitic în care securitatea umană este încălcată flagrant [38, p. 47]. Cu toate acestea, evenimentele din cele mai fierbinți puncte de pe glob din ultimul deceniu (Ucraina, Siria, Irak, Sudan, Afganistan etc.) oferă suficiente argumente pentru a considera că mecanismele internaționale de intervenție în astfel de regiuni pentru restabilirea păcii, a drepturilor fundamentale ale omului etc. sunt încă deficiente la capitolele: logistică, eficiență, sustenabilitate de durată a acțiunilor întreprinse etc.

Un impact major asupra concepției teoretice a securității umane a avut-o A. Suhrke – o cercetătoare norvegiană în domeniul

relațiilor internaționale și soluționării conflictelor violente [39, p. 271], care propune abordarea conceptului în cauză prin prisma intereselor statelor lumii și a potențialului lor de intervenție umanitară. Mai recent, A. Suhrke se concentrează pe investigarea politicilor umanitare și de restabilire a păcii în cadrul sistemului Națiunilor Unite a căștilor albastre, un loc important printre lucrările sale fiind acordat problemei securității umane în Afganistan. Însă, pe lângă cauzele de insecuritate umană menționate (interesele concurențiale dintre state), se remarcă și un șir de motive umane și naturale ale diminuării securității persoanelor ca: dezastrele naturale, clima nefavorabilă, rebeliunile, revoltele și conflictele violente – toate cu impact dezastruos pentru stabilitatea și bunăstarea comunităților și persoanelor.

H. Van Ginkel – un om de știință olandez de referință din domeniul geografiei sociale, fost rector al Universității din Utrecht și al United Nations University (Japonia), și cercetătorul E. Newman – profesor de securitate internațională la Universitatea din Leeds (Marea Britanie), au elaborat o abordare a securității umane bazată pe necesitatea respectării demnității umane în primul rând [40, p. 62]. Cu toate acestea, amenințările la adresa securității umane, identificate de cei doi cercetători cum ar fi: teama, ignoranța, sărăcia, foamea, degradarea socială și educațională, nu relevă în totalitate întregul spectru de pericole și surse de insecuritate, necesitând a fi completat cu pericolele de mediu sau politico-comunitare.

E. Neuman, fiind un alt autor de referință în studiul securității umane de la începutul sec. XXI, adoptă, într-un șir de lucrări de ale sale, o poziție constructivistă asupra termenului dat [40, p. 243]. Totodată, autorul constată că concepția securității umane nu este o elaborare sau o emanație a unei singure școli din sfera studiilor de securitate, ci reprezintă o teorie de consens, influențată de

condițiile noi de viață ale omului, determinate de cele mai importante amenințări și pericole globale, teorie în care s-au întrunit cele mai influente tradiții științifice din sfera studiilor de securitate [41, p. 242]. În altă ordine de idei, E. Neuman amintește despre ambiguitatea termenului de securitate umană, condiționată de imposibilitatea conceptualizării exhaustive a realității postmoderne, a amplitudinii și consecințelor pericolelor și amenințărilor de securitate în acest context [42, p. 28]. Acest cercetător englez, prin lucrările sale, se implică în disputa academică pe tema definirii noțiunii de securitate umană, totuși pierzând oarecum din vizer scopul final, în termeni practici, al promovării și dezvoltării concepției date, cum ar fi edificarea unui climat global de bunăstare în corelație cu principiile morale, respect pentru persoana umană și demnitatea ei, pentru nevoile și interesele sale, reducând disputa dată la o confruntare teoretică de idei, la o conceptualizare abstractă în contextul teoriei relațiilor internaționale.

Cercetătorii americani G. King și Ch. Murray vin să completeze conceptual noțiunea de securitate umană prin inducerea necesității combaterii sărăciei generalizate printr-un set de măsuri ai bunăstării: creșterea veniturilor, fortificarea sănătății, aprofundarea educației, amplificarea democrației și libertăților politice [43, p. 596]. Este de remarcat faptul că, în viziunea acestor politologi, sărăcia generalizată ca sursă a insecurității umane capătă noi valențe non-economice, fiind extinsă către sfera spiritualității, vieții publice și politice. Însă extensiunea și progresul – elemente obligatorii ale securității umane în concepția lui G. King și Ch. Murray, pe lângă faptul că pot fi evaluate și cuantificate obiectiv și impersonal, sunt stări de fapt care se află în directă dependență de percepția umană subiectivă și individuală, lucru ce merită neapărat luat în calcul în contextul prognozelor evoluției nivelului de asigurare a securității și a realizării dezideratelor bunăstării societății.

Din perspectiva realistă a unei lumi haotice și în dezordine continuă este tratată problematica securității umane în opera unor asemenea cercetători precum F. O. Hampson, J. Daudelin, J. B. Hay, H. Reid și T. Marting [44, p. 201]. Această perspectivă critică asupra viabilității concepției securității umane debordează de scepticism argumentat, dar nefiind în deplină concordanță cu motivele principale care au stat la baza elaborării concepției date, și anume – necesitatea raționalizării și canalizării eforturilor de asigurare a securității către bunăstarea multilaterală a individului prin identificarea tuturor pericolelor, riscurilor și amenințărilor posibile. O altă lucrare de referință cu un impact major asupra definirii securității umane aparține cercetătorilor N. Thomas din Australia și lui W. T. Tow din Hong Kong, în care se consideră că securitatea umană se bazează pe doi piloni principali: pe intervenție umanitară și pe suveranitatea societății și a statului [45, p. 179]. Cu toate că această abordare, ce aparține lui N. Thomas și W. T. Tow, încearcă să îmbine dimensiunea internațională cu cea națională pentru a dezvolta conceptul de securitate umană, ca fiind una unilaterală din moment ce nu ia în calcul posibilitatea de fortificare a securității persoanelor din societățile cu o securitate afectată și deteriorată, inclusiv prin propriile eforturi, cunoștințele și metodele ce trebuie susținute din afara comunității, nu doar prin intervenții umanitare cu un efect imediat, dar nesustenabil pe termen mediu și lung.

Probleme de definire a securității umane aduce în discuție și cercetătorul M. Weissberg, prin a sublinia implicațiile sale pentru relațiile internaționale, minimizând componenta politică și comunitară a bunăstării persoanei umane [46, p. 4]. Asupra relației speciale dintre securitatea umană și cea de stat s-a oprit mai detaliat cercetătorul Fr. Fouinat care a reiterat, la acea etapă a evoluției conceptului, rolul Summit-ului Mileniului din 2003 pentru con-

figurarea agendei de promovare a securității umane, mai ales în statele subdezvoltate [47, p. 24]. Timpul și evenimentele, însă, au arătat că există mari impedimente în operaționalizarea conceptului de securitate umană ca un fundament suficient pentru edificarea justiției și coeziunii sociale, după cum presupunea Fr. Fouinat, pe motiv că în diverse perioade istorice pot apărea alte priorități conexe domeniului securității naționale care să deturneze, în mare măsură, efortul comunității internaționale de la a implementa un plan de edificare a unei coeziuni în societate. Un astfel de factor, în deceniul doi al sec. XXI a devenit migrația refugiaților, care a indus subiecte noi și importante în agenda mondială de promovare a securității umane.

În primul deceniu al sec. XXI, în multiple lucrări de specialitate apar viziuni noi și interdisciplinare asupra securității umane într-o conexiune interdependentă cu teoria moralei. În acest context este relevantă aducerea în discuție a unor opere de referință din domeniul conceptualizării securității umane dintr-o perspectivă polidisciplinară, cum este cea a unor autori originali din domeniul științelor politice și al studiilor de securitate, precum T. Shahrbanou și A. Chenoy pe tema implicațiilor multiple ale conceptului de securitate umană, editată în 2007. Prima dintre acești autori este o cercetătoare afgană, director al Centrului de Pace și Securitate Umană a Institutului de Științe Politice (Sciences Po) din Paris, făcând parte din grupul de lucru al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) pe problematica securității umane, a contribuit substanțial în cadrul procesului de pregătire a rapoartelor de Dezvoltare Umană ale ONU, pe când A. M. Chenoy este o cercetătoare perspicace a fenomenului securității umane și profesor de științe politice și relații internaționale a Universității „Jawaharlal Nehru” din New Delhi, India. În viziunea acestor autori, concep-

tul de securitate umană se consideră că pune un accent deosebit pe valori și pe o abordare normativă a domeniului securității, spre deosebire de alte modele dominante în studiile de securitate, precum cel realist, ce operează preponderent cu fapte și analize retrospective și mai puțin cu teorii și norme abstracte cu caracter prospectiv. Concepția securității umane devine un set de standarde morale din domeniul eticii aplicate, care stabilește exact limitele etice ale comportamentului și în relațiile internaționale. De asemenea, conceptul securității umane indică asupra unor finalități ultime bine definite, ale eforturilor de asigurare a securității ce se reduc, în mare parte, la edificarea bunăstării ființei umane. Dacă din perspectivă realistă, motivația morală în procesul de asigurare a securității se consideră a fi rațiunea de stat: „raison d’etat”, atunci în cadrul concepției securității umane imperativul moral devine rațiunea de a exista - „raison d’etre” [48, p. 20]. Aceste teoretizări ale corelației dintre securitatea umană și morală, fără dubii, sunt foarte valoroase în vederea dezvoltării conceptuale a termenului. Cu toate acestea, se pierde din vedere procesul de evoluție a eticii ca domeniu de cercetare a normelor morale, dar și ca set de valori prospective adânc înrădăcinate în mentalitatea socială și individuală. Reieșind din aceasta, corelația dintre concepția securității umane și cea a bunăstării societății, drept o etapă superioară a dezvoltării teoriei moralei în condițiile crizei globale, ar fi capabilă nu doar să diferențieze pe etape evoluția studiilor de securitate în dependență de încărcătura morală a abordărilor, dar și să direcționeze în mod util și benefic evoluția concepțiilor cu privire la securitate către soluționarea imperativelor civilizaționale care stau actualmente în fața omenirii, precum dezvoltarea durabilă și depășirea sustenabilă a crizei globale.

Aici vom remarca că se impune, din acest punct de vedere cercetarea corespunderii comportamentului politicienilor cu normele morale și cu necesitățile de securitate a societății a cunoscut numeroase interpretări și abordări precum cea behavioristă, funcțional-structuralistă, sociologistă, biopolitică, justițiară precum cea promovată de exemplu de către J. Rawls [49, p. 35] și altele. În acest context, bioetica a intervenit, încă din perioada edificării și fundamentării sale, ca teorie științifică novatoare în restructurarea și redimensionarea raportului tradițional dintre morală, pe de o parte, ca totalitate de norme sociale și individuale necesare de respectat pentru o bună funcționare a relațiilor sociale, iar, pe de altă parte, ca practică socio-securitară performantă, ca acțiune politică de asigurare a securității individului uman întâi de toate și a guvernării sustenabile a societății.

Vom remarca că menirea concepțiilor de securitate umană și siguranță a persoanei, din perspectiva motivației fondatorilor acestor constructe teoretice, este să se impună în multiplele planuri ale vieții sociale și, mai cu seamă, în domeniul managementului politic al sociumului, care e prin definiție rigid și conservator, pentru a-l moderniza și flexibiliza din punctul de vedere al implementării inovațiilor metodologice și tehnologice, a noilor instrumente și tehnici, abordări și perspective bazate pe transformări profunde ale conștientului colectiv la nivelul principiilor, concepțiilor și valorilor normativ-etice, implicând redefinirea unor astfel de categorii precum „Binele” și „Răul”, demnitatea, onestitatea, autonomia etc., cu scopul ultim de depășire sustenabilă a crizei globale [50, p. 30].

În contextul analizei conflictelor sociale în perspectiva asigurării securității umane, vom menționa că echilibrul identitar în societate poate fi menținut printr-o instituire a stabilității sociopolitice referitor la identitatea societății ca totalitate a identităților

etnice, confesionale comunitare ale membrilor săi. Se impune, în consecință, mențiunea că concilierea socială, inclusiv în cazul Republicii Moldova, poate deveni o garanție a securității umane și a siguranței persoanei, cu condiția impunerii acestei concilierii în rezultatul contribuției și aportului unor instituții de o importanță fundamentală pentru societate, care ar conferi sustenabilitate și vigoare proceselor securitare, mai cu seamă în contextul pandemiei de COVID-19.

Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale.

Generalizând, constatăm că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere. În aceeași ordine de idei, fostul Secretar General al ONU K. Annan s-a pronunțat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate, și nici de una dintre ele fără respect pentru drepturile omului [51]. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte reprezintă cheia succesului strategiei progresului și bunăstării umanității la scară globală. Totodată, este important de remarcat că concepția securității umane nu diminuează din actualitatea securității statului.

Bunăstarea socială este posibilă doar în condițiile când se respectă primordialitatea intereselor individului uman în fața intere-

selor societății în general, ceea ce corespunde în mod prioritar, cu configurația domeniilor securitar și politic de mâine, strâns legat de nivelul personal al adoptării deciziilor cu extensie largă în sfera politicului, precum și de conceptul de autonomie atât individuală cât și colectivă. Interesele individuale, protecția persoanei și interesul public pentru bunăstarea fiecărei ființe umane se înscrie perfect în cercul de preocupări, specific direcției umaniste în științele sociale și practica sociopolitică. Cu toate acestea, preocuparea pentru edificarea unei bunăstări sociale ca tendință universală în societatea postmodernă, încearcă să extrapoleze specificul și calitățile umane, conferindu-le și înnobilând cu ele alte ființe din natură și univers, chiar și elemente ale naturii ne-vii uneori, dar care sunt considerate a avea o importanță vitală pentru om, pentru mediul său de viață. În concordanță cu aceste tendințe universale, interesele înguste ale individului, prioritatea acestora față de cele colective care vin să sprijine bunăstarea individuală, capătă noi valențe în care individul, deși continuă să reprezinte un interes sporit din perspectiva modelelor morale din socium, totuși este privit ca parte componentă de neînlocuit, ca cel mai valoros element al biosferei, interesele sale fiind complementare în acest fel cu cele ale vieții în genere și cu cele ale vietăților din mediu. În acest context, valoarea individului uman, prioritatea intereselor sale în fața celor sociale, se poate perpetua indubitabil, însă nu se poate menține la același nivel de exclusivitate și prioritate atunci când ne referim la viața altor ființe, la viață în genere ca și la biosferă și natură în cele mai vaste sensuri.

Doar în raport cu societatea umană, dependentă de bunăstarea fiecărui individ uman, persoana poate avea prioritate și trebuie stimulată, ca în final societatea de mâine să reprezinte o comuniune de indivizi respectați și respectuoși. Doar în corelație cu natura,

vietățile din natură, biosferă, individul uman capătă noi responsabilități, interesele sale fiind subordonate unor altor vectori decât celor personali și strict individuali. În aceste cazuri, individul uman obține dreptul și înalta onoare de a se poziționa față de natură și viață în cele mai largi sensuri, ca un protector și apărător, ca un factor de securizare, care nu poate face abstracție de multiplele posibilități care au menirea să-i maximizeze calitățile intelectuale, înțelepciunea și simțul responsabilității. De fapt, pătrunderea omului de mâine de acest sentiment al responsabilității poate și trebuie să-l transforme radical pe individul uman de mâine, sortit să-și schimbe din temelie modul său de viață, sistemul său de valori, viziunile sale cu privire la sensul vieții sale și al vieții pe Terra.

Preocupările societății umane pentru diversitatea aspectelor ce țin de asigurarea securității sănătății în contextul unei crize globale tot mai accentuate, devin tot mai evidente în contextul amplificării provocărilor, a riscurilor și pericolelor la adresa sănătății umane în sec. XX, mai ales cele ce țin de dezvoltarea tehnologiilor și a științelor ce comportă un grad înalt de risc în cazul în care sunt utilizate contra intereselor comunității umane [52, p. 9].

Remarcând toate aceste aspecte, considerăm că urmează în perioada postpandemică ca comunitatea academică mondială să întreprindă un efort susținut, în măsura cuvenită, de a analiza comparativ și calitativ concepția securității umane (ce se referă mai cu seamă la riscuri interne) în corelație cu cea a securității naționale, înțeleasă mai mult ca asigurare contra pericolelor externe [53, p. 107].

Concomitent, în perioada pandemică a devenit cu atât mai relevantă din perspectivă metodologică cercetarea problematicii referitor la corelația dintre teoria dezvoltării și securitatea sau siguranța indivizilor umani și ale comunităților.

Astfel, au fost subliniate punctele de tangență dintre aceste elemente drept condiții obligatorii ale bunăstării persoanelor și societății în ansamblu, exacerbate ca importanță și impact în perioada pandemiei de COVID-19. Cu toate că securitatea socială diferă de cea umană, în structura sa și în metodele de asigurare a acesteia, este necesar să se abordeze ambele aceste concept în cadrul metodologic specific domeniului securitar, unde securitatea este tratată ca o stare sustenabilă pentru dezvoltarea celor două subiecte ale proceselor securitare: persoana, sau individul uman și societatea, ca fiind foarte apropiate și complementare.

Metodologic vorbind, conceptul de securitate este tangențial legat de contextul apărării și promovării drepturilor fundamentale ale omului. Dreptul la securitate și siguranță a persoanei umane poate fi recunoscut de societate, de legislator, după ce comunitatea științifică fundamentează acest drept în contextul necesității individului uman de a-și asigura integritatea și interesele. Însă, conceptul cu privire la securitatea umană constituie o noțiune mult mai extinsă, cuprinzând drepturile omului în corelație cu perspectivele de dezvoltare a omului. Conceptual-metodologic este necesar să se analizeze, la fel, din perspectivă normativă: juridică și etico-morală, problematica dreptului persoanei, a cetățeanului și individului uman la siguranță și securitate. Multiple aspecte legate de reflectarea acestui drept fundamental al omului în constituțiile lumii și în cea a Republicii Moldova, reprezintă esența noilor direcții de dezvoltare conceptuală a acestei construcții teoretice. Prin urmare, se cere evidențiat faptul, amplificat într-un context influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, că dreptul la securitate și siguranță a cetățeanului nu poate fi asigurat nici de către stat, nici de societate în condițiile încălcării flagrante a altor drepturi

fundamentale ale omului, acestea făcând parte dintr-un sistem de interdependențe și corelații, iar tentativele, inclusiv în unele state autoritate și nedemocratice, de asigurare a unor drepturi fundamentale, precum cele economice sau la accesul gratuit la servicii educaționale și medicale, din contul altor drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la securitate și siguranță a cetățeanului, la informare și la opinie și cuvânt, sau alte drepturi politice, este mereu sortită eșecului.

Referințe bibliografice:

1. Sprincean S. Importanța promovării obiectivelor de asigurare a securității umane în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În: „Integrarea europeană: aspecte economico-juridice”, conferință Internațională Științifico-Practică, ediția a 4-a. Universitatea de Studii Europene din Moldova. 21 decembrie 2018. (Culegere de articole științifice) / com. org. Șargu L. [et. al.]; com. șt. Sedlețchi Iu. [et. al.]. Chișinău: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018, p. 161-166.
2. Sprincean S., Mitrofanov Gh. Drepturile omului și securitatea globală. În: Culegere de articole științifice. Conferința Științifică Internațională „Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale (1)”, 23 aprilie 2021, Acad. de Administrare Publică. / Comitet științific: Oleg Balan [et al.]; colegiul redacțional: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. 2021, vol. 1, p. 130-135.
3. Sprincean S. Siguranța persoanei umane în contextul necesității asigurării biosecurității. În: Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională. Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / colegiul redacțional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 378-384.

4. Sprincean S. Problematika bioetica în contextul procesului de securizare umană în Republica Moldova. În: Știința politică și societatea în schimbare: Materialele Conferinței științifice internaționale dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, 13 noiemb. 2015, Chișinău / col. red.: Svetlana Cebotari [et al.]. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 209-215.
5. Sprincean S. Cultura securitară a persoanei prin prisma Acordului de Asociere RM-UE în contextul pandemiei COVID-19. În: „Învățământul artistic – dimensiuni culturale”, conferință științifică internațională. Conferința științifică internațională, 23 aprilie 2021: Tezele comunicărilor / col. de redacție: Tatiana Comendant [et al.]. Vol. 2: Artă teatrală, cinematografică, coregrafică. Arte plastice, decorative și design. Științe socio-umanistice și culturologie. Chișinău: AMTAP, 2021, p. 70-71.
6. Sprincean S., Catan A. Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului. În: Vector European. 2021, nr. 1, pp. 46-49.
7. Roșca A. Omul ca agent și obiectiv social în contextul tranziției. În: Revista de știință, inovare, cultură și artă „Akademos” [Chișinău], nr. 2-3 (7), septembrie 2007, p. 42-44.
8. Урсул А. Д. Природа безопасности. În: Безопасность Евразии. № 1. 2008, p. 7-36.
9. Урсул А. Д. Взаимосвязь безопасности и развития в контексте универсального эволюционизма. În: Национальная безопасность / nota bene. № 5/6. 2009, p. 20-31.
10. Урсул А. Д. Экологический ракурс безопасности и развития: методологические проблемы. În: Национальная безопасность / nota bene. № 3. 2011, p. 186-202.
11. Урсул А.Д. Перспективы безопасного будущего: направления разработки концепции устойчивого развития. În: Национальная безопасность / Nota bene. № 6. 2014, p. 856-873.
12. Урсул А.Д., Калюжная Д.Е. Глобальное управление и устойчивое развитие: политический аспект проблемы. În: Право и политика. № 2. 2016, p. 178-197.

13. Sprincean S. Contribuția metodologiei bioetice la asigurarea libertății electorale în condițiile amplificării insecurității globale. În: Procese de democratizare în Republica Moldova: Realități, tendințe, perspective / Materialele Conferinței internaționale științifico-practice, 20 mai 2014. Chișinău: „Tipografia Reclama”, 2014, p. 110-116.
14. Sprincean S., Sohoțchi T-S. Importanța siguranței persoanei și securității umane în contextul pandemiei COVID-19 pentru dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova în spațiul intercultural european. În: Conferința științifică internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare»: Programul și rezumatele comunicărilor. 27-28 mai 2021. Ediția a 13-a. / comitetul științific, comitetul de organizare: Victor Ghilaș (președinte) [et al.]. Chișinău: Tipogr. «Notograf Prim». 2021, p. 110.
15. Sprincean S. Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova. În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
16. Sprincean S. Componenta socio-culturologică a securității umane în contextul dezvoltării sustenabile a sociumului. În: Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. Nr. 2 (31), 2017, p. 176-183.
17. Sprincean S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). Subcap. 5.2. 2019. p. 477-497.
18. Sprincean S. Problematika antropologică în context bioetic și politic. În: Revista de știință, inovare, cultură și artă „AKADEMOS” [Chișinău], Nr. 2 (33), 2014, p. 102-106.

19. Sprincean S., Sohoțchi T-S. Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova. În: MOL-DOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
20. Sprincean S. Asigurarea securității umane și modernizarea socio-politică a Republicii Moldova. În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: „Artpoligraf”, 2019, p. 487-500.
21. Leaning J., Arie S. Human Security in Crisis and Transition: A Background Document of Definition and Application. In: Working Draft, Prepared for US AID. / Tulane CERTI. September. 2000, p. 1-12.
22. Bajpai K.P. Human security: concept and measurement. In: Occasional Paper of Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, Univ. of Notre Dame, no. 19: OP: 1, August. 2000, p. 1-64
23. Bajpai K.P. The Idea of a Human Security Audit. In: Joan B. Kroc Institute Report, no. 19. Fall 2000, p. 1-4.
24. Bajpai K. P. The Idea of Human Security. In: International Studies, vol. 40, August. 2003, p. 195-228.
25. Lonergan S., Gustavson K., Carter. B The index of Human Insecurity. In: AVISO. Bulletin issue, no. 6, January 2000, p. 1-7.
26. Sprincean S. Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării biopericolelor globale. În: Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională. Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / Colegiul redacțional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 372-378.
27. Sprincean S. Reconceptualizarea riscurilor securitare la adresa sănătății publice în contextul pandemiei COVID-19. În: “Combaterrea știrilor false în condițiile provocărilor de securitate – COVID 19”. Institutul Național de Informații și Securitate “Bogdan, Întemeietorul Moldovei”. Materialele Mesei rotunde cu participare internațională, 20 mai 2020 / coord. D. Hârbu-Bencheci. Chișinău: SIS al RM (Tipogr. „Garamont Studio”), 2020, p. 65-76.

28. Sprincean S. Aspecte metodologice și evolutive ale conceptului securității umane În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, nr. 3 (LXXIV), 2016, p. 7-17.
29. Agamben G. The State of Exception Provoked by an Unmotivated Emergency. In: Positions Politics. 26 februarie 2020. [online] <http://positionspolitics.org/giorgio-agamben-the-state-of-exception-provoked-by-an-unmotivated-emergency/> (vizitat 01.06.2021).
30. Agamben G. A Question: An Und Für Sich (blog). 15 aprilie 2020. [online] <https://itself.blog/2020/04/15/giorgio-agamben-a-question> (vizitat 01.06.2021).
31. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie, Chișinău, Tipografia Centrală, 2017.
32. Human security in theory and practice. An overview of the human security concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York, USA: Human Security Unit. United Nations. 2009. http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf (vizitat 14.012.2019).
33. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf> (vizitat 14.12.2019).
34. Chen L. C. Human Security: Concepts and Approaches. In: Common Security in Asia New Concepts of Human Security. Eds. Tatsuro Matsumae and Lincoln C. Chen. Tokyo: Tokai University Press, 1995, p. 137-147.
35. Global Health Challenges for Human Security (Studies in Global Equity). / Eds. Lincoln C. Chen, Jennifer Leaning et al. Harvard: Global Equity Initiative, Harvard University. 2004. 338 p.
36. Axworthy L. Canada and Human Security: The Need for Leadership. In: International Journal, vol. LII, 1997, p. 183-196.

37. Thakur R. From National to Human Security. În: Asia-Pacific Security: The Economics-Politics Nexus. / Eds. St. Harris and A. Mack. Sydney: Allen & Unwin, 1997, p. 53-54.
38. Thakur R. The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 257.
39. Suhrke A. Human Security and the Interests of States. In: Security Dialogue, vol. 30, no. 3, 1999, p. 265-276.
40. Van Ginkel H., Newman E. In Quest of Human Security. În: Japan Review of International Affairs, nr. 14 (1), 2000, p. 59-82.
41. Newman E. Human Security and Constructivism. In: International Studies Perspectives, vol. 2, issue 3. August. 2001, p. 239-251.
42. Newman E. Human Security: Mainstreamed Despite the Conceptual Ambiguity? In: St. Antony's International Review. Special Issue on Human Security, nr. 1 (2). November. 2005, p. 24-37.
43. King G., Murray Ch. Rethinking Human Security. In: Political Science Quarterly, nr. 116. Winter. 2002, p. 585-610.
44. Hampson Fen O., Daudelin J., Hay J. B., Reid H., Marting H. Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder. Ontario: Oxford University Press, 2002. 216 p.
45. Thomas N., Tow T. W. The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention. In: Security Dialogue, nr. 33 (2). 2002, p. 177-192.
46. Weissberg M. Conceptualizing Human Security. In: Swords and Ploughshares. A Journal of International Affairs, vol. XIII, no. 1, Spring 2003, p. 3-11.
47. Fouinat F. A Comprehensive Framework for Human Security. In: Conflict, Security and Development, nr. 4, issue 3. 2004, p. 20-31.
48. Shahrbanou T., Anuradha M. Ch. Human security. Concepts and implications. London, New York: Routledge. 2007. 272 p.
49. Rawls J. A Theory of Justice, Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1971. 607 p.

50. Sprincean S. Imperativele securitare ale societății contemporane. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Vol. VI. Partea 1, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, p. 29-33.
51. Annan K. In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All. United Nations. A/59/2005, 2005. [citat 25.11.2020]. <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm>
52. Sprincean S. Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate. În: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. Partea a III. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 5-20.
53. Sprincean S. Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare. În: *Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare*. Ghid metodologic. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 105-114.

Serghei SPRINCEAN,
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1